

KÖZELKÉP
FIATALOK AZ ISKOLÁBAN
ÉS A MUNKAERŐPIACON

Szerkesztette
CSILLAG MÁRTON
HERMANN ZOLTÁN
SCHARLE ÁGOTA

Bevezető

1. Fiatalok a munkapiacon és az iskolában –
Változások 2002 és 2018 között

2. Iskolai képzés

2.1. Szövegértési és matematikai kompetencia
hatása a keresetre és foglalkoztatási esé-
lyekre

2.2. A középfokú iskolatípus hatása a tanulói
teljesítményekre

2.3. Jelentkezés és felvétel a középfokú okta-
tásba

2.4. A 2013. évi szakképzési reform hatása
a tanulók kompetenciáira

2.5. A tankötelezettségi korhatár csökkentésé-
nek hatása a lemorzsolódásra

K2.5. Mivel foglalkoznak azok a 17 évesek,
akik nem járnak iskolába?

3. A gyakorlatszerzés csatornái

3.1. Diákmunka

3.2. A szakiskolai tanoncképzés rövid távú
munkaerőpiaci hatásai

3.3. Alkalmi és más munkaformák

4. Korai munkanélküliség és későbbi munkapi-
aci kimenetek

4.1. Vannak-e a gazdasági válságnak mara-
dandó nyomai?

K4.1. Mi a következménye annak, ha gazdasá-
gi válság idején lépnek ki a fiatalok a munka-
erőpiacra? Nemzetközi kitekintés

4.2. Munkanélküliség a pályakezdők körében

5. A foglalkoztatáspolitikai hatása

5.1. A nem tanuló, nem dolgozó fiatalok állás-
keresési magatartása

K5.1. Álláskeresési csatornák

5.2. Fiataloknak nyújtott aktív munkaerőpiaci
eszközök és az Ifjúsági Garancia Program

5.3. A munkahelyvédelmi akciótérv hatása

5.4. A minimálbér szerepe a fiatalok kereset-
nek alakulásában

5.5. Fiatalok a közfoglalkoztatásban, különös
tekintettel a középiskolai lemorzsolódókra

6. A roma fiatalok helyzete

6.1. Roma fiatalok az iskolában és a munkapi-
acon – Változások 2011 és 2016 között

6.2. Lakóhely szerinti különbségek a nem tanu-
ló és nem dolgozó tizenévesek arányában
a tankötelezettségi kor leszállítása előtt és
után

7. Felnőttképzés és túlképzettség

7.1. Fiatalok munkahelyi és iskolarendszeren
kívüli képzése

7.2. A nem kognitív készségek növekvő szerepe
az álláskeresésben és a munkavégzésben

7.3. A fiatal diplomások munkaerőpiaci helyze-
te, túlképzettség, a diplomák értéke

8. Földrajzi és foglalkozások közötti mobilitás

8.1. A foglalkozások közötti mobilitás a külön-
böző végzettségű fiatalok körében

8.2. Ifjúsági elvándorlás – Fiatalok külföldi
munkavállalása

BEVEZETŐ

CSILLAG MÁRTON, HERMANN ZOLTÁN & SCHARLE ÁGOTA

A Közelkép fejezetei a középfokú oktatástól az első munkahelyekig tekintik át a fiatalok munkapiaci helyzetének főbb kérdéseit. A fejezetek részletezettsége óhatatlanul egyenetlen: alaposabban tárgyaljuk azokat a kérdéseket, ahol korábbi kutatásokra tudtunk támaszkodni, és rövidebben azokat, amelyekről még nem, vagy alig készült kutatás. Néhány fejezet teljesen új eredményeket mutat be a Pénzügyminisztérium megbízására készült kutatás alapján.

Az 1. fejezet az elmúlt tizenöt év főbb trendjeit mutatja be az iskolázottság és a foglalkoztatás terén. A 2. fejezet az iskolában szerezhető kompetenciák és az iskolaválasztás, illetve a lemorzsolódás alakulását elemzi. A 3. fejezet azt vizsgálja, hogy milyen csatornákon keresztül szerezhetik meg első munkatapasztalataikat az iskolából kilépő fiatalok. A 4. fejezet a pályakezdés első nehézségeinek a későbbi életpályát érintő negatív hatásait, illetve azt vizsgálja, hogy az alacsony lokális munkaerő-kereslet és a magas ingázási költségek mennyiben járulnak hozzá a fiatalok munkanélküliségéhez. Az 5. fejezet azt mutatja be, hogy a fiatalok számára elérhető foglalkoztatáspolitikai eszközök és szolgáltatások mennyiben tudják enyhíteni vagy megelőzni a fiatalok munkanélküliségét. A 6. fejezet rövid áttekintést ad a roma fiatalok iskolai és munkapiaci hátrányairól. A 7. fejezet azt járja körül, hogy milyen készségeket igényelnek a munkáltatók, hogyan értékeli a munkapiac a pályakezdő diplomások tudását, illetve mennyiben járulhatnak hozzá a munkahelyi vagy munka melletti képzések a hiányzó készségek pótlásához. Végül, a 8. fejezet a fiatalok foglalkozási és földrajzi mobilitásáról ad képet.

A növekvő foglalkoztatás és a nem dolgozó, nem tanuló fiatalok arányának csökkenése alapján úgy tűnik, hogy az iskolából a munkába lépés folyamata zökkenőmentes. A Közelképben bemutatott részletek alapján azonban ezt a kedvező képet nem elsősorban az átmenetet segítő intézmények olajozott működése magyarázza (lásd 3. és 5. fejezet). Inkább arról van szó, hogy – mivel a képzett munkaerő iránt nagy a kereslet – a képzettebb fiatalok többsége állami segítség nélkül is hamar el tud helyezkedni. Ugyanakkor a képzetlenek jelentős része bértámogatással vagy közmunkásként talál rövid távú munkalehetőséget. Az általános iskola nyolcadik osztályának elvégzése után (vagy még az előtt) lemorzsolódó fiatalok egy része a közfoglalkoztatásban vagy munka nélkül kallódik, és nem kap hathatós segítséget sem a tanulmányai befejezéséhez, sem az elsődleges munkaerőpiacra lépéshez.

Miközben a legalább érettségivel rendelkező munkavállalók iránti kereslet tovább nőtt,¹ a pályakezdő évjáratokban megállt az iskolázottság emelkedése (lásd 2.3. és 8.2. alfejezet). Ráadásul a közoktatást és a felsőoktatást érintő szakpolitikai lépések sem támogatják az általános készségek fejlesztését (pél-

¹ Erre utal az érettségizettek és a felsőfokú végzettségűek foglalkoztatási rátájának emelkedése (lásd a kötet statisztikai blokkjának 4.15. és 4.16. táblázatát).

dául az iskolázottsági korhatár csökkentése, lásd 2.5. és 6.2. alfejezet; a szakképzési reform, lásd 2.4. és 2.2. alfejezet; az államilag finanszírozott felsőoktatási helyek csökkentése).

A fiatalok munkapiaci helyzetének további javulása hosszabb távon két fronton is akadályokba ütközhet. Egyfelől, ahogy a kereslet eltolódik a nem kognitív készségek felé, a képzettnek számító pályakezdők egy része sem felel majd meg a munkáltatói igényeknek, az alacsonyabb végzettségűek esetében pedig ez fokozottan érvényesülhet (*Nedeloska–Quintini*, 2018, lásd még a 7.2. alfejezetet). Másfelől, azok a fiatalok, akik a fellendülés idején könnyen el tudtak helyezkedni, de alapkészségeik gyengék, a következő válság során vagy hosszabb távon a technológia fejlődése miatt elveszthetik munkájukat, de legálábbis kevésbé lesznek képesek alkalmazkodni a változásokhoz.² A meglévő kapacitásait tekintve, az állami foglalkoztatási szolgálat sem lesz képes nekik megfelelő segítséget adni a készségeik pótlásához és tartós munkába állásukhoz (5. fejezet). Még súlyosabban jelentkezhetnek ezek a problémák azon generációk esetében, amelyek majd egy esetlegesen kedvezőtlen gazdasági helyzetben lépnek a munkapiacra (4.1. és 4.2. alfejezet).

2 A gyengébb általános készségekkel rendelkező szakmunkás végzettségűek idősebb korokban nagyobb arányban kényszerülnek képzetlen foglalkozásokba, mint az érettségizettek (*Varga*, 2017), miközben a még friss szakismeretekkel rendelkező fiatalok között nincs ilyen különbség (8.1. alfejezet).

Hivatkozások

- NEDELKOSKA, L.–QUINTINI, G. (2018): Automation, skills use and training. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 202. OECD Publishing, Paris.
- VARGA JÚLIA (2017) [Foglalkozási mobilitás Magyarországon](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Köllő János* (szerk.): Munkaerőpiaci Tükör, 2016. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest, 160–168. o.

1. FIATALOK A MUNKAPIACON ÉS AZ ISKOLÁBAN – VÁLTOZÁSOK 2002 ÉS 2018 KÖZÖTT

CSILLAG MÁRTON, SCHARLE ÁGOTA, MOLNÁR TAMÁS
& TÓTH ENDRE

A fiatalok iskolázottsága és munkapiaci lehetőségei több szempontból is kiemelt figyelmet érdemelnek. Egyrészt, a pályakezdő generáció jellemzői előre vetítik a munkakínálat nagyságában, összetételében és minőségében várható változásokat, ami pedig kihat a gazdasági növekedésre is. Tanulási és szakmaválasztási döntései elősegíthetik a munkakínálat alkalmazkodását a munkáltatók változó igényeihez. Másrészt, az iskolából kilépő fiatalok az idősebb munkavállalókhoz képest kevesebb információval és tapasztalattal rendelkeznek, és több segítséget igényelnek az álláskeresésben és a munkába állásban. Az EU Ifjúsági Garancia Programja elvárja (és finanszírozza), hogy a tagországok biztosítsák ezt a segítséget (*EU Tanácsa*, 2013). Ezeknek a szolgáltatásoknak a megtervezéséhez is szükség van alapos elemzésekre. Végül, a nemzetközi szakirodalomban jól alátámasztott tény, hogy a pályakezdés korai szakaszában megtapasztalt hosszabb munkanélküliség a későbbi életszakaszokban is rosszabb elhelyezkedési esélyeket és béreket eredményezhet (például *Bell–Blanchflower*, 2011, *Burgess és szerzőtársai*, 2003). Magyarországon a 2008-as válság és az ezt követően felgyorsuló migráció mellett 2010 után a közoktatás és a szakképzés is számos reformon esett át: mindez különösen indokoltá teszi a fiatalok munkapiaci kilátásainak vizsgálatát.

Munkapiaci trendek régiós összevetésben

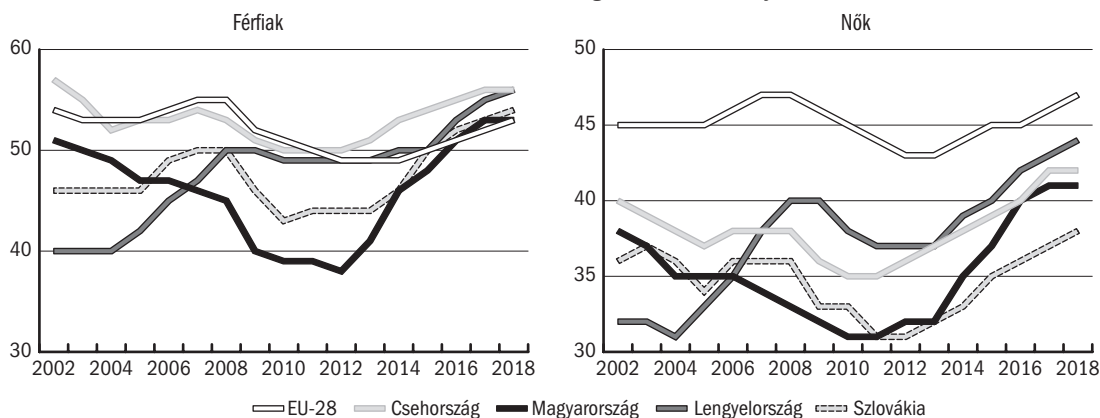
A fiatalok foglalkoztatása és munkanélkülisége nagyrészt kedvezően alakult az elmúlt években, míg az iskolázottsági mutatók inkább romlottak, különösen az Európai Unióban megfigyelt trendekhez képest.¹ A 15–29 évesek foglalkoztatási rátája a válság idején nagymértékben lecsökkent: mélyen az uniós átlag alatt, a visegrádi országok között a legalacsonyabb volt (*I.I. ábra*). Az elmúlt években megfigyelt gyors növekedéssel 2016-ra ez a lemaradás lényegében eltűnt. Ezek a tendenciák mindkét nemre jellemzők, de a férfiak esetében a válság alatti csökkenés és az azt követő emelkedés is erőteljesebb volt. Ebben a kínálati oldali változások is szerepet játszhattak: erre utal, hogy a 2012 utáni emelkedés gyorsabb volt, mint a 30–34 évesek csoportjában.²

A munkanélküliség is követte a gazdasági ciklus alakulását, azaz a válság előtt lassan nőtt, a válság idején megugrott, majd a fellendülés során gyorsan csökkent. A visegrádi országok (és az uniós átlag) között itt nem látunk nagy különbségeket, kivéve a cseh adatot, amely valamelyest kedvezőbben alakult, mint a régió többi országában.

1 A magyar adatokat a visegrádi országokhoz és az Európai Unió átlagához hasonlítjuk: a nemzetközi adatokat úgy tekintjük, mint az elvileg elérhető javulás indikátorait, amelyekhez képest értékelhetjük a magyarországi fejleményeket. A fejezetben tárgyalt folyamatokat részletesebben is bemutatja *Csillag és szerzőtársai* (2019).

2 A 30–34 éves férfiak foglalkoztatási rátája 2012 és 2018 között 85 százalékról 92 százalékra, míg a 15–29 éveseké 38 százalékról 53 százalékra nőtt.

1.1. ábra: A 15–29 éves férfiak és nők foglalkoztatási rátája, 2002–2018

— EU-28 — Csehország — Magyarország — Lengyelország - - - Szlovákia

Megjegyzés: A közfoglalkoztatottakat is tartalmazza.

Forrás: Eurostat.

A nem tanuló, nem dolgozó (NTND) fiatalok aránya a 15–29 éves férfiak esetében a munkanélküliséghez hasonlóan alakult: a válság idején az Európai Unió és a visegrádi négyek átlagát is meghaladva, 14 százaléknál magasabbra emelkedett, majd az utóbbi években a többi országhoz képest is gyors csökkenést mutatott, és 2018-ra 7,5 százalékra csökkent. A nők esetében is látható, de gyengébb a gazdasági ciklus hatása és náluk kisebb volt az utóbbi években megfigyelt javulás, így a NTND-arány nemzetközi összehasonlításban magas maradt (Mascherini és szerzőtársai, 2017). A magyar adat 2018-ban 18,6 százalék volt, míg az EU28 átlaga, illetve a cseh és a lengyel mutató sem haladta meg a 16,5 százalékot.

A képzésben részt vevők arányában eltérő tendenciákat látunk a régióon belül és az Európai Unióban. Magyarországon és Szlovákiában a tanulók aránya is a gazdasági ciklus alakulását követte: a válság idején magas volt (67–68 százalék körül mozgott), majd a fellendülés idején csökkenésnek indult, és Magyarországon 60–61 százalék környékére csökkent, Szlovákiában is csak 2017-ben kezdett ismét nőni. Lengyelországban (ahol a válság idején nem csökkent a foglalkoztatás) egészen 2018-ig csökkent a tanulók aránya, míg Csehországban és az Európai Unió átlagában végig növekedést látunk. A magyar mutató az EU28 átlagától (67 százalék) 7 százalékponttal, a cseh mutatótól (70 százalék) 10 százalékponttal maradt el 2018-ban. Míg tehát a foglalkoztatás és a munkanélküliség kedvezően alakult, a tanulók arányának csökkenése kedvezőtlen irányban tér el az uniós trendektől.

A fiatalok munkapiaci kimeneteit alakító folyamatok

A foglalkoztatási ráta több okból is emelkedhet. Kedvező fejlemény, ha a pályakezdők és a fiatal munkanélküliek gyorsabban találnak munkát, vagy ha a kisgyermekes anyák hamarabb térnek vissza a munkapiacra, hiszen ez azt

jelenti, hogy lerövidült a munkavégző képességet erodáló munkanélküli vagy inaktív időszak. Az álláskeresést segítő szolgáltatások szerepét a Közelkép 5. fejezete mutatja be.

A munkakínálatot befolyásoló demográfiai trendek szerepe sem elhanyagolható. A születésszám csökkenése növelheti a foglalkoztatást, illetve az is, ha a nagyobb aktivitású huszonéves évjáratok népesebbek, mint a kisebb aktivitású tizenéveseké.

Kevésbé kedvező, ha a foglalkoztatás azért nő, mert a fiatalok idő előtt otthagyják az iskolát, és kevesebben tanulnak tovább közép- és felsőfokon (lásd 2.5 alfejezet). Ez ugyanis azt jelenti, hogy ezeknek az évjáratoknak az emberi tőkéje (és ebből következően az átlagos termelékenysége) összességében alacsonyabb lesz, amit a felnőttképzésben később már költséges korrigálni.

Végül nem mindegy, hogy a foglalkoztatás bővülése milyen munkaformákban jelentkezik. A fiatalok életpályáját és a gazdaság növekedését tekintve is kedvezőbb, ha ezek stabil, tanulásra, a készségek fejlesztésére lehetőséget adó munkahelyek. Ha a bővülés jellemzően alkalmi, átmeneti munkaformákban, határozott idejű szerződésekből vagy közfoglalkoztatásban történt, akkor ez kedvezőtlen is lehet. Ha ugyanis a fiatalok hosszú időt töltenek olyan munkahelyen, ahol nincs lehetőség sem az előrelépésre, sem a tanulásra, az egész későbbi pályájuk során alacsonyabb termelékenységet és béreket eredményezhet – ezt vizsgálja a Közelkép 3.3 és 5.5 alfejezete.

Külön figyelmet érdemel a foglalkoztatás drasztikus csökkenése a válság éveiben: ez azzal járhat, hogy azok a generációk, amelyek a válság idején léptek be először a munkapiacra, egész későbbi életük során viselik ennek következményeit. Ezzel a kérdéssel a Közelkép kötet 4. fejezetében foglalkozunk majd részletesen.

Munkapiaci helyzet korcsoport szerint

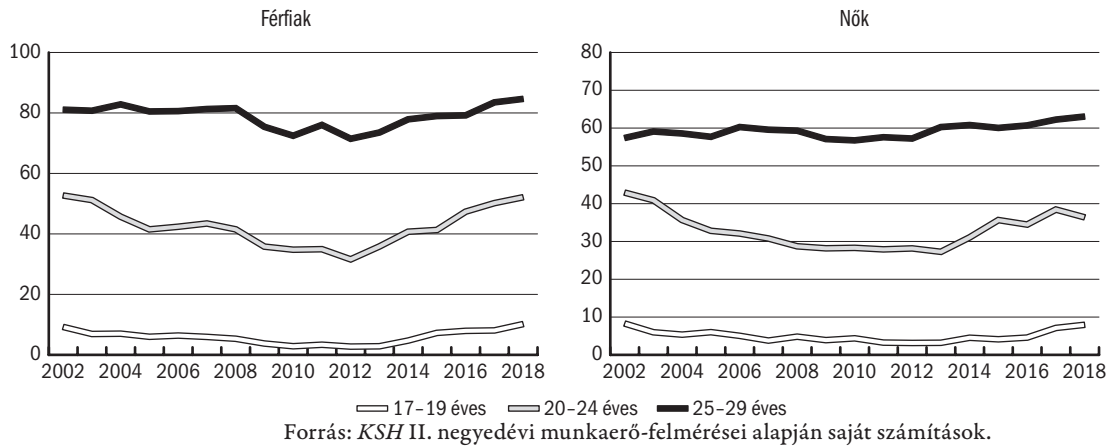
Egy lépéssel közelebb juthatunk a megfigyelt tendenciák megértéséhez, ha nemek és korcsoport szerint bontva vizsgáljuk a foglalkoztatottság és az iskolázottság alakulását (1.2., 1.3. és 1.4. ábra). A foglalkoztatási mutató javulásának pontosabb megítélése érdekében a KSH munkaerő-felmérése alapján kiszámoltuk a foglalkoztatottsági rátákat az elmúlt 15 évre úgy is, hogy a foglalkoztatottak köréből kivettük a közmunkásokat (hiszen ők nem az elsődleges munkapiacra dolgoznak),³ valamint azokat, akik a munka mellett nappali tagozaton tanulnak, és azokat a gyesen vagy gyeden lévőket is, akik távol voltak a munkájuktól. Nem tanuló, nem dolgozó (NTND) fiatalnak azt tekintettük, aki nem foglalkoztatott (kivéve, ha közmunkás), és nem tanul sem nappali, sem más tagozaton, iskolarendszerű vagy iskolarendszeren kívüli oktatásban.

A 1.2., 1.3. és 1.4. ábrán korcsoport szerint mutatott idősorokból is jól láthatóan kirajzolódik a 2008-as válság munkapiaci hatása, különösen a férfiak

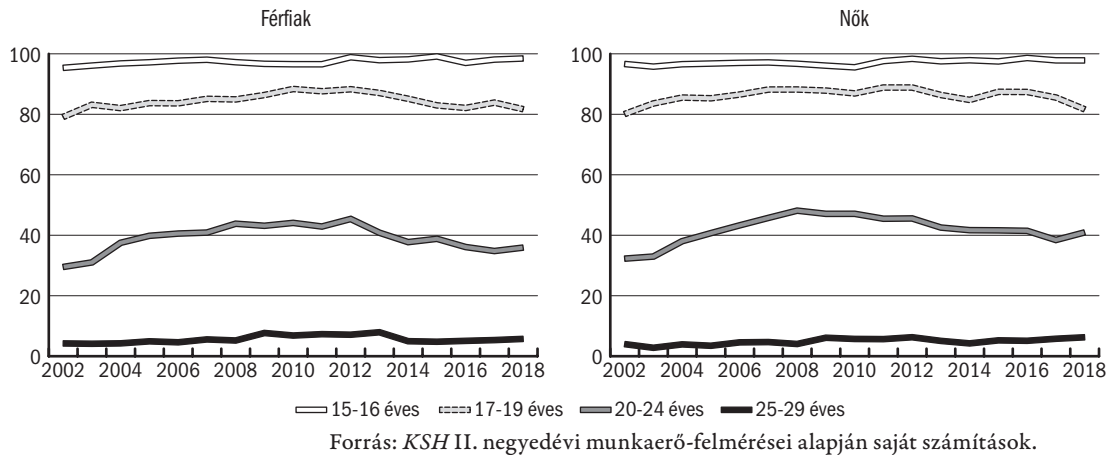
³ A közfoglalkoztatottak aránya nem jelentős a fiatalok körében. A 17–19 évesek 1–1,5 százaléka dolgozik ebben a formában, a 20–24 éves férfiak körében a legmagasabb, 3 százalék körüli ez az arány.

munkapiaci esélyeire. A válság éveiben a 20–29 éves férfiak foglalkoztatási rátája csökkent, a nappalin tanulók aránya változatlan maradt, és egyre nőtt a nem tanuló, nem dolgozó csoport aránya. A fellendülés időszakában a foglalkoztatási ráta és a NTND-arány is gyors javulást mutat. A 20–29 éves nők mutatói a férfiakéhoz nagyjából hasonlóan alakultak, kivéve, hogy a válság idején kevésbé csökkent körükben a foglalkoztatottak aránya. A 25–29 éves nők esetében minden mutatóban kisebb a válság hatása, amit az iskolázottság szerinti összetétel javulása vagy a gyermekvállalás életkorának kitolódása is magyarázhat.

1.2. ábra: Foglalkoztatási ráta, életkor és nem szerint, 2002–2018

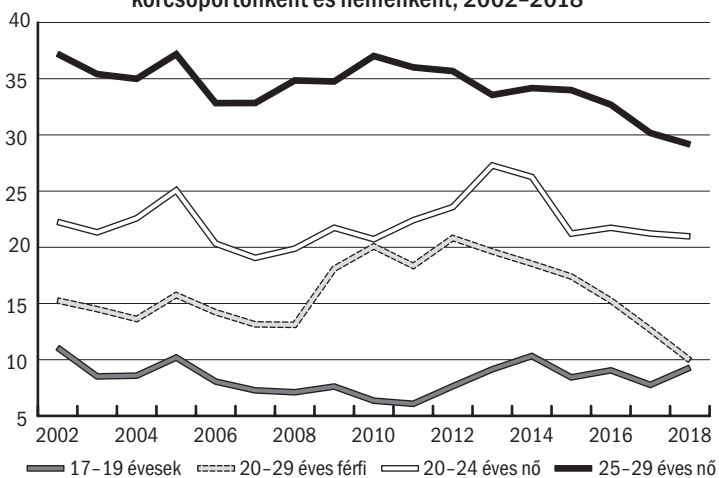
1.3. ábra: Nappali tanulók aránya, korcsoportonként, 2002–2018

Az is egyértelmű, hogy a válság idején lelassult, 2012-től pedig megfordult az iskolázottság korábbi, folyamatosan javuló trendje, amit részben a fellendülő munkaerő-kereslet, részben szakpolitikai intézkedések (az oktatás

centralizációja, kötelező iskoláztatási kor csökkentése, a középfokú képzés átalakítása, az állam által finanszírozott felsőoktatási férőhelyek csökkentése) magyarázhatnak. Az utóbbi években a 17–19 és a 20–24 éves korcsoportban is csökkent a nappalin tanulók aránya, legnagyobb mértékben a 20–24 éves férfiak esetében, akik körében 2012 és 2017 között 10 százalékpontot esett a mutató.

1.4. ábra: Nem dolgozó és nem tanuló (NTND) fiatalok aránya, korcsoportonként és nemenként, 2002–2018

Forrás: KSH II. negyedévi munkaerő-felmérései alapján saját számítások.

A válság hatására utal a NTND-fiatalok összetételének alakulása is: a rövidebb-hosszabb ideje állást kereső, illetve a reményvesztett⁴ inaktívak csoportjába sorolt fiatalok aránya 2012 és 2017 között 25 százalékponttal csökkent. A kedvezőtlen gazdasági helyzetű régiókban azonban továbbra is magas maradt a tartós munkanélküli és (vagy) reményvesztett fiatalok aránya. Ennek okait az 5.1. és a 6.2 alfejezet taglalja.

Az iskolai végzettség és a tapasztalat kereseti hozama

Az iskolai végzettség kereseti hozama valamelyest átrendeződött a 2002 és 2016 közötti időszakban, de olyan mértékű hozamcsökkenés nem történt, ami megmagyarázná a továbbtanulásban 2012 után megfigyelt visszaesést. A diploma bérelőnye csökkent – különösen a pályakezdők esetében –, de továbbra is jelentős maradt (1.1. táblázat). A diplomások relatív bérét számos tényező befolyásolta ebben az időszakban, amelyek mind a bérelőny szűkülésének irányába mutattak. Egyrészt a korábbi felsőoktatási expanzió, illetve a bolognai reform nyomán nőtt a diplomás munkavállalók kínálata, és emelkedett a hároméves képzés után állást keresők aránya. Másrészt az alap- és középfokú végzettségűekre vonatkozó minimálbér és a garantált bérminimum folyamatosan emelkedett (vö. 5.4. alfejezet). Végül, a legfelső szja-kulcs meg-

⁴ A csoportosítás a Eurofound módszerét követi (bővebben lásd az 5.1. alfejezetben) (Mascherini–Ledermaier, 2016).

szüntetése is visszafoghatta a diplomások bruttó átlagbérének emelkedését.⁵ A tapasztalat keresetekben betöltött szerepe viszont felértékelődött a diplomások (különösen a férfiak) esetében. Ezeket a fejleményeket a 2. fejezet és a 7.3. alfejezet vizsgálja részletesebben.

1.1. táblázat: A pályakezdők havi bruttó reálkeresetei a versenyszférában, iskolai végzettség, nem és munkatapasztalat szerint, 2012, 2016

	Férfiak		Nők	
	0-1 év	5 év	0-1 év	5 év
tapasztalat				
2012				
Alapfokú	102 896	108 438 (105%)	98 238	103 161 (105%)
Szaktanús	106 785	115 290 (108%)	100 451	105 162 (105%)
Középfokú	120 963	135 520 (112%)	117 393	127 494 (109%)
Felsőfokú	246 253	283 602 (115%)	193 447	230 372 (119%)
2016				
Alapfokú	151 854	157 430 (104%)	155 887	157 099 (101%)
Szaktanús	164 994	173 246 (105%)	155 771	159 826 (103%)
Középfokú	179 216	194 712 (109%)	159 898	172 331 (108%)
Felsőfokú	244 920	323 837 (132%)	214 871	264 046 (123%)

Megjegyzés: A százalékos értékek a pályakezdőkhöz viszonyított kereseti előnyt fejezik ki (0-1 év tapasztalat = 100%).

Forrás: NFSZ Bértarifa-felvétel, saját számítások.

Összetétel- és külső hatások szerepe a foglalkoztatás és a NTND arány változásában

A munkapiaci és iskolázottsági mutatók fent bemutatott aggregált változását hosszabb távú demográfiai trendek, szakpolitikai lépések és a gazdasági környezet is alakítja. A foglalkoztatási ráta növekedését és az NTND-arány utóbbi időben tapasztalt jelentékeny csökkenését például nemcsak a gazdasági fellendülés, hanem az iskolázottság (lassuló) javulása is elősegíthette.

Ezeknek a főbb hatásoknak a relatív jelentőségét a tényezőkre bontás módszerével mutatjuk meg. Elemzésünkben a későbbi éveket a fiatalok 2002-es munkaerőpiaci kimeneteihez viszonyítjuk. Három kulcsévet vizsgálunk meg: 1.) 2007-et, a gazdasági válságot megelőző utolsó évet; 2.) 2012-öt, amely a gazdasági válság mélypontját jelentette a fiatalok foglalkoztatottságának szempontjából; 3.) 2017-et, a rendelkezésünkre álló legutolsó évet.

A tényezőkre bontás során a KSH munkaerő-felmérésének II. negyedévi hullámait használtuk; és figyelembe vettük az iskolai végzettséget, öt csoportra bontva,⁶ három korcsoportválogatást, végül pedig a hét (NUTS2) régiót, és az elemzést nemenként külön-külön végeztük. A foglalkoztatás elemzésénél a közfoglalkoztatottakat nem dolgozóknak tekintettük (hiszen nem piaci munkát végeznek), de nem számoltuk a NTND-fiatalok közé. Oaxaca-Blinder-féle dekompozíciós eljárást használtunk, amely két részre bontja az adott évpár közötti (százalékpontban kifejezett) változást. Az összetétel-komponens azt

⁵ A személyi jövedelemadó 2011 előtt többkulcsos volt (a legfelső sávban, 5 millió forint éves jövedelem felett 32 százalék), ezt váltotta fel az egységes 19 százalékos kulcs.

⁶ Az öt csoport: általános iskolai végzettség, szakiskolai végzettség, érettségi szakma nélkül, érettségi szakmával, felsőfokú végzettség.

mutatja meg, hogy a népesség életkor, iskolázottság és lakóhely szerinti összetételében mért eltérés mennyit magyaráz a NTND- és a foglalkoztatási rátában megfigyelt különbségből. A paraméterhatás minden egyéb változás hatását ragadja meg.

Eredményeinket az 1.2. és az 1.3. táblázatban foglaltuk össze, ahol közöljük a NTND- és a foglalkoztatási arány változását százalékpontban mérve. Szintén százalékpontban kifejezve mutatjuk be, hogy mennyit magyaráz az összetétel-változás és ezen belül is a fiatalok iskolázottság szerinti összetételnek változása, illetve hogy mi tulajdonítható az egyéb gazdasági tényezőknek (ezt a paraméterhatás jeleníti meg).

1.2. táblázat: A 15–29 éves népesség foglalkoztatási arányának tényezőkre bontása, 2002–2017 (százalékpont)

	Férfi			Nő		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Teljes különbség	-3,91	-14,06	-0,42	-4,36	-7,52	-0,09
Összetételhatás	-2,93	-6,25	-4,55	-0,89	-1,69	-1,26
Ebből: iskola	-2,61	-4,54	-4,38	-0,69	-0,80	-1,20
Paraméterhatás	-0,98	-7,82	4,13	-3,47	-5,84	1,17

Forrás: KSH II. negyedévi munkaerő-felmérései alapján saját számítások.

1.3. táblázat: 15–29 éves népesség NTND-arányának tényezőkre bontása, 2002–2017 (százalékpont)

	Férfi			Lány		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Teljes különbség	-3,32	0,95	-5,78	-5,53	-4,09	-7,47
Összetételhatás	-0,61	-1,03	-1,06	-1,34	-2,88	-2,29
Ebből: iskola	-0,34	-0,61	-1,04	-1,13	-1,81	-2,22
Paraméterhatás	2,71	-1,99	-4,72	-4,19	-1,20	-5,18

Forrás: KSH II. negyedévi munkaerő-felmérései alapján saját számítások.

A foglalkoztatottság 2002 és 2017 közötti változásait elsősorban a gazdasági folyamatok mozgatták, a fiatalok iskolázottság szerinti összetétele kisebb szerepet játszott, különösen a nők esetében.⁷

Az NTND-arány csökkenésében viszont számottevő és időben növekedő szerepe volt annak, hogy a fiatal nők átlagos iskolai végzettsége emelkedett (ami önmagában is több mint 2 százalékponttal csökkentette volna az NTND-arányt). Ugyanakkor a 2017-ben tapasztalható, körülbelül 7 százalékponttal alacsonyabb NTND-arányból több mint 5 százalékpontot magyaráznak a gazdasági és társadalmi folyamatok, amelyek adott iskolázottsági és korcsoporton belül is javuló NTND-helyzethez vezettek. A fiatal férfiak esetében az iskolázottság összetételének javulása csak körülbelül 1 százalékponttal csökkentette a NTND-arányt. A nem tanuló, nem dolgozó fiatalok munkapiaci esélyeit az 5.1. és 5.2. alfejezet vizsgálja részletesebben.

⁷ Az iskolázottság szerinti összetétel a vizsgált időszakban lassuló ütemben ugyan, de végig javult, ami a továbbtanulók arányának emelkedésén keresztül csökkentette a fiatal népességben a foglalkoztatottak arányát (míg a felsőfokú végzettség megszerzése utáni életkorban növeli azt).

Hivatkozások

- BELL, D.–BLANCHFLOWER, D. G. (2011): Young people and the Great Recession. *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 27. No. 2. 241–267. o.
- BURGESS, S.–PROPPER, C.–REES, H.–SHEARER, A. (2003): The class of 1981: The effect of early career unemployment on subsequent unemployment experiences. *Labour Economics*, Vol. 10. No. 3. 291–309. o.
- CSILLAG MÁRTON–MOLNÁR TAMÁS–SCHARLE ÁGOTA–TÓTH ENDRE (2019): [Fiatalok a munkapiacon és az iskolában a 2002 és 2018 közötti időszakban](#). Kutatási jelentés, Budapest Intézet.
- EU Tanácsa (2013): [A Tanács ajánlása az ifjúsági garancia létrehozásáról](#). HL, C 120/01.
- HANUSHEK, E.A.–SCHWERDT, G.–LUDGER WOESSMANN, L.–ZHANG, L. (2017): General Education, Vocational Education, and Labor-Market Outcomes over the Life-cycle. *The Journal of Human Resources*, Vol. 52. No. 1. 48–87. o.
- MASCHERINI, M.–LEDERMAIER, S. (2016): Exploring the diversity of NTDTs. Eurofound, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- MASCHERINI, M.–LEDERMAIER, S.–VACAS-SORIANO, C.–JACOBS, L. (2017) [Long-term unemployed youth: Characteristics and policy responses](#). Eurofound, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

2. ISKOLAI KÉPZÉS

2.1. SZÖVEGÉRTÉSI ÉS MATEMATIKAI KOMPETENCIA HATÁSA A KERESETRE ÉS FOGLALKOZTATÁSI ESÉLYEKRE

HERMANN ZOLTÁN, HORN DÁNIEL, KÖLLŐ JÁNOS,
SEBŐK ANNA, SEMJÉN ANDRÁS & VARGA JÚLIA

Bevezetés

A munkaerőpiaci lehetőségekre gyakorolt hatásának vizsgálatakor egészen az utolsó évtizedekig vagy a befejezett iskolai évek számával, vagy a végzettségi kategóriákkal mérték az *iskolázottságot*, ugyanis nem álltak rendelkezésre más, térben és időben összehasonlítható adatok. Ez komoly torzítást okozott, mivel a kutatók nem tudták figyelembe venni az oktatás minőségi különbségeit, az oktatás eredményességét, valamint a tudásnak az iskolán kívül szerzett komponenseit. A standardizált – azaz területi egységek és időszakok közötti összehasonlítást lehetővé tevő – kompetenciamérések elterjedésével az utolsó évtizedekben már egyre inkább lehetőség nyílt arra, hogy közvetlenül azt mérjék, hogy mit tudnak az iskolarendszertől kikerültek. Ennek következtében a közelmúltban egyre inkább a kognitív készségek színvonala és ezek munkaerőpiaci kimenetekre, keresetekre gyakorolt hatása került az elemzések középpontjába (vö. *Hanushek és szerzőtársai*, 2009).¹

Számos nemzetközi vizsgálat dokumentálja, hogy a jobb kognitív készségekre utaló magasabb tesztpontszámok az életpálya során jól számszerűsíthető kereseti előnyökkel járnak. A tanulmányok tipikus eredményei szerint a teszteredmények egyértelműen összefüggnek a későbbi keresetekkel, az oktatási előélet, a munkatapasztalat és a szokásos egyéb magyarázó tényezők hatásának kiszűrése után is. Így például Hanushek és szerzőtársai szakirodalmi összefoglalója több, amerikai adatokon végzett vizsgálat eredményeinek összevetése alapján arra a következtetésre jutott, hogy a középiskola végén a teszteredmények egy szórás egységnyi javulása átlagosan mintegy 12 százalékkal növeli majd a felnőttkori éves kereseteket.²

Felvethető, hogy bár a teszteredmények és a későbbi keresetek közötti korreláció tagadhatatlan, nincs köztük oksági összefüggés, és amit a teszteredmények keresetjavító hatásának vélünk, valójában a veleszületett képességek, az intelligencia eltéréseinek tudható be. Egyes vizsgálatok eredményei azonban (például *Lazear*, 2003 is) határozottan arra mutatnak, hogy az általános intelligencia, azaz a veleszületett képességek szintje távolról sem határozza meg teljes egészében a későbbi munkapiaci eredményeket. A tanulás ugyanis javítja a specifikus kognitív készségeket és ezen keresztül az intelligenciatesztek eredményeit is, még ha nem is növeli magát az általános intelligenciát (vö. *Ritchie*

1 A vizsgálatok egy további jelentős csoportja (*Bowles–Gintis*, 1976 és *Jencks*, 1979 munkái nyomán) a kognitív készségek kereseti hatásai mellett (vagy esetenként azok helyett) a nem kognitív képességek, illetve készségek (más megfogalmazásban a személyiségjegyek) munkapiaci kimenetekre és bérekre gyakorolt hatásával foglalkozik. Erről bővebben lásd a 7.2. alfejezetet.

2 Hasonló eredményekre jutott számos más fejlett országban és fejlődő országban végzett vizsgálat is: minden esetben statisztikai és gazdasági értelemben is szignifikáns a készségek és a bérek (és egyéb munkapiaci kimenetek, például a foglalkoztatás) közötti kapcsolat. Bár az, hogy egy szórás egységnyi készségtöbblet mekkora bértöbblettel jár együtt, erősen szóródik (5 százaléktól 48 százalékosig terjed), de a számítási módszer és a használt kontrollváltozók köre értelemszerűen nagyban befolyásolja a kapott értékeket.

és szerőtársai, 2015), a javuló specifikus kognitív képességek pedig tükröződnek a növekvő keresetekben is.

Éppen ezért kulcsfontosságú annak vizsgálata, hogy a kognitív készségek milyen mértékben függenek össze a munkaerőpiaci sikerrel. A jelen alfejezetben – Magyarországon elsőként – azt elemezzük, hogy az egyének középiskolás korban, standardizált teszteken elért eredménye milyen kapcsolatban van a fiatalkori keresetükkel, illetve munkanélküliségi esélyükkel.

Adatok és módszer

A kutatás a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Adatbankja által 2019-re összeállított Kapcsolt Államigazgatási Paneladatbázist az Admin3-at használja (Sebők, 2019), amely egyéni szinten tartalmazza az 2003. évi magyar népesség 50 százalékának adminisztratív adatbázisokban tárolt, anonimizált adatait 2017-ig bezárólag. Az adatbázisban olyan, a jelen kutatás számára nélkülözhetetlen adatok szerepelnek, mint az egyének iskolai pályafutása során felmért szövegértési és matematikai készségei, iskolai végzettsége, életkora, és felnőttkori keresete, illetve munkaerőpiaci státusa.

Az elemzési minta azokat tartalmazza, akik 2008-ban az Országos kompetenciamérés tizedik évfolyamos matematikai és szövegértési tesztjei közül legalább az egyiket megírták, és emellett 2017 októberében megfigyelhető a munkaerőpiaci státusuk. Tehát egyetlen középiskolai kohorszt vizsgálunk, akik 2017-ben 25–26 évesek voltak.

A mintából kizártuk az inaktívakat és a tanulókat, beleértve a munka mellett tanulókat is, és azokat, akiknek a munkaerőpiaci státusa az adott időpontban nem megfigyelhető.³ Ezért a foglalkoztatási esélyeket egy szűkebb megközelítésben vizsgáljuk (foglalkoztatottak *versus* a regisztrált, illetve ellátásban részesülő munkanélküliek).

A kereseti becslésekben azok a 2017. október 15-én foglalkoztatottak szerepelnek, akikről az adatbázis érvényes béradatot tartalmaz. A munkanélküliségi becslésben a 2017 októberében regisztrált munkanélküliek, a munkanélküli-ellátásban részesülők vagy a valamilyen munkaerőpiaci programban résztvevők, a közmunkások, illetve a foglalkoztatottak szerepelnek.

Először Mincer-típusú kereseti függvényeket becslünk (Mincer, 1974), ahol az egyén tizedik évfolyamos matematikai és szövegértési kompetencia-tesztpontszáma mellett az egyének iskolai végzettségével, nemével, becsült munkaerőpiaci tapasztalatával,⁴ illetve ennek négyzetével magyarázzuk a kereseteket. Bizonyos további regressziókban kiszűrjük az ágazatok, a foglalkozások és a lakóhely (járás) hatását is. A kereseti regressziók függő változója a havi kereset logaritmus, így az eredményeket százalékos formában lehet értelmezni.⁵

Másodszor munkanélküliségi esélyt mutató becsléseket is közlünk, ahol a megmagyarázott változó egy kétértékű (*dummy*) változó, amelynek 1 az

3 Az utóbbi csoport egyaránt tartalmazhat olyan munkanélkülieket vagy inaktívakat, akik nem kapnak szociális juttatásokat, és tartalmazhat külföldön dolgozókat vagy külföldön tanulókat is. Így a nem tanuló inaktív népességet nem tudjuk pontosan lehatárolni.

4 A becsült munkaerőpiaci tapasztalat a legmagasabb végzettség megszerzése és a 2017 októberé között eltelt évek száma.

5 Azokra, akik 2017 októberében nem a teljes hónapban dolgoztak az adott munkahelyen, a ledolgozott napok száma alapján havi keresetté számítottuk át a megfigyelt bért. Ugyanakkor az adatbázisban jelenleg nem tudunk különbséget tenni a teljes és részmunkaidőben foglalkoztatottak között.

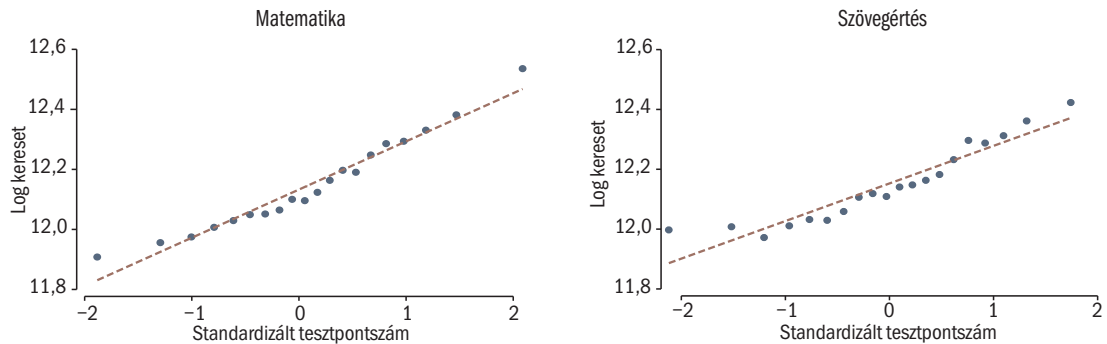
értéke, ha az egyén regisztrált munkanélküli vagy közmunkás, és 0, ha foglalkoztatott.

A becslésekben az Országos kompetenciamérés 2008-as tizedik évfolyamos szövegértési és matematikai pontszámait standardizáltuk (0 átlagú és 1 szórású változókká alakítottuk), így az alábbi becslésekben a koefficienseket szóráselmozdulásként értelmezhetjük.

Eredmények – teljes népesség

A 2.1.1. és a 2.1.2. ábra a standardizált tesztpontszámok és a keresetek logaritmusai, illetve a munkanélküliségi esélyek közötti nyers összefüggéseket mutatja be. Az ábrák alapján egyrészt egyértelmű, hogy mind a matematika, mind a szövegértés erősen összefügg az egyes munkaerőpiaci kimenetekkel, másrészt az is látszik, hogy az összefüggés közel lineáris – bár a megoszlások végén kissé eltér attól –, így a foglalkoztatási és béregyenletekben a lineáris forma használata jó közelítés.

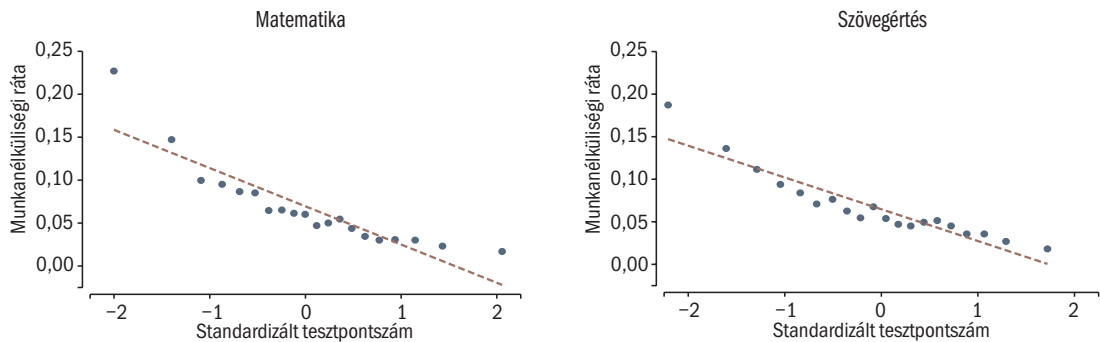
2.1.1. ábra: A tizedik évfolyamos teszteredmények összefüggése a keresetek logaritmusával

Megjegyzés: A tesztpontszám szerinti 20 csoportra számított átlagok.

Forrás: Saját szerkesztés.

2.1.2. ábra: A tizedik évfolyamos teszteredmények összefüggése a munkanélküliségi eséllyel

Megjegyzés: A tesztpontszám szerinti 20 csoportra számított átlagok.

Forrás: Saját szerkesztés.

A 2.1.1. és a 2.1.2. táblázat a Mincer-típusú regressziókat a teljes, fent ismertetett sokaságra mutatja be. A tizedik évfolyamos tesztpontszámok hatását a keresetekre a 2.1.1. táblázat mutatja, míg a 2.1.2. táblázat a tesztpontszámok munkanélküliségi esélyre gyakorolt hatását tartalmazza. Azt várjuk, hogy a becslést együtthatók az első esetben pozitívak, a második esetben negatívak lesznek.

A 2.1.1. táblázat (2) oszlopa csak a matematikateszt-pontszámokat használja fel a kognitív készségek mutatójaként. Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy azok a tanulók, akik egy szórással jobb tesztpontszámokat érnek el tizedik évfolyamon, a munkaerőpiacon várhatóan 8,5 százalékkal magasabb bérekkel rendelkeznek. A (3) oszlop becsléseiben a matematikateszt-pontszámok mellett a szövegértés tesztpontszámait is figyelembe vesszük. Eredményeink szerint a matematika eredményei erősebben függenek össze a keresetekkel, mint a szövegértésé. Ennek megértéséhez a leíró elemzésnél alaposabb kutatás szükséges.⁶

2.1.1. táblázat: A tizedik évfolyamos teszteredmények összefüggése a keresetek logaritmusával

	(1)	(2)	(3)	(4)
Szakiskolai végzettség	0,122** (0,0532)	0,137*** (0,0529)	0,138*** (0,0529)	0,0966** (0,0471)
Érettségi	0,203*** (0,0512)	0,144*** (0,0510)	0,137*** (0,0511)	0,0987** (0,0454)
Felsőfokú végzettség	0,591*** (0,0585)	0,454*** (0,0588)	0,440*** (0,0590)	0,280*** (0,0528)
Matematikapontszám		0,0850*** (0,00499)	0,0752*** (0,00622)	0,0448*** (0,00561)
Szövegértéspontszám			0,0166*** (0,00636)	0,00685 (0,00571)
Konstans	11,71*** (0,0628)	11,81*** (0,0627)	11,82*** (0,0628)	11,70*** (0,0940)
Fix hatások				
Ágazat				lgén
Foglalkozás				lgén
Járás				lgén
N	28 188	28 188	28 188	28 136
R ²	0,077	0,087	0,087	0,299

Megjegyzés: OLS-becslések.

Függő változó: A havi kereset logaritmus. A táblázatban nem jelölt kontrollváltozók: nem, potenciális tapasztalat és négyzete, tapasztalat és tesztpontszám hiányzó értékeket jelölő kétértékű (*dummy*) változók.

Referenciakategória az iskolai végzettség esetében az általános iskola.

Zárójelben standard hibák.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: Saját szerkesztés.

⁶ Tekintettel azonban arra, hogy a két tesztpontszám nagyon szorosan jár együtt, így a hatásnagyságok szétválasztása korántsem egyszerű. A két tesztpontszám korrelációja tizedik évfolyamon 0,7–0,8 között mozog adott évtől függően.

A 2.1.1. táblázat (4) oszlopában a becslésekbe további olyan kontrollokat vontunk be, amelyek a tesztpontszámától független hatással lehetnek a keresetekre, ilyen a munkahely ágazata, a foglalkozás típusa és a munkavállalás helyszíne. A (4) oszlopban lévő, az összes kontrollváltozót tartalmazó becslésben a tizedik évfolyamos matematikateszt-pontszám koefficiense lecsökken a (3) oszlopban látható eredményhez képest, de továbbra is szignifikáns és erős eredmény. A (4) regresszió eredményei alapján a jobb kognitív képességek nemcsak magasabb keresetű foglalkozások eléréséhez segítenek hozzá, hanem egy adott foglalkozásban is magasabb kereseteket érnek el a magasabb matematikateszt-pontszámot elérték. Ezek alapján azt mondhatjuk, hogy a középiskolás kori kognitív készségek nagymértékben összefüggnek a későbbi, kora felnőttkori keresetekkel Magyarországon.

A 2.1.2. táblázatban a kognitív készségek és a munkanélküliségi esély összefüggéseit vizsgáljuk a teljes populáció adatain. Hasonlóan a keresetekhez, a tizedik évfolyamos matematikateszt-pontszámok a munkanélküliségi eséllyel is erősen összefüggnek. A (2) oszlopban a matematikateszt-pontszámot használjuk a kognitív készségek mutatójaként. Eredményeik szerint egy szórással jobb tizedik évfolyamos tesztpontszám 2,7 százalékponttal csökkenti a fiatal felnőttkorúak munkanélküliségi esélyét. A (3) oszlop a matematikateszt-pontszámok mellett a szövegértési eredményeket is tartalmazza. Hasonlóan a keresetekhez, a matematika eredményeinek magyarázóereje itt is nagyobb, de a szövegértés a munkanélküliségi esélyt a matematikai kompetenciákon felül is szignifikánsan magyarázza. Bár a koefficiensek a (4) oszlopban a helyi munkaerőpiaci kontrollváltozók bevonása után lecsökkennek, de továbbra is szignifikánsak maradnak.

2.1.2. táblázat: A tizedik osztályos teszteredmények hatása a munkanélküliség valószínűségére, marginális hatások

	(1)	(2)	(3)	(4)
Szakiskolai végzettség	-0,0395*** (0,00842)	-0,0397*** (0,00765)	-0,0395*** (0,00761)	-0,0300*** (0,00682)
Érettségi	-0,0928*** (0,0159)	-0,0664*** (0,0147)	-0,0604*** (0,0145)	-0,0507*** (0,0129)
Felsőfokú végzettség	-0,0977*** (0,00992)	-0,0655*** (0,0106)	-0,0585*** (0,0110)	-0,0531*** (0,00918)
Matematika pontszáma		-0,0270*** (0,00155)	-0,0202*** (0,00195)	-0,0146*** (0,00172)
Szövegértés pontszáma			-0,0112*** (0,00196)	-0,00481*** (0,00173)
Járás fix hatás				igen
N	31 855	31 855	31 843	31 326
Becsült átlagos valószínűség	0,0674	0,0674	0,0674	0,0683

Megjegyzés: Probit becslések.

Függő változó: Regisztrált munkanélküli vagy közmunkás (1) vagy foglalkoztatott (0).

A táblázatban nem jelölt kontrollváltozók: nem, potenciális tapasztalat és négyzete, tapasztalat és tesztpontszám hiányzó értékeit jelölő kétértékű (*dummy*) változók.

Referenciakategória az iskolai végzettség esetében az általános iskola.

Zárójelben standard hibák.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: Saját szerkesztés.

Eredmények – iskolai végzettségek szerint

A 2.1.3. és a 2.1.4. táblázatban a fenti becslések utolsó, minden kontrollváltozót tartalmazó becsléseit ismételtük meg az egyes iskolai végzettségeken belül. A 2.1.3. táblázatból úgy tűnik, hogy az összefüggés a kognitív készségek és a keresetek között a felsőfokú végzettségűek esetében sokkal erősebb, mint az alacsony végzettségűek esetében, viszont a munkavállalási esélyek esetében az összefüggés pont fordított: a 2.1.4. táblázat alapján az alacsony végzettségűek középiskolás korban mért kognitív készségei erősebben függenek össze a munkanélküliség valószínűségével, mint a felsőfokú iskolát végzettké.

A fenti eredmények alapján úgy tűnik, a jobb kognitív készségek erősen hozzájárulnak ahhoz, hogy az alacsonyabb végzettségűek elkerüljék a munkanélküliséget, de nagymértékben nem segítik a magasabb (megfigyelt) kereseteket. A felsőfokú végzettségűek esetében a jobb készségek kisebb mértékben csökkentik a munkanélküliség kockázatát, de jobban hozzájárulnak a magasabb bérek megszerzéséhez. Tekintettel arra, hogy a végzettségmegoszlás alapján a keresetek szórása sokkal kisebb, mint a tetején, míg a munkanélküliségi valószínűség szórása éppen fordítva a végzettségmegoszlás tetején sokkal kisebb, az eredményeink semmiképpen sem meglepők. Ahhoz azonban, hogy értsük, milyen folyamatok vezetnek el ahhoz, hogy a középiskolás korban mért kognitív készségek összefüggnek a kora felnőttkori munkaerőpiaci kimenetekkel Magyarországon, további kutatásokra van szükség.

2.1.3. táblázat: A tizedik évfolyamos teszteredmények összefüggése a keresetek logaritmusával, iskolai végzettség szerint

	Alacsony iskolázottságúak (általános iskola, szakiskola)	Érettségizettek	Felsőfokú végzettségűek
Matematika pontszáma	0,0192 (0,0128)	0,0370*** (0,00808)	0,0758*** (0,00996)
Szövegértés pontszáma	0,00673 (0,0123)	0,0102 (0,00801)	0,00650 (0,0112)
N	4948	14 644	8544
R ²	0,300	0,250	0,319

Megjegyzés: OLS-becslések.

Függő változó: A havi kereset logaritmus. A táblázatban nem jelölt kontrollváltozók: nem, potenciális tapasztalat és négyzete, tapasztalat és tesztpontszám hiányzó értékeit jelölő kétértékű (*dummy*) változónk, ágazat, foglalkozás és járás fix hatások.

Zárójelben standard hibák.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: Saját szerkesztés.

2.1.4. táblázat: A tizedik évfolyamos teszteredmények összefüggése a munkanélküliségi valószínűségekkel iskolai végzettségek szerint, marginális hatások

	Alacsony iskolázottságúak (általános iskola, szakiskola)	Érettségizettek	Felsőfokú végzettségűek
Matematika pontszáma	-0,0319*** (0,00618)	-0,0136*** (0,00274)	-0,0160*** (0,00305)
Szövegértés pontszáma	-0,0194*** (0,00609)	-0,00201 (0,00274)	-0,00301 (0,00337)
N	5624	15 642	6615
Becsült átlagos valószínűség	0,141	0,0699	0,0385

Megjegyzés: Probit becslések.

Függő változó: Regisztrált munkanélküli vagy közmunkás (1) vagy foglalkoztatott (0). A táblázatban nem jelölt kontrollváltozók: nem, potenciális tapasztalat és négyzete, tapasztalat és tesztpontszám hiányzó értékeit jelölő kétértékű (*dummy*) változók.

Zárójelben standard hibák.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: Saját szerkesztés.

Összegzés

A kognitív készségek szintjét az oktatás minősége jól dokumentáltan befolyásolja. Emellett hatással van rá a családi környezet, a kortárs csoport, az egészségi állapot és sok egyéb tényező is. Ezek azonban kevésbé befolyásolhatók társadalompolitikai eszközökkel, míg az oktatás minőségi szintje könnyebben növelhető, ami ezáltal komoly mértékben javíthatja a népesség kognitív készségeit, és így annak munkaerőpiaci sikerességét is.

A tanulmányban, Magyarországon elsőként, megmutattuk, hogy a tizedik évfolyamon mért tanulói kognitív készségek erősen együtt járnak a fiatal felnőttkori munkaerőpiaci sikerességgel. Eredményeink szerint egy szórással jobb matematikateszt-pontszám összességében akár 8–9 százalékkal is növelheti a kereseteket, de adott foglalkozáson és ágazaton belül is 5 százalék körüli ez az összefüggés. A munkanélküliség valószínűségét is jelentősen csökkentheti a jobb kognitív készség: összességében egy szórással nagyobb matematikateszt-pontszám 2,7 százalékponttal csökkenti munkanélküliségi esélyt. Ennek alapján az átlagosnál lényegesen – azaz körülbelül 2 szórással – jobb készségekkel rendelkező felnőttek munkanélküliségi esélye elhanyagolható 1–2 százalék közötti, míg az átlagnál lényegesen rosszabb készségekkel rendelkezők munkanélküliségi esélye bőven 10 százalék feletti.

A kognitív készségeket és munkaerőpiaci sikerességet végzettségek szerint vizsgálva kitűnik, hogy a kognitív készségek a magasabb végzettségűek esetében a keresetekre gyakorolnak nagyobb hatást, míg az alacsony végzettségűek esetében éppen fordítva a munkanélküliségi eséllyel járnak jobban együtt. Ennek a mintázatnak az egyik oka az lehet, hogy a jobb kognitív készségek egy-

részről hozzájárulnak a munkanélküliség elkerüléséhez – ha ez, mint például az alacsony végzettségűek esetében, a közvetlen veszély –, másrészt elősegítik a magasabb béreket, például jobb foglalkozás, magasabb beosztás, magasabb bér formájában, ami különösen a magasabb végzettségűek esetében jelenik meg.

Hivatkozások

- BOWLES, S.–GINTIS, H. (1976): *Schooling in Capitalist America: Educational Reform and the Contradictions of Economic Life*. Basic Books, New York.
- FAZEKAS KÁROLY (2017): [Merre halad a kereslet? A nem kognitív készségek felértékelődése](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Köllő János* (szerk.): *Munkaerőpiaci tükör*, 2016. MTA KRTK KTI, Budapest, 150–159. o.
- FINNIE, R.–MENG, R. (2001): [Cognitive Skills and the Youth Labour Market](#). *Applied Economics Letters*, Vol. 8. No. 10. 675–679. o.
- HANUSHEK, E. A. (2009): *The Economic Value of Education and Cognitive Skills*. Megjelent: *Sykes, G.–Schneider, B.–Plank, D. N.* (szerk.): *Handbook of Education Policy Research*. Routledge, New York, 39–56. o.
- JENCKS, C. (1979): *Who Gets Ahead? The Determinants of Success in America*. Basic Books, New York.
- LAZEAR, E. P. (2003): [Teacher incentives](#). *Swedish Economic Policy Review*, Vol. 10. 179–214. o.
- RITCHIE, A. J.–BATES, T. C.–DEARY, I. J. (2015): *Is education associated with improvements in general cognitive ability, or in specific skills?* *Developmental Psychology*, Vol. 51. No. 5. 573–582. o.
- SEBŐK ANNA (2019): *A KRTK Adatbank Kapcsolt Államigazgatási Paneladatbázisa*. *Közgazdasági Szemle*, 66. évf. 11. sz. 1230–1236. o.

2.2. A KÖZÉPFOKÚ ISKOLATÍPUS HATÁSA A TANULÓI TELJESÍTMÉNYEKRE

HERMANN ZOLTÁN

A nemzetközi és a magyarországi szakirodalomban is régóta vitatott kérdés az iskolatípusok hatása a tanulói teljesítményekre és a tanulók közötti egyenlőtlenségekre. Egyes elemzések szerint az akadémiai jellegű iskolatípusok növelik a tanulói teljesítményeket (például *Guyon és szerzőtársai*, 2010, *Pop-Eleches–Urquiola*, 2013, *Horn*, 2013), míg mások nem találtak kimutatható iskolatípus-hatást (például *Malamud–Pop-Eleches*, 2010, *Dustmann és szerzőtársai*, 2012), illetve az iskolatípusok közötti különbségeket döntően a felvételi szelekciónak tulajdonítják (*Manning–Pischke*, 2006).

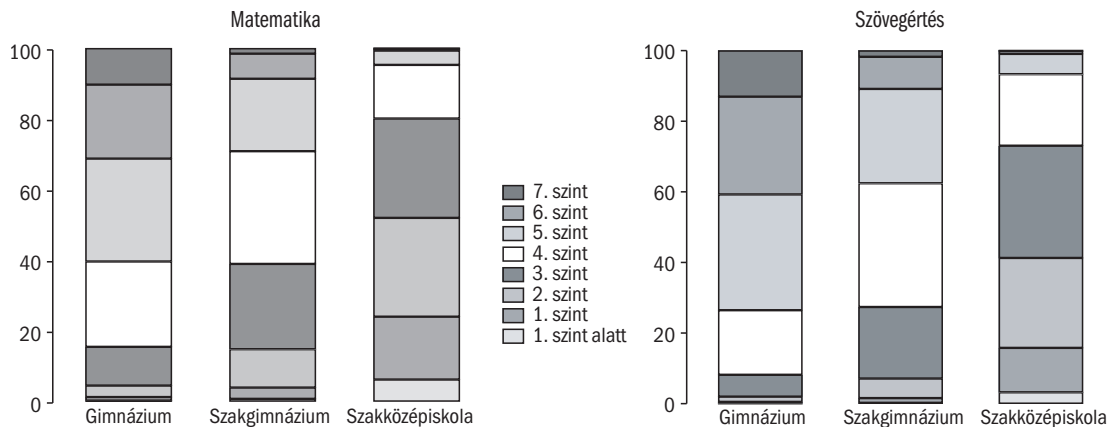
Az alábbiakban az Országos kompetenciamérés (OKM) adatai alapján mutatjuk be az iskolatípusok közötti különbségeket Magyarországon. A kompetenciamérés 6., 8. és 10. évfolyamon méri a diákok matematika- és szövegértés-készségeit, az SNI diákokat és a hiányzókat leszámítva teljes körűen, az évek és az évfolyamok között összehasonlítható skálán. Az elemzés (az 1. ábra kivételével) egyetlen kohorszra, a 2014-ben nyolcadikos diákokra vonatkozik. A minta a két mérés (8. és 10., illetve 6. és 8. évfolyam) között ismétlés nélkül továbbhaladókat és egyszer évet ismétlőket tartalmazza, a két évfolyamot több mint három év alatt elvégzők nem szerepelnek az elemzésben.

Az 2.2.1. ábra a 10-es eredmények iskolatípusok közötti különbségeit mutatja be 2017-ben (a képességszintekre vonatkozóan lásd *Balázsi és szerzőtársai*, 2014). A különbségek hatalmasak. Matematikából a szakközépiskolások egynegyede kiugróan gyenge készségekkel rendelkezik, elemi feladatokkal is nagyon nehezen boldogul (7-es skálán 1-es alatt és 1-es képességszint), a diákok fele nagyon gyengén (legfeljebb 2-es szint), négyötödük gyengén (legfeljebb 3-as szint) teljesít. Ezzel szemben a gimnazisták 60százaléka viszonylag jó (legalább 5-ös szint), egyharmaduk pedig nagyon jó (6-os és 7-es szint) teljesítményt nyújt a teszten, gyenge teszteredmény csak elvétve fordul elő. A szakgimnáziumokban a diákok többsége közepes körüli eredményt ér el.

A 2.2.2. ábra azt mutatja be, hogy hogyan alakulnak a tizedikes tesztpontszámok a nyolcadik osztályban hasonló eredményt elérő diákok esetében iskolatípusonként. Jól látható, hogy a nyolcadik osztályban jobban teljesítő diákok a tizedik osztályban is arányosan magasabb pontszámot értek el mindhárom iskolatípusban. Ugyanakkor adott nyolcadikos teszteredmény mellett az érettségít adó középiskolában tanulók tizedikben jobban teljesítenek, mint a szakközépiskolában tanulók. Például a matematikából nyolcadikban 1400 pontot elérő szakközépiskolás diákok átlagos teszteredménye tizedikben is 1400 pont körül van, míg a hasonló gimnazista vagy szakgimnazista diákok közel 1500

pontot érnek el. Ez a körülbelül 100 pontnyi különbség felszórásnyi hátrányt jelent (a tesztpontszámok szórása a nyolcadik évfolyamon 200 pont). Más megközelítésben a 100 pont valamivel kisebb különbséget jelent, mint ami két szomszédos képességi szint átlagos diákjai között van (a képességi szintek hozzávetőlegesen 140 pontnyi széles sávokat jelölnek). Az ábra alapján úgy tűnik, hogy a gimnáziumok és szakgimnáziumok eredményességében is van némi különbség az előbbieik javára, de ez sokkal kisebb mértékű, mint a szakközépiskolák hátránya.

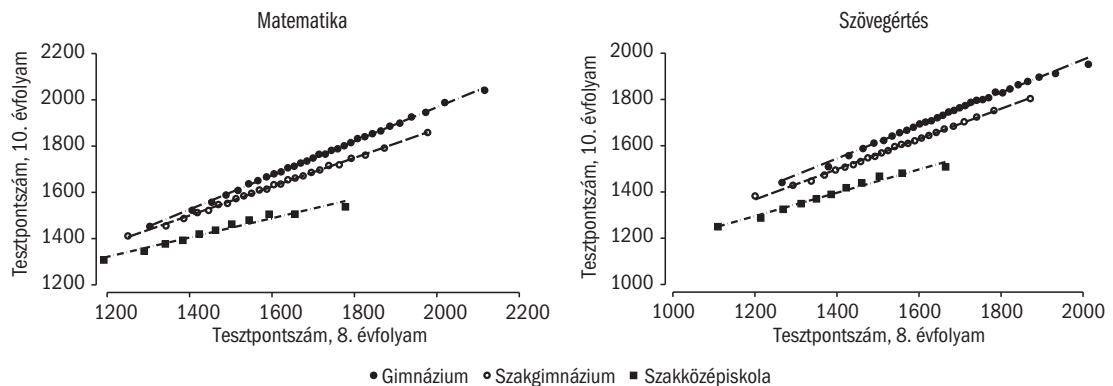
2.2.1. ábra: A tizedikes diákok teljesítményszintek közötti megoszlása programtípus szerint,^a 2017 (százalék)

^a Súlyozatlan részarányok.

Forrás: Saját számítás az OKM 2017. évi adatai alapján.

2.2.2. ábra: A tizedikes tesztpontszámok a nyolcadikos tesztpontszámok függvényében programtípus szerint, 2014-ben nyolcadikos diákok

Megjegyzés: Az ábra pontjai a diákok körülbelül 1000 fős csoportjaira számított súlyozatlan átlagokat jelölnek.

Forrás: Saját számítás az OKM 2014–2017-es adatai alapján.

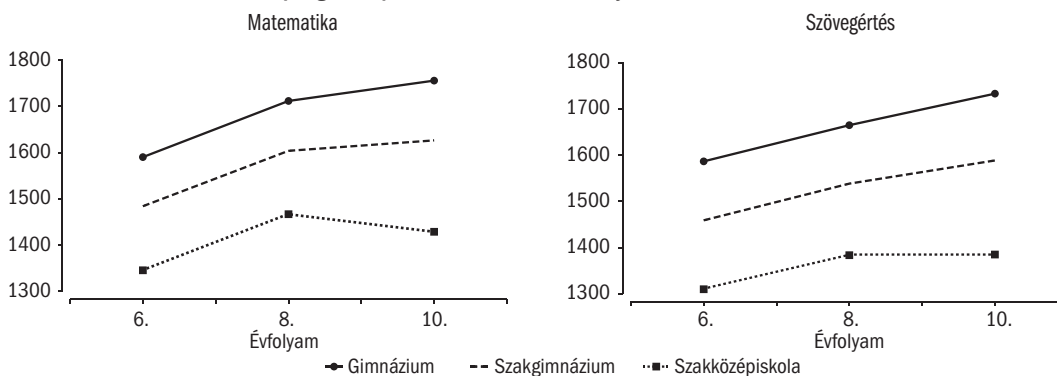
Ezek a különbségek persze nem írhatók a középfokú oktatás számlájára: döntő részben az általános iskolában alakulnak ki, és a középiskolai felvételi szelekció

hatását tükrözik. A kérdés az, hogy a szelekciós hatáson túl van-e számottevő különbség az iskolatípusok eredményességében?

A 2.2.2. ábrán látható különbségek alapján úgy tűnik, hogy a középfokú iskolatípusok eltérő mértékben járulnak hozzá az alapkészségek fejlődéséhez. Ezek az eltérések is fakadhatnak azonban a diákok közötti különbségekből, hiszen az egyes iskolatípusokban tanulók nem csak a korábbi tanulmányi eredményükben térhetnek el. Elképzelhető, hogy a szakközépiskolában továbbtanulók nehezebben tanulnak, és lassabban fejlődnek, illetve kevésbé motiváltak vagy szorgalmasak.

A 2.2.3. ábra alapján közvetett következtetéseket vonhatunk le ezen tényezők hatására vonatkozóan. Az ábra a három iskolatípusban továbbtanuló diákok átlagpontszámait mutatja be a 6., 8. és 10. évfolyamon. A középiskola első két évében, nyolcadik és tizedik között, a gimnazisták és szakgimnazisták teszteredménye összességében nő, míg a szakközépiskolások diákok szövegértésből ugyanolyan, matematikából pedig átlagosan gyengébb eredményt érnek el tizedikben, mint nyolcadikban. Ami igazán érdekes, az az, hogy a hatodik és nyolcadik évfolyam közötti növekedés hasonló mértékű a három csoportban. A későbbi szakközépiskolások ugyan gyengébb eredményt értek hatodikban és nyolcadikban is, mint az érettségit adó képzésben továbbtanulók, de ebben a két évben az átlagos tesztpontszámuk ugyanolyan mértékben nőtt. Ez arra utal, hogy ebben a csoportban sem lehetetlen az alapkészségek fejlesztése.

2.2.3. ábra: Az átlagos tesztpontszámok alakulása a hatodik és tizedik évfolyam között programtípus szerint, 2014-ben nyolcadikos diákok

Megjegyzés: Súlyozatlan átlagok.

Forrás: Saját számítás az OKM 2014–2017-es adatai alapján.

A 2.2.1. táblázat becslései pontosabban számszerűsítik az iskolatípus hatását. Ezekben a regressziós modellekben a tizedikes tesztpontszámok a függő változók. Az (1) és (3) oszlop becsléseiben kontrollváltozóként a korábbi tanulói teljesítmény mutatói szerepelnek (nyolcadikos és hatodikos teszteredmények mindkét kompetenciaterületen és nyolcadikos és hatodikos osztályzatok, az

utóbbiak kétértékű változóként), valamint a diákok egyéni jellemzői (nem, SNI és HHH-státus, az anya és apa iskolázottsága és a könyvek száma, mind kétértékű változóként). A kontrollváltozók hiányzó értékeit az átlagos, illetve jellemző értékekkel pótoltuk, a hiányzó értékeket önálló kétértékű változók jelölik. Az együtthatók azt mutatják, hogy e tényezők hatását kiszűrve, várhatóan hogyan teljesít egy diák tizedikben attól függően, hogy melyik iskolatípusban tanul tovább.

2.2.1. táblázat: A középfokú iskolatípus hatásának regressziós becslése a tizedikes tanulói teljesítményekre, 2014-ben nyolcadikos diákok

	Matematika		Szövegértés	
	(1)	(2)	(3)	(4)
Gimnázium	18,59*** (1,434)	14,20*** (1,437)	26,65*** (1,265)	15,00*** (1,472)
Szakközépiskola	-51,28*** (2,138)	-71,09*** (2,581)	-58,87*** (1,803)	-63,94*** (2,730)
Gimnázium × nyolcadikos pontszám		0,0924*** (0,00671)		0,0696*** (0,00730)
Szakközépiskola × nyolcadikos pontszám		-0,108*** (0,0107)		-0,0524*** (0,0116)
Megfigyelések száma	67 115	67 115	67 171	67 135
Iskolák száma	2 518	2 518	2 518	2 518
R ²	0,702	0,706	0,729	0,703

Megjegyzés: Súlyozatlan OLS-becslések.

Az iskolatípus referenciakategóriája: szakgimnázium.

Kontrollváltozók: nyolcadikos és hatodikos teszteredmények mindkét kompetenciaterületen, nyolcadikos és hatodikos osztályzatok kategóriái, nem, SNI és HHH-státus, az anya és apa iskolázottsága kategóriái, a könyvek száma kategóriái és a kontrollváltozók hiányzó értékeit jelölő kétértékű változók.

Zárójelben a középfokú iskolákra klaszterezett standard hibák.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: Saját számítás az OKM 2014–2017-es adatai alapján.

Az eredmények azt mutatják, hogy egy szakközépiskolában továbbtanuló diák átlagosan matematikából 50, szövegértésből 60 ponttal marad el egy hozzá hasonló, általános iskolában ugyanolyan teljesítményű szakgimnazistától. Egy gimnazista előnye 20–25 pontnyi. A tesztpontszámok szórása 200 pont körül van, a becslések szerint tehát a szakközépiskolások hátránya egynegyed, a gimnazisták előnye egytized szórásegységnyivel nő.

A 2.2.1. táblázat (2) és (4) oszlopaiban a becsléseket az iskolatípus és az adott kompetenciaterületen mért nyolcadikos tesztpontszám interakciós változóival egészítettük ki. Az interakciós változók együtthatói azt jelzik, hogy az iskolatípus hatása nem független az általános iskolai teljesítménytől: minél jobb teszteredményt ért el egy diák nyolcadikban, várhatóan annál nagyobb előnyt jelent számára a gimnáziumi továbbtanulás a szakgimnáziumhoz mérten, illetve annál nagyobb hátránnyal jár a szakközépiskolai továbbtanulás.

Ezek az eredmények egybevágóan a 2.2.2. ábrán látható mintázattal, amely balról jobbra haladva a tizedikes pontszámokban egyre nagyobb iskolatípusok közötti különbségeket mutat.

A 2.2.2. táblázat becslései egy másik megközelítésben mutatják be ezeket az összefüggéseket. Ezek a modellek azt illusztrálják, hogy az iskolatípus hogyan függ össze az alacsony, illetve a magas teljesítményszint valószínűségével tizedik osztályban, kiszűrve a megfigyelhető egyéni jellemzők hatását. Mivel a teljes mintában és az átlagos diákok körében is az alacsony teljesítményszintek ritkábban fordulnak elő, mint a jó eredmények, alacsony teljesítményként itt az alsó három teljesítményszintet és az 1. szint alatt teljesítőket vettük figyelembe, magas teljesítményként pedig a 6. és 7. szintet. A kontrollváltozók ugyanazok, mint a korábbi becslések esetében.

2.2.2. táblázat: A középfokú iskolatípus hatásának regressziós becslése az alacsony és a magas tanulói teljesítmények elérésének valószínűségére, 2014-ben nyolcadikos diákok, marginális hatások

	Matematika		Szövegértés	
	teljesítményszint			
	közepesen alacsony (0-3.) (1)	magas (6-7.) (2)	közepesen alacsony (0-3.) (3)	magas (6-7.) (4)
Gimnázium	-0,0451*** (0,00572)	0,0130*** (0,00143)	-0,0432*** (0,00365)	0,0409*** (0,00278)
Szakközépiskola	0,142*** (0,00901)	-0,0159*** (0,00258)	0,116*** (0,00620)	-0,0512*** (0,00474)
Megfigyelések száma	67 115	67 115	67 171	67 171
Iskolák száma	2 518	0,5259	2 518	2 518
Pszeudo R^2	0,4497	0,4841	0,4851	0,5114
P átlag	0,3518	0,1797	0,2629	0,2447

Megjegyzés: Súlyozatlan OLS-becslések.

Az iskolatípus referenciakategóriája: szakgimnázium.

Kontrollváltozók: nyolcadikos és hatodikos teszteredmények mindkét kompetencia-területen, nyolcadikos és hatodikos osztályzatok kategóriái, nem, SNI és HHH-státus, az anya és apa iskolázottsága kategóriái, a könyvek száma kategóriái és a kontrollváltozók hiányzó értékeit jelölő kétértékű változók.

Zárójelben a középfokú iskolákra klaszterezett standard hibák.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: Saját számítás az OKM 2014–2017-es adatai alapján.

Matematikából a diákok 35 százaléka ért el alacsony teljesítményszintet a tizedikes teszten, szövegértésből ez az arány 26 százalék. Az (1) és (3) oszlop becslési eredményei azt mutatják, hogy ha egy átlagos jellemzőjű diák szakközépiskolában tanul tovább szakgimnázium helyett, akkor az alacsony teljesítményének valószínűsége jelentős mértékben – matematikából 14,2, szövegértésből 11,6 százalékponttal – nő. Ezzel szemben gimnáziumi továbbtanulás esetén 4,5, illetve. 4,3 százalékponttal csökken ez a valószínűség. A magas

teljesítményszintet tekintve fordított a helyzet [(2) és (4) oszlop]. Matematikából a magas szinten teljesítők részaránya 18 százalék, a szövegértés terén 24 százalék. A gimnázium a szakgimnáziumhoz képest 1,3, illetve 4,1 százalékponttal növeli a magas teljesítményszint elérésének valószínűségét tizedik osztályban az átlagos jellemzőjű diákok esetében, míg a szakközépiskola 1,6, illetve 5,1 százalékponttal alacsonyabb valószínűséggel jár együtt.

Fontos megjegyezni, hogy a fenti becslési eredmények nem teljesen tisztán az iskolatípus hatását mutatják, mivel nem zárhatjuk ki például, hogy a szakközépiskolákban a diákok kevésbé veszik komolyan a tesztek kitöltését, és ez valamelyest növeli az iskolatípus becsült hatását a tényleges hatáshoz mérten. Ugyanakkor azok a korábbi becslési eredmények, amelyek az adott iskolatípusba „éppen felvett” és „éppen elutasított” diákok adatait összehasonlítva kiszűrték az olyan nem megfigyelt jellemzők hatását is, mint például a diákok motivációja és aspirációi, valamivel kisebb, de lényegében nagyon hasonló eredményeket mutatnak (*Hermann, 2013*).

Összességében a becslési eredmények azt mutatják, hogy a három iskolatípusban továbbtanuló diákok között az általános iskola végére kialakult óriási különbségek tovább nőnek a középiskola első két évében. Ez a növekedés jelentős mértékű, különösen a szakközépiskolások és az érettségit adó képzésben tanulók között.

Hivatkozások

- BALÁZSI ILDIKÓ–BALKÁNYI PÉTER–OSTORICS LÁSZLÓ–PALINCÁS ILDIKÓ–RÁBAINÉ SZABÓ ANNAMÁRIA–SZEPESI ILDIKÓ–SZIPŐCSNÉ KROLOPP JUDIT–VADÁSZ CSABA (2014) Az Országos kompetenciamérés tartalmi keretei. Szövegértés, matematika, háttérkérdőívek. Oktatási Hivatal, Budapest.
- DUSTMANN, C.–PUHANI, P. A.–SCHÖNBERG, U. (2012): The Long-term Effects of School Quality on Labor Market Outcomes and Educational Attainment. CReAM Discussion Paper, No 08/12.
- GUYON, N.–MAURIN, E.–MCNALLY, S. (2010): [The effect of tracking students by ability into different schools. A natural experiment](#). Fondazione Eni Enrico Mattei, Nota di Lavoro, No. 152.
- HERMANN ZOLTÁN (2013): [Are you on the right track? The effect of educational tracks on student achievement in upper-secondary education in Hungary](#). BWP, No. 16.
- HORN DÁNIEL (2013): Diverging Performances: the detrimental effects of early selection on equality of opportunity in Hungary. *Research in Social Stratification and Mobility*, Vol 32. 25–43. o.
- MALAMUD, O.–POP-ELECHES, C. (2010): General Education versus Vocational Training: Evidence from an Economy in Transition. *Review of Economics and Statistics*, Vol. 92. No. 1. 43–60. o.
- MANNING, A.–PISCHKE, J.-S. (2006): Comprehensive versus Selective Schooling in England and Wales: What Do We Know? IZA Discussion Paper, No. 2072.
- POP-ELECHES, C.–URQUIOLA, M. (2013): Going to a Better School: Effects and Behavioral Responses, *American Economic Review*, Vol. 103. No. 4. 1289–1324. o.

2.3. JELENTKEZÉS ÉS FELVÉTEL A KÖZÉPFOKÚ OKTATÁSBA

HERMANN ZOLTÁN & VARGA JÚLIA

A középfokú továbbtanulás alapvető hatással van a tanulók későbbi tanulási életpályájára, ezen keresztül pedig későbbi munkaerőpiaci életútjára, sikerességére (lásd például *Kézdi és szerzőtársai*, 2008; Horn, 2014, *Makó–Bárdits*, 2014, *Hajdú és szerzőtársai*, 2015). Az elmúlt években komoly változások történtek a középfokú szakképző iskolák képzési idejében és tartalmában,¹ ami – a munkaerőpiaci környezet változásaival együtt – hatással lehetett a tanulók továbbtanulási szándékaira és lehetőségeire. Ebben az alfejezetben azt mutatjuk be, hogy hogyan változott 2005 és 2017 között az egyes középfokú iskolatípusokba a jelentkeztettek és felvettek aránya, valamint hogy a szakképzést nyújtó iskolákban hogyan változott a jelentkezők és felvettek aránya szakmacsoportok szerint.

Az elemzés a Középfokú Felvételi Információs Rendszer (KIFIR) 2005 és 2017 közötti adataira épül. Ez az adatbázis az általános iskola elvégzése után (illetve a kisgimnáziumok esetében negyedik és hatodik évfolyamon) a középfokú oktatásba jelentkező diákok jelentkezési és felvételi adatait tartalmazza.

A középfokú iskolák az általános iskolai és felvételi eredmények alapján rangsorolják a jelentkezőket. Ezt és a jelentkezési rangsorokat figyelembe véve, egy központi felvételi algoritmus adja meg, hogy melyik tanuló melyik iskolába nyer felvételt. A diákok egy kisebb része ebben a felvételi folyamatban egyetlen iskolába sem kerül be, mert csak olyan iskolákba jelentkezett, amelyik vagy egyértelműen elutasította, vagy a férőhelyeket magasabban rangsorolt jelentkezőkkel töltötte fel. Ezek a diákok később egyénileg keresik meg azt az iskolát, ahol a tanulmányaikat folytathatják, ennek a folyamatnak az eredményét azonban az adatbázis nem tartalmazza. Az elemzés során azt feltételeztük, hogy ezek a diákok a jelentkezési listájukon előforduló legalacsonyabb presztízsű iskolatípusban tanulnak tovább, ugyanakkor a szakmacsoportokra vonatkozó elemzésben ez a csoport nem szerepel. Az arányuk 2005 és 2017 között 8-ról 3 százalékra csökkent.

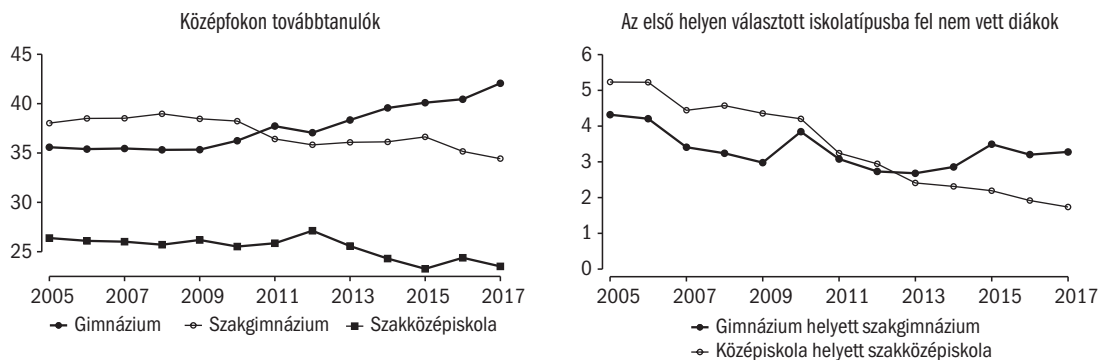
Az elemzés során az adott tanévben középfokon továbbtanuló diákok létszámához viszonyított arányokat közlünk. Ez az összes nyolcadikos jelentkező (feltételezve, hogy a felvételi folyamat első körében fel nem vett diákok is továbbtanulnak) és a kisgimnáziumba felvett diákok létszámának összege. A kisgimnáziumba jelentkező, de fel nem vett diákokat nem vettük figyelembe, mivel ők nyolcadik után tanulnak majd tovább.

A 2.3.1. ábra a középfokon továbbtanulók iskolatípusok szerinti arányváltozásait mutatja (bal oldali ábra), valamint azt, hogy mekkora volt azoknak

¹ A számos változás közül érdemes kiemelni, hogy a mai nevén szakközépfokú iskolában (2016-ig szakiskola volt) 2013 óta már csak hároméves a képzési idő, a korábbi négy-öt év helyett. 2016-tól a kisgimnáziumokban (2016-ig szakközépfokú iskola volt a nevük) jelentősen nőtt a szakképzési tartalom, valamint a szakmai gyakorlat aránya, és csökkent az általánosan képző tárgyak tanítási ideje. Az állami fenntartású szakképző intézmények először, 2015-ben átkerültek a Nemzetgazdasági Minisztériumhoz, amely szakképzési centrumokba szervezte az intézményeket. 2018-ban a középfokú szakképző intézmények irányítása az Innovációs és Technológiai Minisztériumhoz került.

a tanulóknak az aránya, akiket nem vettek fel abba az iskolatípusba, ahol első helyen jelentkeztek, és hogy milyen iskolatípusba kerültek be az első helyen történt választásuk szerinti iskolatípus helyett (jobb oldali ábra). 2012 után a szakközépiskolai jelentkezések aránya a 2005 és 2011 között megfigyelt stagnálás után csökkenni kezdett, 2017-re már a diákok egynegyede sem szeretett volna ebbe az iskolatípusba kerülni. A gimnáziumi jelentkezések aránya 2009 és 2011 között, majd 2012 után folyamatosan nőtt, a diákok legnagyobb arányban ebben az iskolatípusban kívánnak továbbtanulni. A szakgimnáziumokat egyre kevésbé tartják vonzóknak a diákok. Mind 2016-ban, mind 2017-ben is csökkent az ide jelentkező tanulók aránya. A diákok zöme a választott iskolatípusban tud továbbtanulni (2.3.1. ábra jobb oldali része). Azok aránya, akik érettségit adó középiskola helyett csak szakközépiskolába tudtak bekerülni 5 százalékról 2 százalékra csökkent 2005 és 2017 között, míg azok aránya, akik gimnázium helyett szakgimnáziumban kényszerültek továbbtanulni 4 százalékról 2 százalékra.

2.3.1. ábra: A középfokon továbbtanulók és az első helyen választott iskolatípusba fel nem vett diákok aránya iskolatípus szerint, 2005–2017 (százalék)

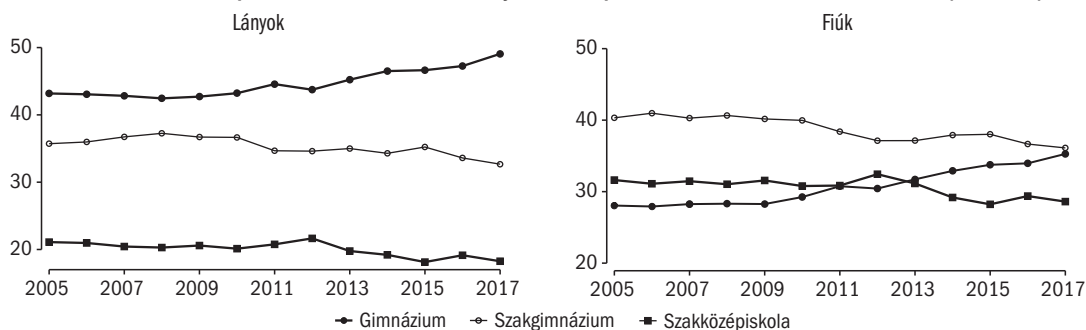

Forrás: Saját szerkesztés.

A lányok jóval nagyobb arányban tanulnak gimnáziumban, mint a fiúk, akik szakgimnáziumban és szakközépiskolában is nagyobb arányban tanulnak tovább a lányoknál. 2012 után felgyorsult a gimnáziumban továbbtanuló fiúk arányának növekedése, és komolyan átrendeződött a továbbtanuló fiúk iskolatípusok szerinti összetétele. 2017-ben már gimnáziumban és szakgimnáziumban tanultak tovább a legnagyobb arányban, a szakközépiskolai továbbtanulás aránya 30 százalék alá csökkent (2.3.2. ábra).

A középfokú szakképzési jelentkezéseket (szakgimnázium, szakközépiskola) 12 szakmacsoportba vontuk össze. Ezek arányváltozásait követhetjük a 2.3.1. táblázatban a két iskolatípusra külön és összevontan is. Néhány szakmacsoportban vagy csak, vagy túlnyomórészt csak az egyik iskolatípusban folyik képzés (például egészségügy, informatika, közgazdaság, ügyvitel).

2.3.2. ábra: A középfokon továbbtanulók aránya iskolatípus és nemek szerint, 2005–2017 (százalék)

Forrás: Saját szerkesztés.

2.3.1. táblázat: A szakközépiskolában és szakiskolában továbbtanulók a középfokon továbbtanulók százalékában, szakmacsoport szerint, 2007, 2017

Szakmacsoport	Szakgimnázium		Szakközépiskola		Együtt	
	2007	2017	2007	2017	2007	2017
Nem besorolt	1,0	0,0	0,3	0,0	1,3	0,0
Egészségügy	1,7	2,0	0,2	0,0	1,9	2,0
Szociális, oktatás	2,2	3,8	0,3	0,7	2,7	4,5
Gépészet	5,3	3,4	4,4	4,8	9,6	8,1
Informatika	6,1	5,7	0,6	0,3	6,7	6,0
Építőipar	1,0	0,7	2,9	1,5	3,9	2,2
Vegyipar, könnyűipar	2,3	1,2	3,0	1,8	5,4	3,0
Közgazdaság, ügyvitel	4,9	4,2	0,2	0,2	5,1	4,4
Kereskedelem	4,5	2,4	2,5	2,0	7,0	4,4
Mezőgazdaság, élelmiszeripar	2,0	1,6	3,2	3,8	5,2	5,4
Egyéb szolgáltatás, közszolgálati	1,1	4,2	1,2	0,3	2,3	4,5
Közlekedés	1,8	1,6	0,5	0,8	2,3	2,3
Nem OKJ-szalmák	0,0	0,0	0,01	0,0	0,01	0,0
Vendéglátás-idegenforgalom	3,1	3,0	3,8	6,3	6,9	9,3

Forrás: Saját szerkesztés.

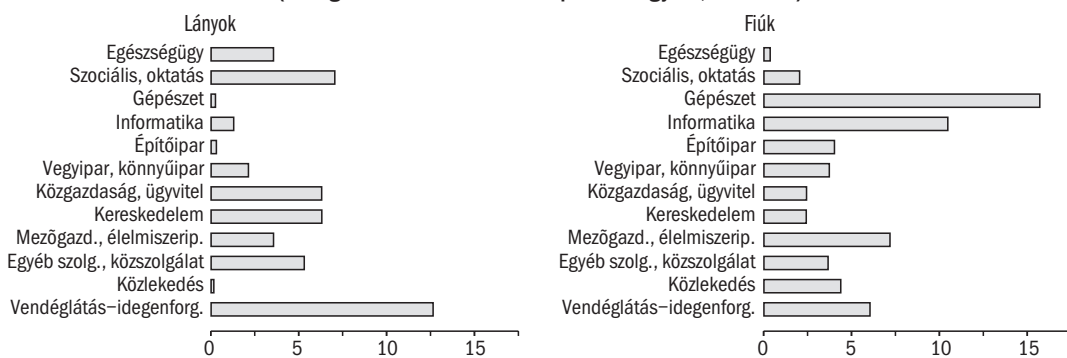
A részvételi arányok csökkentek a gépészet-elektrotechnika-elektronika szakmacsoportban, az építőipari, a vegyipari, könnyűipari és a kereskedelmi szakmacsoportban. Nőtték a szociális, szolgáltatás, oktatás, művészet, a vendéglátás, idegenforgalom és az egyéb szolgáltatás, közszolgálati szakmacsoportokban.

A változások egyes szakmacsoportokban a programtípusok közötti átrendezés mellett mentek vége. Így a gépészet, elektrotechnika, elektronika szakmacsoportban az érettségit adó képzés szorult vissza, hasonlóan a kereskedelem szakmacsoportéhoz. Más szakmacsoportokban, így például a szociális szolgáltatás, oktatás, művészet szakmacsoportban az érettségit adó képzés aránya növekedett.

Össességében a szakgimnáziumokban a műszaki szakmacsoportokban továbbtanulók aránya csökkent, a kereskedelmi és gazdasági szolgáltatási szakmacsoportok aránya nőtt. A szakközépiskolákban is csökkent a műszaki szakmacsoportok részesedése, miközben nőtt a humán szolgáltatási területen továbbtanulók aránya.

Nemek szerint is jelentős különbségek vannak az egyes szakmacsoportokban továbbtanulók arányában, ezt mutatja be a 2.3.3. ábra. Míg a lányok zöme a kereskedelem és a szolgáltatások területén tanul tovább, a fiúk többsége ipari és informatikai szakmát választ (bővebben lásd *Csillag és szerzőtársai*, 2018).

2.3.3. ábra: A továbbtanulók megoszlása szakmacsoportok szerint nemenként, 2017
(szakgimnázium és szakközépiskola együtt, százalék)

Forrás: Saját szerkesztés.

Hivatkozások

- CSILLAG MÁRTON–GRESKOVICS BORI–MOLNÁR TAMÁS (2018): [Lányok a magyar középfokú szakképzésben](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Szabó-Morvai Ágnes* (szerk.): Munkaerőpiaci Tükör 2017, MTA KRTK KTI, Budapest, 110–113. o.
- HAJDU TAMÁS–HERMANN ZOLTÁN–HORN DÁNIEL–KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS–VARGA JÚLIA (2015): [Az érettségi védelmében](#). Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek. BWP, 2015/1. MTA KRTK KTI és Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék, Budapest.
- HORN DÁNIEL (2014): [A tanoncképzés rövid távú munkaerőpiaci hatásai](#). Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP – 2014/2. MTA KRTK KTI és Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék, Budapest.
- KÉZDI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS–VARGA JÚLIA (2008): [Az érettségít nem adó szakmunkásképzés válságtünetei](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Köllő János* (szerk.): Munkaerőpiaci tükör 2008. MTA Közgazdaságtudományi Intézet–Országos Foglalkoztatási Alapítvány, Budapest, 87–136. o.
- MAKÓ ÁGNES–BÁRDITS ANNA (2014): [A pályakezdő szakmunkások munkaerő-piaci helyzete – 2014](#). MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, Budapest.

2.4. A 2013. ÉVI SZAKKÉPZÉSI REFORM HATÁSA A TANULÓK KOMPETENCIÁIRA

HERMANN ZOLTÁN, HORN DÁNIEL & TORDAI DÁNIEL

Bevezetés

2013 őszén a magyar szakképzés egy újabb reformjára került sor, amelynek egyik legfontosabb célja a szakképzés gyakorlatorientáltabbá tétele volt az érettségit nem adó képzésben. Ez a változás együtt járt az elméleti órák számának csökkentésével, különösen az első két évfolyamon.

Az átalakításokat megalapozó 2011-ben elfogadott törvény¹ 2013 szeptemberétől lépett életbe. A korábbi négy- vagy ötéves érettségit nem adó szakképzési programokat hároméves duális képzések váltották fel, aminek a keretében a tanulók már az első évtől, a szakképzés elejétől kaptak gyakorlati képzést is, illetve lehetővé vált, hogy már kilencedik évfolyamtól tanuló szerződést kössön velük egy képző vállalat.² Ennek következtében megnőtt a szakmai gyakorlati képzéssel töltött idő. Ugyanakkor jelentősen csökkent mind a szakmai, mind az általános elméleti képzés, és ezen belül is jelentősen csökkentek a közismereti tárgyak óraszámai (*Bükki és szerzőtársai, 2014*).

A reformot követő években ennek a képzési típusnak az elnevezése is megváltozott, a korábbi szakiskolai megnevezést a szakközépiskola váltotta fel, míg az érettségit adó szakképzési programok (a korábbi szakközépiskolák) a szakgimnázium nevet kapták. Az alábbiakban az iskolatípusoknak ezeket a jelenleg érvényes megnevezéseit használjuk.

A 2013. évi reform előtti négyéves képzés során is csak az első két évben voltak jelen közismereti tárgyak, azonban az első két évben mind a matematika, mind a magyar nyelv és irodalom heti három órával szerepelt a tantervben, illetve helyet kapott az idegen nyelv és a természetismeret is. A 2013. évi reform után magyar nyelv és irodalomra és matematikára is csak heti két-két óra jutott a kilencedik évfolyamon, a tizedikben már csak egy-egy óra, a tizenegyedik évfolyamon pedig ezek a tantárgyak nem szerepelnek a tantervben.³ Tehát a reform utáni kilencedik évfolyamon a tanulóknak heti egy-egy, a tizedik évfolyamon pedig két-két órával kevesebb magyar, illetve matematika órájuk volt, mint 2013 előtt.

A szakiskolai reform elsődleges, a nyilvánosság számára leginkább kommunikált célja az volt, hogy a leendő szakmunkások valós munkakörnyezetben szerezzenek gyakorlatot, így könnyebben lépjenek be a képzésük után a munkaerőpiacra. Az átalakítás tervezése során a német duális szakképzés volt a példa, ahol szintén minimális közismereti óraszám a jellemző, és a hangsúly a gyakorlati képzésen van, amelyet sok esetben vállalatok végeznek (*Dogossy, 2016*). Fontos azonban megemlíteni, hogy míg a német szakmunkás tanulók összességében legalább 7155, de bizonyos tartományokban akár 7950 közismereti óra után kezdik meg a tanulmányaikat, addig Magyarországon ez a szám csak

1 2011. évi CLXXXVII. törvény a szakképzésről.

2 A 2013. évi reform nem volt előzmény nélküli, a 2010-ben az iskolák egy részében, az iskola és a fenntartó döntése alapján bevezetett hároméves úgymegnevezett előrehozott szerkezetű képzést nyújtott (*Tárki-Tudok, 2012, Bükki és szerzőtársai, 2012*).

3 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről; 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet 8. melléklete.

5742 óra (*Hajdu és szerzőtársai*, 2015). Vagyis egy szakképzésben részt vevő magyar tanuló valójában két-három évvel kevesebbet tölt közismereti tárgyak tanulásával, mint a német társai. A reform további céljai között szerepelt, hogy a képzési szerkezet jobban igazodjon a gazdaság igényeihez, átláthatóbb és költséghatékonyabb legyen a működés, továbbá cél volt a hátrányos helyzetű fiatalok képzésben tartása és felzárkóztatása is (*NMH*, 2014, 5. o.). A fiatalok képzésben tartása ugyanakkor nehézkesebbé vált azáltal, hogy a kormány a kilencedik évfolyamot 2012. szeptember elseje után kezdő diákok tankötelezettségi korhatárát leszállította 18 évről 16 évre.⁴

A szakirodalom szerint fontos különbségeket okozhat, ha a közoktatásban végzetek szakmaspecifikus képességeit az általános képességek rovására javítják. Bár a szakképzésben végzetek általában gyorsabban találnak képzettségüknek megfelelő állást a munkaerőpiacon (*Level és szerzőtársai*, 2014, *Ryan*, 2001, *van der Velden–Wolbers*, 2003), ez az előny az évek során átfordul az általános képzésben végzetek (azaz érettségizettek) javára (*Hanushek és szerzőtársai*, 2017) Az általános képességek hiánya hosszabb távon ahhoz vezethet, hogy a végzetek nem képesek alkalmazkodni a változó munkaerőpiaci környezethez, és így könnyebben munkanélkülivé válhatnak, illetve alacsonyabb bérért tudnak csak dolgozni. Ugyanakkor a középfokú szakképző programok időtartamának kiterjesztése nem feltétlenül jár kimutatható munkaerőpiaci hozammal fiatal korban sem (*Oosterbeek–Webbink*, 2007, *Hall* 2016).

Ebben az alfejezetben a 2013. évi reformnak a matematikai és szövegértési kompetenciákra gyakorolt hatását vizsgáljuk a reform előtti és a reform utáni kohorszoknak teszteredmény változásait összehasonlítva a nyolcadik és tizedik évfolyam között. A szövegértési és matematikai kompetenciák az általános készségek fontos elemei, vagyis a csökkenésük azt jelentheti – a szakirodalom nyomán –, hogy hosszabb távon az adott diákok munkaerőpiaci sikeresége is csökkenhet.

Elemzés

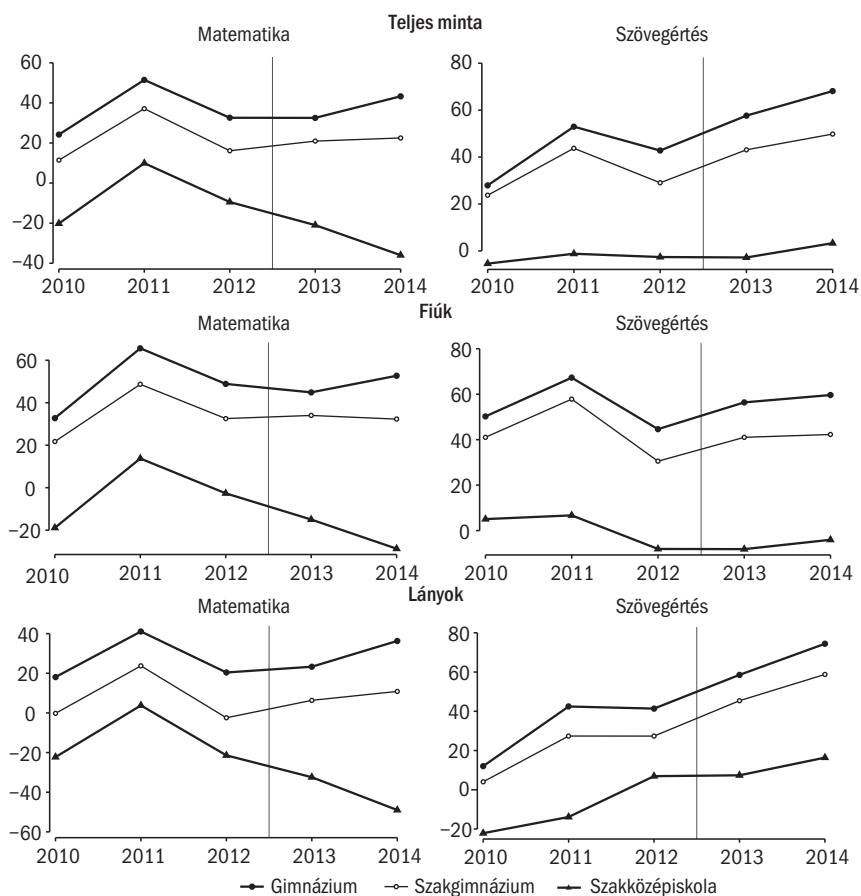
Az elemzéshez az Országos kompetenciamérés (OKM) 2010 és 2017 közötti nyolcadik és tizedik évfolyamos adatait használtuk fel. 2010-től kezdve azonos skálán kerültek mérésre a pontszámok, így a tesztek lehetővé teszik az különböző évek pontszámainak összehasonlítását egymással. A reform hatását a 2010–2014. években nyolcadikos kohorszok adatain vizsgáljuk. Az átlagpontszám a teljes mintát tekintve minden évben 1600 körül alakul szövegértésből és matematikából is, a szórás pedig rendre 200 pont.

Az eredményváltozónk a matematika és szövegértés tesztpontszámainak változása a nyolcadik és a tizedik iskolaév között. Az elemzési minta azokat a diákokat tartalmazza, akik a kilencedik és a tizedik évfolyamon nem, vagy csak egyszer ismételték évet. A tizedikben évvismétlő diákok esetében a korábbi tesztpontszámot vettük figyelembe. A mintából kizártuk a speciális szakiskolai programokat.

⁴ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről.

A 2.4.1. ábrán a nyolcadik és a tizedik évfolyamos tesztek közötti átlagos pontszámváltozása látható matematikából, illetve szövegértésből a teljes mintán, valamint nemekre bontva. A reform bevezetése után már az első évben megnő a különbség az érettségit nem adó szakképzés és a másik két iskolatípus tanulói között. A reform hatása látványosabb a matematika tesztpontszámaiban, ahol a szakközépiskolások pontszámváltozása nemcsak a szakgimnazisták és a gimnazisták pontszámváltozásához képest alacsonyabb, de ennek az iskolatípusnak a korábbi értékeihez képest is egyre kisebb. Az ábrán jól látszik, hogy a reform utáni kohorszok matematikai és szövegértési tesztpontszámai romlanak a másik két iskolatípus tanulóiéhoz képest.

2.4.1. ábra: Átlagos tesztpontszámváltozás a nyolcadik és tizedik iskolaév között iskolatípus szerint, 2010–2014

Megjegyzés: Az év a nyolcadikos teszt évét jelöli.

Forrás: Saját szerkesztés.

A reform hatását a továbbiakban különbségek különbsége módszerrel becsüljük. Az elemzés során összehasonlítjuk a szakközépiskolások (kezelt cso-

port) teljesítményének a reform előtti és a reform utáni évek közötti változását a szakgimnazisták (kontrollcsoport) teljesítményének változásával ugyanebben a két időszakban. (Lényegében azonos eredményeket kapunk, ha a gimnáziumok is szerepelnek a kontrollcsoportban.) Feltételezve, hogy a tesztpontszámokra ható egyéb tényezők – beleértve a többi oktatáspolitikai intézkedést is – a szakközépiskolás és a szakgimnazista diákokra hasonló hatást gyakoroltak, a becslések a reform közvetlen oksági hatását mutatják.

A függő változó a tesztpontszámváltozás, azaz a tizedikes és nyolcadikos tesztpontszám különbsége. A fő magyarázó változók a szakközépiskolát és a reform utáni időszakot jelölő kétértékű (0, illetve 1 értéket felvevő) változók és ezek interakciója. Kontrollváltozóként szerepel minden becslésben a nyolcadikos matematika és szövegértés pontszámainak első, második és harmadik hatványa, a diákok neme, SNI- és HHH-státusa, az anya és apa iskolázottsága, a könyvek száma, illetve kohorszra és általános iskolára vonatkozó fix hatások. A tesztpontszámokat leszámítva minden változó kétértékű változóként szerepel a modellben. A hiányzó értékeket a tipikus értékkel pótoltuk, és a hiányzó értékeket önálló kétértékű változók jelölik. A reform hatását a „szakközépiskola × reform” interakciós változó együtthatója mutatja (2.4.1. táblázat).

2.4.1. táblázat: A szakiskolai reform hatása a nyolcadik és tizedik iskolaév közötti tesztpontszámváltozásra

	Teljes minta		Fiúk		Lányok	
	matematika	szövegértés	matematika	szövegértés	matematika	szövegértés
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Szakközépiskola × reform	-19,48*** (1,733)	-9,823*** (1,494)	-15,40*** (2,068)	-4,094** (1,852)	-23,81*** (2,581)	-13,28*** (2,105)
Reform	14,17*** (1,203)	11,57*** (1,041)	8,638*** (1,496)	-4,333*** (1,354)	22,19*** (1,679)	31,78*** (1,397)
Szakközépiskola	-64,97*** (1,160)	-73,41*** (1,012)	-74,53*** (1,372)	-81,11*** (1,258)	-49,82*** (1,643)	-62,53*** (1,343)
R ²	0,362	0,308	0,337	0,321	0,415	0,320
Megfigyelések száma	199 975	200 097	112 754	112 780	87 221	87 317
Iskolák száma	25 477	25 482	19 479	19 482	17 143	17 150

Megjegyzés: Súlyozatlan OLS-becslések.

Kontrollváltozók: 8.-os teszteredmények első, második és harmadik hatványa mindkét kompetenciaterületen, nem, SNI- és HHH-státus, az anya és apa iskolázottsága kategóriái, a könyvek száma kategóriái, a nyolcadik osztályos teszt évének kategóriái, és a kontrollváltozók hiányzó értékeit jelölő kétértékű változók.

Zárójelben az iskolatípus–intézmény–telephely szinten klaszterezett standard standard hibák.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: Saját számítás az OKM 2010–2017-es adatai alapján.

Az eredmények megerősítik az 2.4.1. ábra alapján levonható következtetéseket. A reform nyomán mindkét kompetenciaterületen csökkentek a teszteredmények, de a matematika pontszámok változására volt nagyobb hatással a reform.

A szakközépiskolások pontszámváltozása nyolcadik és tizedik évfolyam között 19,5 ponttal volt kevesebb 2013-tól a reform következtében. A fiúknál ez a változás valamivel kisebb (–15,4 pont), a lányoknál nagyobb (közel –23,8 pont). A képzés átalakításának kisebb hatása volt a szövegértési pontszámok változására, itt a teljes mintán –9,8, a fiúknál –4,1, a lányoknál –13,3 pont volt a reform hatása. Az eltérés mögött az állhat, hogy a szövegértési kompetenciákat a diákok gyakrabban használják a tanórákon kívül, mint a matematikai készségeket, s így feltehetően az utóbbiakat az iskola erősebben befolyásolja.

A becsült hatásnagyságok alapján azt mondhatjuk, hogy míg a reform előtt a szakgimnazista és szakközépiskolás diákok tizedik osztályos átlagpontszáma között matematikából hozzávetőlegesen 180, szövegértésből 200 pontnyi különbség volt, a becslési eredmények alapján a reform hatására a szakközépiskolások lemaradása matematikából több mint 10, szövegértésből 5 százalékkal nőtt.

A reform hatásának becslését torzíthatja, hogy időközben, 2012 szeptemberétől, a tankötelezettségi kor 18-ról 16 évre csökkent, és ennek hatására változhatott a diákok összetétele a tizedik évfolyamon.⁵ Leginkább az érettségít nem adó szakképzésben számíthatunk arra, hogy 16 éves kor után több lesz a lemorzsolódó. Mivel a rosszabb képességű tanulók nagyobb valószínűséggel morzsolódnak le, így ennek hatására 2012 után várhatóan relatíve jobb lesz a szakközépiskolások átlagos teljesítménye, mint előtte. Vagyis ez a hatás torzíthatja a reform hatásának becslését.

Az adatok azonban azt mutatják, hogy nem ez áll az eredmények mögött. A csökkentett korhatárt a 2012-ben a középfokú oktatásba lépő évfolyammal kezdve, felmenő rendszerben vezették be. A 2012-es nyolcadikos kohorszot tehát a 16 éves korhatár már érintette, a szakképzési reform azonban még nem. A 2.4.1. táblázat becsléseit a 2012-es és 2013-as kohorszokra szűkített mintán megismételve, lényegében változatlan eredményeket kapunk; a reform azonos korhatár mellett is csökkentette a tanulói teljesítményeket.

Következtetések

Összességében elmondható, hogy a 2013. évi szakképzési reform rontotta az érettségít nem adó szakképzésben tanulók matematikai és szövegértési készségeit, különösen matematikából, és nagyobb mértékben a lányok esetében. Bár jelen elemzésünk arra nem tud válaszolni, hogy vajon a reform javította-e ezeknek a tanulóknak a munkába állási esélyeit, azt látjuk, hogy két év szakközépiskolai képzés után a tanulók általános képességei rosszabbak a reform után, mint előtte, és hogy a hatás jelentősnek mondható. Feltevésünk az, hogy ez a romlás a lecsökkentett közismereti óraszám hatásának tulajdonítható. Ráadásul valószínű, hogy még ha inkább gyakorlatorientált képzés elő is segíti a tanulók gyors munkaerőpiaci elhelyezkedését, a romló általános képességek hosszabb távon rontani fogják a munkaerőpiaci kilátásaikat is.

⁵ A becsléseket az is torzíthatja, ha a reform hatással volt a továbbtanulási döntésekre, és ennek nyomán a szakközépiskolás, illetve szakgimnazista diákok összetétele jelentősen megváltozott. Ez azonban nem valószínű, a megfigyelt egyéni jellemzők átlagos értékei nem változtak számottevően.

Hivatkozások

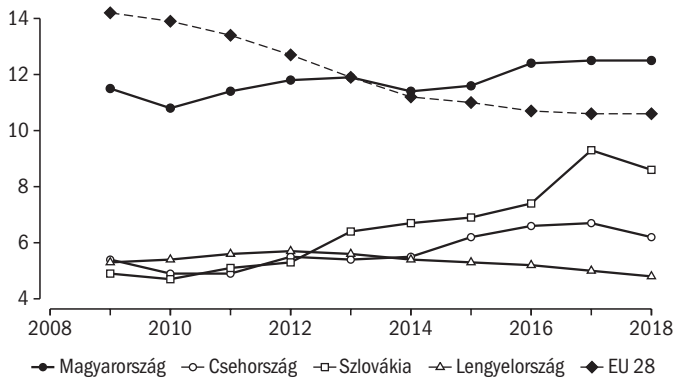
- BÜKKI ESZTER–DOMJÁN KRISZTINA–MÁRTONFI GYÖRGY–VINCZÉNÉ FEKETE LÍDIA (2012): A szakképzés Magyarországon. ReferNet országjelentés. Oktatásfejlesztő Központ–TKKI, Budapest.
- BÜKKI ESZTER–DOMJÁN KRISZTINA–MÁRTONFI GYÖRGY–VINCZÉNÉ FEKETE LÍDIA (2014): [Hungary VET in Europe – Country Report 2014](#). Hungary. Oktatásfejlesztő Központ–TKKI, Budapest.
- DOGOSY KATALIN (2016): [Életkép a Szakképzésről. „Ezer négyzetméternyi tanműhelyünk nincs rendesen kihasználva”](#). Új Pedagógiai Szemle, 66. évf. 1–2. sz. 97–100. o.
- HAJDU TAMÁS–HERMANN ZOLTÁN–HORN DÁNIEL–KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS–VARGA JÚLIA (2015): [Az érettségi védelmében](#). Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek. BWP, 2015/1. MTA KRTK KTI és Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék, Budapest.
- HALL, C. (2016): [Does more general education reduce the risk of future unemployment? Evidence from an expansion of vocational upper secondary education](#). Economics of Education Review, Vol. 52. 251–271. o.
- HANUSHEK, E. A–SCHWERDT, G. WOESSMANN, L.–ZHANG, L. (2017): [General Education, Vocational Education, and Labor-Market Outcomes over the Life-Cycle](#). Journal of Human Resources. Vol. 52. No. 1. 48–87. o.
- LEVELS, M.–VAN DER VELDEN, R.–DI STASIO, V. (2014): [From School to Fitting Work: How Education-to-Job Matching of European School Leavers Is Related to Educational System Characteristics](#). Acta Sociologica, Vol. 57. No. 4. 341–361. o.
- NMH (2014): [A Szakképzés szabályozása. Tájékoztató a szakképzési szakértők szakképzési változásokra való felkészítéséhez](#). Nemzeti Munkaügyi Hivatal, Budapest.
- OOSTERBEEK, H.–WEBBINK, D. (2007): [Wage effects of an extra year of basic vocational education](#). Economics of Education Review, Vol. 26. No. 4. 408–419. o.
- RYAN, P. (2001): The School-to-Work Transition: A Cross-National Perspective. Journal of Economic Literature, Vol. 39. No. 1. 34–92. o.
- Tárki-Tudok (2012): [Előrehozott szakképzés](#). Záró Tanulmány. Tudásmenedzsment és Oktatókutató Központ Zrt., Budapest.
- VAN DER VELDEN, R. K.–WOLBERS, M. H. J. (2003): The Integration of Young People into the Labour Market: The Role of Training Systems and Labour Market Regulation. Megjelent: Müller, W.–Gangl, M. (szerk.): Transitions from education to work in Europe. The integration of youth into EU labour markets. 7. fejezet, Oxford University Press, Oxford, 186–211. o.

2.5. A TANKÖTELEZETTSÉGI KORHATÁR CSÖKKENTÉSÉNEK HATÁSA A LEMORZSOLÓDÁSRA

HERMANN ZOLTÁN

A korai iskolaelhagyás foglalkoztatási és méltányossági szempontból is kiemelkedően fontos probléma, hiszen a középfokú végzettség – Magyarországon az érettségi vagy szakmunkás-bizonyítvány hiánya – nagyon rossz munkaerőpiaci lehetőségekkel jár együtt, és gyakran vezet tartós szegénységhez. Európai összehasonlításban Magyarországon a korai iskolaelhagyók aránya az átlagosnál valamivel magasabb: 2018-ban a 18–24 évesek körében 12,5 százalék, míg az EU-s átlag 10,6 százalék volt (EC, 2019, 54. o.). A lányok esetében az EU-átlagtól való 3,4 százalékpontos eltérés igazán jelentősnek számít, míg a fiúk körében csak 0,4 százalékpont a különbség. Ugyanakkor a visegrádi országok körében messze Magyarországon a legmagasabb a korai iskolaelhagyók aránya (2.5.1. ábra). Ráadásul, amíg a legtöbb európai országban 2009 és 2018 között csökkent a korai iskolaelhagyók aránya, Magyarországon 2015 után növekedett, így Magyarország távolabb került az Európai Unió által 2020-ra kitűzött és a magyar kormányzat által is elfogadott 10 százalékos cél elérésétől. Ez az alfejezet azt vizsgálja, hogy milyen szerepe lehetett ebben annak, hogy 2012-ben a tankötelezettségi korhatár 18 évről 16 évre csökkent.¹

2.5.1. ábra: A korai iskolaelhagyók arányának alakulása a 18–24 éves népességben Magyarországon, a visegrádi országokban és az EU-ban átlagosan, 2009–2018

Megjegyzés: Korai iskolaelhagyó: legfeljebb alsó középfokú (ISCED 2) végzettséggel rendelkező és nem tanuló.

Forrás: Eurostat.

A lemorzsolódás folyamatát elemezzük, de a lemorzsolódást, a korai iskolaelhagyást nem mérjük közvetlenül. Ennek oka, hogy ezt megbízhatóan csak akkor lehet mérni, amikor a diákok zömének középiskolai pályafutása lezárult, így aki nem szerzett középfokú végzettséget, az nagy eséllyel már nem is fog. Mivel Magyarországon csak 21–22 éves korban zárul le a diákok jelentős

¹ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről.

részének középiskolai pályafutása (Varga, szerk., 2018), így ebben a megközelítésben még nem tudjuk mérni a 2012-es reform hatását. Ebben az alfejezetben azok részarányának változását vizsgáljuk, akik egy adott időpontban nem tanulnak és nincsen középfokú végzettségük. Mivel az oktatásból kilépők egy része később visszatér, folytatja a tanulmányait, illetve vannak, akiknek egy iskolaváltás során egy ideig nincsen tanulói jogviszonya, ez a mutató nem tekinthető a lemorzsolódás közvetlen mérőszámának. Így az általunk használt mutató szintje önmagában kevésbé informatív, a változása azonban megmutatja a tankötelezettségi reform hatását.

A korábbi kutatási eredmények alapján a végzettség megszerzését és a lemorzsolódás folyamatát érdemes együtt megvizsgálni, hiszen a kettő eltérő képet mutathat. Magyarországon a 2000-es évek elején a tankötelezettségi korhatár 18 évre emelését követően megnőtt a közoktatásban tanulók részaránya a 17–18 éves népességben (Varga, szerk., 2018), ugyanakkor a középfokú végzettséget szerzők aránya nem emelkedett a reform hatására (Adamecz-Völgyi, 2018). A nemzetközi szakirodalomban nem egységesek a tankötelezettségi korhatár hatására vonatkozó eredmények. Több elemzés is azt találta, hogy a korhatár emelése növelte a részvételi arányokat, de nem hatott a középfokú végzettség megszerzésére (például Raimondi–Vergolini, 2019 Olaszországban, Mackey–Duncan, 2013 az Egyesült Államokban), mások mindkét területen pozitív hatást találtak (például Wenger, 2002 az Egyesült Államokban, Cabus–De Witte, 2011 Hollandiában). Míg ezek az elemzések a tankötelezettségi korhatár emelésének hatását vizsgálják, az alábbiakban a korhatár csökkentésének hatásáról lesz szó.

Adatok és módszerek

Az elemzés a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont összekapcsolt adminisztratív adatokat tartalmazó Admin3 adatbázisára épül, ami egyéni szinten tartalmazza a 2003-as magyar népesség 50 százalékának adatait 2017-ig (Sebők, 2019). Az adatbázis tartalmazza a tanulói jogviszonyra vonatkozó adatokat havi bontásban, a fiatalok esetében a legmagasabb iskolai végzettséget, és a diákok országos kompetenciamérés-beli adatait is. Az elemzési minta azokat tartalmazza, akik 2010 és 2013 között vettek részt a nyolcadik évfolyamos kompetenciamérésben. A leíró elemzésben ezt a négy iskolai kohorszt hasonlítjuk össze, az ökonometriai becslésekben csak a 2011-es és 2012-es kohorszt vizsgáljuk. A 16 éves tankötelezettségi korhatár azokat érintette, akik a 2011/2012-es tanévben még nem jártak középiskolába, azaz 2012 szeptemberében kezdték meg a középiskolai tanulmányaikat, vagy ekkor még általános iskolába jártak. A 2010-ben és 2011-ben nyolcadikos tesztet írókra tehát még a 18 éves korhatár vonatkozott, a 2012-es és 2013-as évfolyamra pedig már a 16 éves. Ugyanakkor a 2013-as évfolyamot a szakképzési reform is érintette (lásd a 2.4. alfejezetet), ráadásul nem figyelhető meg elég hosszú időn keresztül az adatbázisban, ezért szerepel az ökonometriai becslésekben csak két évfolyam.

Az elemzés során azt vizsgáljuk, hogy hogyan változott a közoktatásban nem tanuló (azaz iskolai jogviszonnal nem rendelkező) és középfokú végzettséget nem szerzett diákok aránya ezekben az iskolai kohorszokban a nyolcadikos kompetenciamérésben való részvétel után egy, kettő, ..., öt évvel. Ez lényegében az általános iskola utáni iskolai pályafutást jelenti, hiszen a nyolcadikos teszt évében a diákok döntő többsége befejezi az általános iskolai tanulmányait; az évismétlők aránya 1 százalék alatti (Varga, szerk., 2018). Az elemzési minta hozzávetőlegesen évfolyamonként 43–49 ezer diákot tartalmaz, a teljes esetszám a nyolcadikos teszt időpontjában 184 542.

Az alábbiakban először leíró elemzés keretében mutatjuk be a nem tanuló és nem végzett diákok arányának alakulását az általános iskola befejezése után és a végzettséget szerzők arányát, majd probit modellekkel vizsgáljuk a nem tanuló és nem végzett státus, illetve a végzettség megszerzésének valószínűségét a tankötelezettségi korhatár változtatása előtt és után, kontrollálva a diákok megfigyelhető jellemzőire. Az elemzést a teljes mintára és a családi háttér tekintve hátrányos helyzetű diákok almintájára külön is elvégezzük,² mivel az érettségit nem adó szakközépiszkolai továbbtanulás és lemorzsolódás leginkább az utóbbi csoportot érinti (lásd például Fehérvári, 2015).

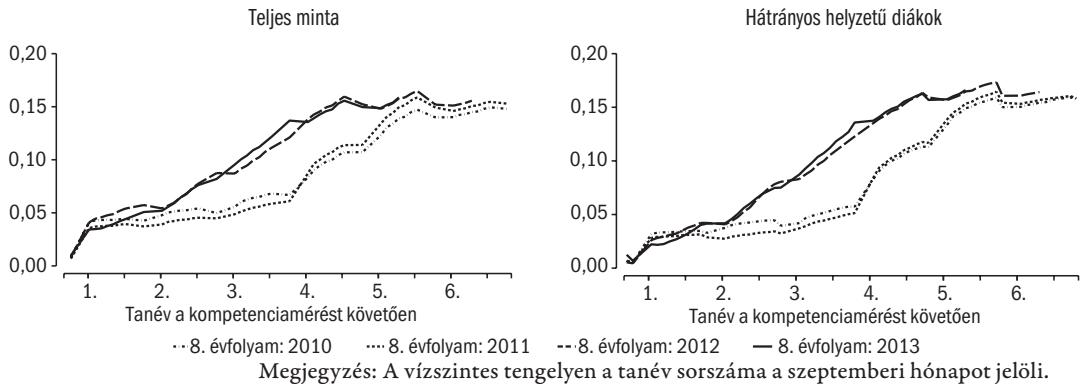
A nem tanuló és nem végzett, valamint a végzett diákok arányának alakulása

A 2.5.2. *ábra* az adott hónapban nem tanuló és nem végzett diákok arányának alakulását mutatja be az általános iskola befejezése utáni években, havi bontásban, két-két, a tankötelezettségi reform által érintett, illetve nem érintett általános iskolai kohorsz esetében. A kiindulópont a nyolcadikos kompetenciamérés májusi időpontja, a vízszintes tengely feliratai a soron következő tanévek kezdő hónapját jelzik. A bal oldali ábra a teljes mintára kiszámított arányokat mutatja be. Látható, hogy a diákok hozzávetőlegesen 4 százaléka a kompetenciamérést követő tanév szeptemberében már nem tanul, ezt követően nyílik szét a különbség a reform előtti és az érintett kohorszok között. Míg a reform előtt a harmadik tanév végéig nagyon lassan nő a nem tanuló diákok aránya, 16 éves korhatár mellett a második tanév elejétől kezdve egy gyorsabb növekedést figyelhetünk meg. A harmadik tanév végén, amikor a diákok többsége 17–18 éves, a reform után a nem tanulók aránya a reform előtti értékek közel kétszerese, a különbség 5–7 százalékpont. A negyedik és különösen az ötödik tanévre azonban a különbség csökkenni kezd, és az általános iskola befejezése után 5–6 évvel már hasonló, 15 százalék körüli a nem tanuló és nem végzett diákok aránya a reform előtti és reform utáni kohorszokban.

A jobb oldali ábra a hátrányos helyzetű diákok almintáján mutatja be ugyanazt a folyamatot. A megfigyelhető tendenciák lényegében azonosak a teljes mintán látottakkal. A nem tanulók aránya ebben a csoportban lényegesen magasabb; az ötödik tanévre már 30 százalék feletti.

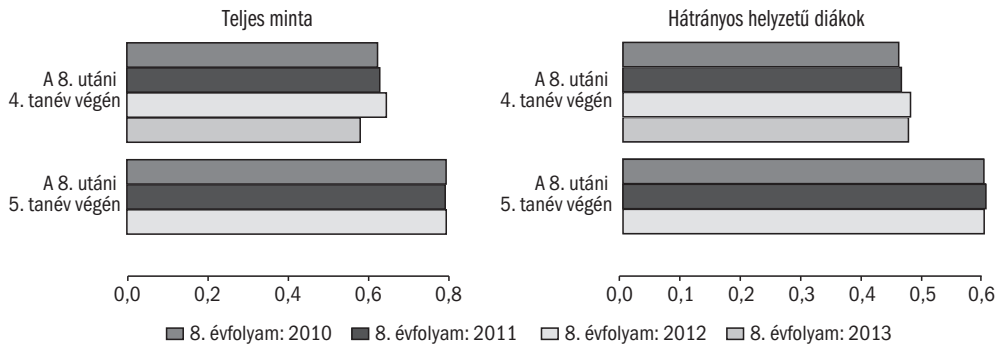
² Ez az almlinta azokat a tartalmazza, akikre az anya vagy az apa iskolázottsága legfeljebb nyolc általános, vagy a háztartásban lévő könyvek száma 50-nél kevesebb, vagy a diák a hivatalos besorolás szerint halmozottan hátrányos helyzetű. Az így definiált hátrányos helyzetű diákok a teljes minta 30 százalékát teszik ki.

2.5.2. ábra: A nem tanuló és nem végzettek arányának alakulása az általános iskola után

A 2.5.3. ábra azoknak az arányát mutatja a negyedik és ötödik tanév végén, akik addigra valamilyen középfokú végzettséget szereztek. Az első 16 éves korhatár alá eső évfolyam esetében a végzettek aránya a korábbi időszakhoz hasonló. A 2013-as évfolyam esetében látható némi csökkenés a negyedik tanév végén a teljes mintában, azt a kohorszt azonban már a szakképzési reform (lásd a 2.4. alfejezetben) is érintette (ebben az esetben az ötödik tanév vége már nem megfigyelhető az adatbázisban).

2.5.3. ábra: A középfokú végzettségük aránya az általános iskola után 4 és 5 évvel

Összességében mindez arra utal, hogy a tankötelezettségi korhatár csökkentése lényegesen alacsonyabb közoktatási részvételhez vezetett, de feltehetően nem hatott jelentős mértékben a középfokú végzettség megszerzésére, illetve az iskolai pályafutás lezárultával kialakuló „végleges” korai iskolaelhagyási arányra. Más szóval úgy tűnik, hogy a reform után döntően azért nőtt a lemorzsolódás, mert ez korábban következett be, mint a reform előtti korosztályok esetében.

A 2.5.1. táblázatban probit regressziós modellekkel vizsgáljuk a 2.5.2. és 2.5.3. ábrán látható különbségeket. A táblázat minden oszlopában egy-egy időpontra vonatkozóan becsüljük meg a reform előtti utolsó és a reform utáni első kohorsz közötti különbséget a nem tanulás, illetve a középfokú vég-

zettség valószínűségében, kontrollálva az olyan megfigyelhető egyéni jellemzők hatására, mint a nem, az életkor nyolcadik végén, a családi háttér (szülők iskolázottsága, HHH státus) és a nyolcadikos tanulói teljesítmény mutatói (teszteredmények, matematikaosztályzat). A reform változó a 2012-es nyolcadikos kohorszt jelöli, a referenciakategória a 2011-es kohorsz. A nem tanulás esetében minden tanévben a harmadik hónapot vizsgáljuk, mivel a hatodik tanévben ez a legkésőbbi időpont, amikor a 2012-es kohorszt meg tudjuk figyelni, a végzettség esetében pedig a tanév utolsó hónapját.

2.5.1. táblázat: A tankötelezettségi reform hatása a nem tanuló és nem végzett státusra, illetve a középfokú végzettség megszerzésére, marginális hatások

	Nem tanul és nem végzett					Középfokon végzett	
	2. tanév	3. tanév	4. tanév	5. tanév	6. tanév	4. tanév	5. tanév
	november					végén	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Teljes minta							
Reform	0,012q*** (0,00123)	0,0313*** (0,00138)	0,0385*** (0,00174)	0,00466*** (0,00181)	0,00105 (0,00182)	0,0196*** (0,00333)	0,00512** (0,00242)
N	91 310	91 295	91 280	91 262	91 240	91 268	91 251
p-átlag	0,0503	0,0728	0,121	0,147	0,150	0,641	0,790
Hátrányos helyzetű diákok							
Reform	0,0257*** (0,00304)	0,0889*** (0,00391)	0,0930*** (0,00559)	0,0215*** (0,00635)	0,0102 (0,00643)	0,0236*** (0,00699)	0,00320 (0,00693)
N	22 114	22 109	22 110	22 103	22 096	22 106	22 101
p-átlag	0,0717	0,127	0,235	0,304	0,313	0,464	0,608

Megjegyzés: Probit becslések.

Függő változó: Az adott időpontban nem tanul és nem végzett (1–5), ill. középfokon végzett (6–7). Kontrollváltozók: Nem, életkor a nyolcadikos teszt idején, HHH-státus, szülők iskolázottsága kategóriái, nyolcadikos kompetenciamérés matematika- és szövegértésszint kategóriái, hetedikes év végi matematika osztályzat kategóriái és a teszteredmény, szülők iskolázottsága és osztályzat hiányzó értékeit jelölő kétértékű (*dummy*) változók.

Zárójelben a standard hibák.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

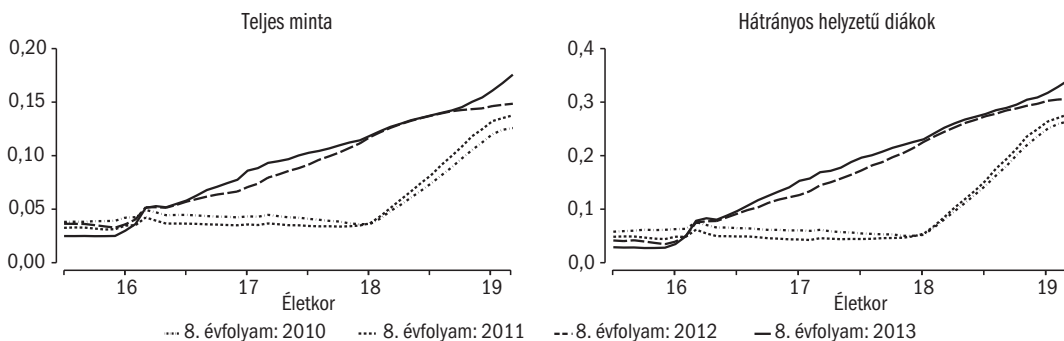
A becslési eredmények megerősítik a korábbi képet. A nem tanulók aránya a reformot követően a harmadik és a negyedik tanévben nőtt meg a legnagyobb mértékben, a teljes mintában és hátrányos helyzetű diákok esetében egyaránt, majd a hatodik tanévre eltűnt ez a különbség. A középfokú végzettséget szerzők aránya nem csökkent, sőt az egyéni jellemzők hatását kiszűrve a becslések 1–2 százalékpontos növekedést jeleznek.

A fenti elemzések során a reform előtti és utáni kohorszok adatait hasonlítottuk össze. Az eredmények jól értelmezhetők a reform hatásaként, de ez az összehasonlítás nem bizonyító erejű. Mennyiben tekinthető mindez a tankötelezettségi korhatár hatásának? Közelebb juthatunk ennek a kérdésnek a megválaszolásához, ha figyelembe vesszük, hogy az általános iskolát 2012-ben és később befejező évfolyamokban sem minden diákot érintett minden időpont-

ban a reform. Nem érintette a 16 évnél fiatalabbakat, de egyértelműen érintette a 16–17 éveseket. A reformkorosztályokat 18 éves kor fölött közvetve érintette, hiszen egy részük a reform hatására már korábban lemorzsolódott. Amennyiben a kohorszok közötti különbségek valóban a korhatárváltozás hatását mutatják, akkor ennek a 16–18 évesek esetében kell jelentkezni.

A 2.5.4. ábra életkor szerint mutatja be a nem tanuló és nem végzett diákok arányát. Jól látható, hogy a reform előtti kohorszokban 18 éves kor után kezd nőni a nem tanulók aránya, míg a reform után 16 éves korban megnő, majd folyamatosan növekszik 19 éves korig. Ekkorra a kohorszok közötti különbségek nagy része eltűnik. Mivel minden nyolcadikos kohorsz különböző életkorú diákokból áll, a 2017 végéig tartó adatbázis nem teszi lehetővé, hogy a reform utáni kohorszokat teljes egészében követni tudjuk a 19 éves koron túl. A 2.5.4. ábra adatai azonban így is lényegében hasonló képet mutatnak, mint a 2.5.2. ábra és az 2.5.1. táblázat.

2.5.4. ábra: A nem tanulók és nem végzettek arányának alakulása életkor szerint

Az, hogy a reform előtt 18 éves kor után fokozatos növekedés figyelhető meg, könnyen magyarázható azzal, hogy a tankötelezettség a tanév végéig tartott, vagyis ténylegesen a diákok valamikor a 18 és 19 éves életkor betöltése között érték el azt, a születési hónaptól függően. Ugyanakkor a reform után, amikor a korhatár már csak az életkort veszi figyelembe, és bár megfigyelhető egy törés a 16 éves kort követően, a nem tanulók aránya itt is fokozatosan nő, azaz nem arról van szó, hogy a korhatár elérésekor egy csapásra kilépnek az oktatásból.

Az 5.2.2. táblázatban az 5.2.1. táblázatbelihez hasonló regressziós modellekkel vizsgáljuk a reform előtti és utáni kohorszok közötti különbségeket a nem tanulás valószínűségében a 16 év alatti és a 16–18 éves korcsoportokban. A becslések a második tanév közepéig tartó időszakra vonatkoznak, mert csak ekkor figyelhetjük meg mindkét korcsoportot jelentős számban. A 16 év alatti diákok között a nem tanulók aránya lényegében nem nőtt a reform nyomán, míg ugyanekkor a 16–18 éves, közvetlenül érintett korcsoportban növekedett a nem tanulók aránya. Ez egybevágh azzal az értelmezéssel, hogy a két kohorsz közötti különbség a korhatárváltozás hatását mutatja.

2.5.2. táblázat: A tankötelezettségi reform hatása a nem tanuló és nem végzett státuszra két életkori csoportban, marginális hatások

	Teljes mnta			Hátrányos helyzetű diákok		
	1. tanév április	2. tanév november	2. tanév február	1. tanév április	2. tanév november	2. tanév február
Reform × 16 év alatt	0,00610*** (0,0150)	0,00189 (0,00253)	0,00371 (0,00408)	-0,00542 (0,00363)	-0,00889 (0,00586)	0,000234 (0,00920)
Reform × 16–18 évesek	0,0356*** (0,00299)	0,0186*** (0,00160)	0,0276*** (0,00155)	0,0516*** (0,00635)	0,0409*** (0,00385)	0,0628*** (0,00389)

Megjegyzés: Probit becslések.

Függő változó: Az adott időpontban nem tanul és nem végzett.

Kontrollváltozók: Nem, korcsoport, HHH-státusz, szülők iskolázottsága kategóriái, nyolcadikos kompetenciamérés matematika- és szövegértésszint kategóriái, hetedik évi matematikaosztályzat kategóriái és a teszteredmény, szülők iskolázottsága és osztályzat hiányzó értékeit jelölő kétértékű (*dummy*) változók.

Zárójelben a standard hibák.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Összegzés

Az adatok arra engednek következtetni, hogy a tankötelezettségi korhatár csökkentése növelte a nem tanuló fiatalok arányát, elsősorban a 16–18 éves korosztályban. Ez azonban, úgy tűnik, nem jár együtt a középfokú végzettséget szerzők arányának számottevő csökkenésével, mivel a reform nyomán 18 éves kor alatt döntően azok lépnek ki a közoktatásból, akik a reform bevezetése előtt is lemorzsolódtak, miután elérték a 18 éves korhatárt. Ez arra utal, hogy a magasabb tankötelezettségi korhatár *önmagában* nem elegendő a korai iskolaelhagyás csökkentéséhez; ez komplex oktatáspolitikai beavatkozást igényel, amelynek csak egyik eleme a korhatár.

Irodalom

- ADAMECZ-VÖLGYI ANNA (2018): [Increased Compulsory School Leaving Age Affects Secondary School Track Choice and Increases Dropout Rates in Vocational Training Schools](#). KRTK KTI, BWP, 2018/1.
- CABUS, S. J.–DE WITTE, K. (2011): Does school time matter? On the impact of compulsory education age on school dropout. *Economics of Education Review*, Vol. 30. No. 6. 1384–1398. o.
- EC (2019): [Education and Training Monitor 2019](#). European Commission.
- FEHÉRVÁRI ANIKÓ (2015): [Lemorzsolódás és a korai iskolaelhagyás trendjei](#). *Neveléstudomány*, 2015/3. 31–47. o.
- MACKEY, P. E.–DUNCAN, T. G. (2013): [Does raising the state compulsory school attendance age achieve the intended outcomes?](#) Department of Education, Washington, DC.
- RAIMONDI, E.–VERGOLINI, L. (2019): ‘Everyone in School’: The Effects of Compulsory Schooling Age on Drop-out and Completion Rates, *European Journal of Education*, Vol. 54. No. 3. 471–490. o.
- SEBŐK ANNA (2019): A KRTK Kapcsolt Államigazgatási Panneladatbázisa. *Közgazdasági Szemle*, 66. évf. 11. sz. 1230–1236. o.
- VARGA JÚLIA (szerk.) (2018): [A közoktatás indikátorrendszere, 2017](#). Szerzők: *Hajdu Tamás–Hermann Zoltán–Horn Dániel–Varga Júlia*, MTA KRTK KTI, Budapest, február 1.
- WENGER, J. W. (2002) Does the Dropout Age Matter? How Mandatory Schooling Laws Impact High School Completion and School Choice. *Public Finance & Management*, Vol. 2. No. 4. 507–534. o.

K2.5. Mivel foglalkoznak azok a 17 évesek, akik nem járnak iskolába?

KÖLLŐ JÁNOS & SEBŐK ANNA

Mint a 2.5. alfejezetben láttuk, az iskolarendszerű oktatásban részt vevők arányának növekvő trendje 2012-ben megtört, az arány 2016-ra visszaesett a tíz évvel korábbi szintre.

Mivel foglalkoznak azok a 17 évesek, akik nem járnak iskolába? Ezt mutatja a K2.5.1. ábra két panelje. A bal oldali ábrán a munkában állók korosztályon belüli arányát látjuk, megkülönböztetve a piaci foglalkoztatást és (2000 májusától) a közmunkával együtt számított összfoglalkoztatást. Látható, hogy a foglalkoztatási szint az oktatási részvétel csökkenésével párhuzamosan valóban növekedésnek indult, nullát alig meghaladó szintről 1,5–2 százalékos, a közmunkával együtt 2–2,5 százalékos szintre emelkedett. Ez nem tudta ellensúlyozni az oktatási részvétel csökkenését: mint a jobb oldali panel mutatja, a nem tanuló és nem is dolgozó tizenhét évesek aránya a tankötelezettségi kor leszállítása előtti 3 százalékos szintről 5–6 százalékosra növekedett.¹

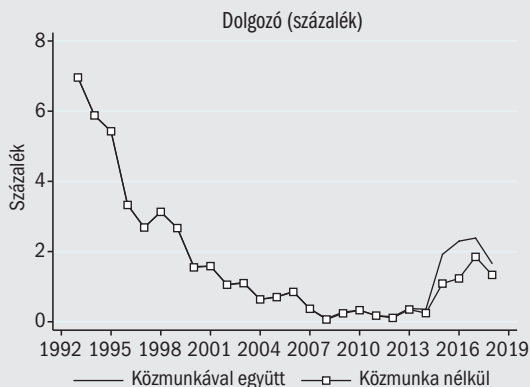
A teljesen passzív (NTND) 17 évesek aránynövekedése munkaerőpiaci szempontból aggasztó fejlemény, mert az ide tartozók munkanélküliségi kockázata nagyon magas, és felnőtt korokra is az

marad, hiszen jellemzően a későbbiekben sem tanulnak tovább.² Az öt százalék körüli átlagos NTND-arányt sem tekinthetjük elhanyagolhatónak, különösen, hogy e mögött nagy regionális különbségek húzódnak meg (lásd 6.2 alfejezet). Nemcsak az okozza a problémát, hogy az iskolába nem járó 17 évesek nem szerzik meg a szakiskolai vagy középiskolai végzettséget (ezt számosan nem szereztek meg akkor sem, amikor még 18 év volt a kötelező korhatár), hanem az úgynevezett „távoltartási hatás” is, egyszerűbben fogalmazva az, hogy a gyerekek az iskolában töltik az idejüket. Ennek a bűnelkövetést, illetve a tinédzserkori terheséget megelőző hatásáról lásd *Machin és szerzőtársai* (2011) illetve *Adamecz–Scharle* (2018) munkáit.

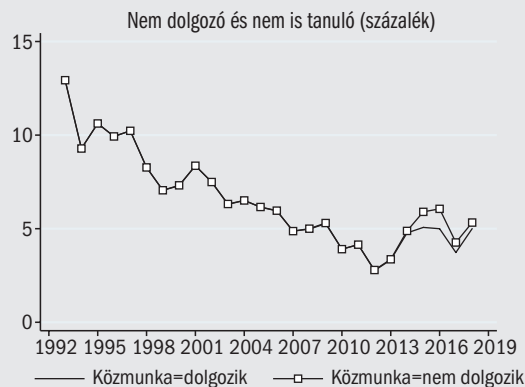
1 Az arányok nemek szerint alig különböznek.

2 Ugyancsak a munkaerő-felmérés adatai szerint a nem dolgozó és nem is tanuló tizenhét évesek kevesebb mint hat százaléka vett részt iskolarendszeren kívüli képzésben 2011–2018-ban átlagosan. (Az alacsony esetszám miatt számítottunk hosszabb időszakra vonatkozó értéket.) Ez a teljes kohorsz létszámának nagyjából 0,3 százaléka, ami nem befolyásolja érdemben az ábrán látható arányokat.

K2.5.1. ábra: A dolgozó, valamint a nem dolgozó és nem is tanuló (NDNT) 17 évesek aránya, 1992–2018

Megjegyzés: Az éves arány az első, második és negyedik negyedéves arányok számtani átlaga. A harmadik negyedévre vonatkozó adatok a nyári szünet számbavételében bekövetkezett változások miatt nem vizsgálhatók hosszú időszorban, és eleve bizonytalanok. Az adatok azokra vonatkoznak, akik a kérdés időpontjában betöltötték a 17. életévüket (de a 18

életévüket még nem), és nem rendelkeznek általános iskoláinál magasabb végzettséggel.

Dolgozó: foglalkoztatott az ILO–OECD-konvenció szerint.

Forrás: Saját számítás, amihez a *KSH munkaerő-felmérésének* az *MTA KRTK Adatbankjában* kezelt verzióját használtuk.

Hivatkozások

ADAMECZ-VÖLGYI ANNA-SCHARLE ÁGOTA (2018): [The Effects of Increased Compulsory School Leaving Age on the Teenage Fertility of Roma Women, a Disadvantaged Ethnic Minority](#). Budapest Working Pa-

pers on the Labour Market, BWP 2018/2.
MACHIN, S. J.-MARIE, O.-VUJIC, S. (2011): [The Crime Reducing Effect of Education](#). The Economic Journal, Vol. 121. No. 552. 463–484. o.

3. A GYAKORLATSZERZÉS CSATORNÁI

3.1. DIÁKMUNKA

GRESKOVICS BORI & SCHARLE ÁGOTA

A pályakezdő fiatalok számára általában hosszabb ideig tart, amíg megtalálják első munkahelyüket, és megkötik első munkaszerződésüket (*Pastore–Zimmermann*, 2019). Ez több tényezővel is magyarázható. Egyrészt, a pályakezdők általában kevésbé gyakorlottak az álláskeresésben, és kevesebb olyan ismerősük van, aki érdemben tudja őket segíteni a megfelelő munkahely megtalálásában, mint azoknak, akik már több éve dolgoznak. Másrészt, kevés munkatapasztalattal rendelkeznek, így a munkáltatók számára nagyobb kockázatot jelent az alkalmazásuk, különösen, ha a várható termelékenységük a (garantált) minimálbér körül vagy az alatt van. Ugyanakkor, ha sokáig nem találnak állást, az tartósan ronthatja későbbi munkapiaci lehetőségeiket is. Ezért különösen fontos felmérni azokat a munkavégzési formákat, ahol a tanulás közben vagy az iskola befejezése után munkatapasztalatot szerezhetnek. A nappalin tanuló diákok az iskola által biztosított kereteken kívül is dolgozhatnak a tanulás mellett: ebben az alfejezetben ennek elterjedtségét vizsgáljuk meg a a KSH munkaerő-felméréseinek adatai alapján.

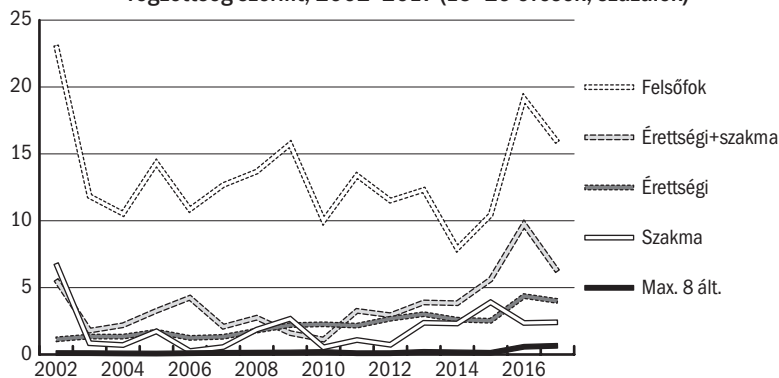
A diákmunka, mivel időt vonhat el a tanulástól, nem feltétlenül javítja a későbbi munkavállalási esélyeket. A nemzetközi szakirodalom szerint azonban a tanítási időn kívül, szünetekben, illetve kevés óraszámúban vállalt munka, valamint a tanulmányokhoz kapcsolódó területen végzett munka kevésbé csökkenti a tanulási teljesítményt, és egyes becslések szerint javítja a később elhelyezkedési esélyeket (*Neyt és szerzőtársai*, 2018).

A tanulás melletti munkát vállalók aránya európai összehasonlításban hagyományosan alacsony Magyarországon (*Bajnai és szerzőtársai*, 2008, 73. o.). A 2003 és 2010 közötti időszakban a nappalin tanuló 15–29 éves népesség 1 százaléka, az ezt követő években 1,5 százaléka dolgozott, és a legutóbbi években is 3 százalék alatt maradt a tanulás mellett dolgozók aránya. A diákmunka csak azoknak a körében gyakoribb, akik már megszerezték első felsőfokú végzettségüket, de még ebben a speciális (az összes nappalin tanuló 2 százalékát kitevő) körben is csak 10–15 százalék a munkát vállalók aránya (3.1.1. ábra). Az érettségi után továbbtanulók az első diploma megszerzése előtt ritkán vállaltak munkát: ebben a körben alig 2–3 százalék a dolgozók aránya.

A tanulás melletti munkavállalás 2011 után lassú emelkedést mutat, különösen az érettség utáni szakképzés után továbbtanulók körében (3.1.1. ábra). A nemek között nem találunk jelentős különbségeket a diákmunka elterjedtségében (3.1.2. ábra). Az első diploma után továbbtanuló fiatal nők 2010 előtt nagyobb arányban dolgoztak, mint a férfiak, 2010 és 2016 között azonban

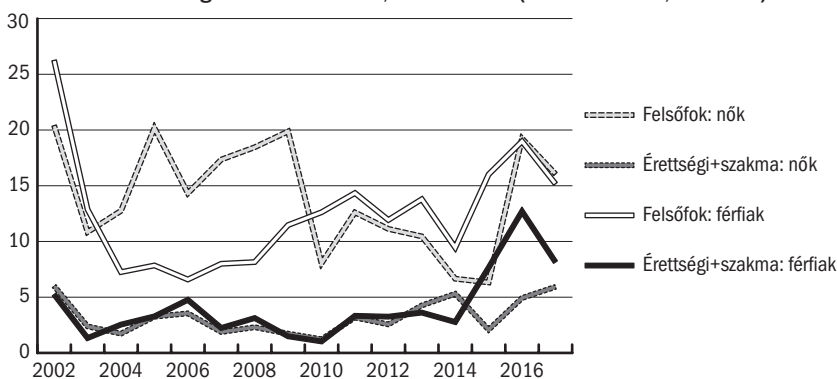
visszaesett a tanuló nők munkavállalása, míg a férfiaké nőtt, így a nemek közötti eltérés minimálisra csökkent.

3.1.1. ábra: Nappali tanulmányok mellett dolgozók aránya a már befejezett végzettség szerint, 2002–2017 (15–29 évesek, százalék)

Forrás: Saját számítás a KSH munkaerő-felmérés alapján.

3.1.2. ábra: Nappali tanulmányok mellett dolgozók aránya a befejezett iskolázottság és nemek szerint, 2002–2017 (15–29 évesek, százalék)

Forrás: Saját számítás a KSH munkaerő-felmérés alapján.

Az iskolát elhagyó fiatalok, bár kevesen rendelkeznek munkatapasztalattal, ez a tapasztalat az esetek többségében (az elmúlt 10 év átlagában 81 százalék) kapcsolódik a tanult szakmájukhoz, ami megkönnyítheti a munkába állást.¹ A KSH munkaerő-felmérése elvileg lehetővé tenné ennek részletesebb vizsgálatát, ha összevetnénk az iskola elhagyása utáni munkapiaci kimeneteket a korábban dolgozók és nem dolgozók körében. A tanulás mellett munkát vállalók alacsony aránya azonban azt is jelenti, hogy a munkaerő-felmérés mintájába egy-egy negyedévben nagyon kevés, alig 150–200 diákmunkás kerül be. Ha a dolgozó diákok körét tovább szűkítjük azokra, akik éppen befejezték az iskolát (2017-ben ez a nappalin tanulók 18 százalékát jelenti), a megfigyelések száma néhány tucatra csökken. Az alacsony elemszám miatt

¹ Geel-Backes-Gellner (2012) például a svájci diplomás pályakövető felmérés alapján azt találta, hogy csak a tanultakhoz kapcsolódó területen végzett részidős munkának van pozitív hatása a későbbi munkába állásra és bérekre.

így nem tudjuk megvizsgálni, hogy hogyan hat az iskola melletti munkavállalás a végzés utáni elhelyezkedésre.

Előfordulhat, hogy a diákmunkát a lakossági felmérések pontatlanul mérik, különösen az otthonuktól távol tanulók esetében, mivel ilyenkor a tanuló általában nincs jelen a kérdezéskor, és a kérdőívre válaszadó családtag nem biztos, hogy tud az iskola melletti munkáról, különösen, ha az alkalmi jellegű. Ez a hibaforrás ellenőrizhető, ha összevetjük a dolgozók arányát azokban az esetekben, ahol a nappalin tanuló diák maga válaszolt a kérdőívre azokéval, ahol más családtag volt a válaszadó. A magukról válaszolók körében másfél-kétszeres arányban találtunk dolgozókat, de még ezek az arányok is alacsonyak (a vizsgált években átlagosan a teljes tanulói népesség 3 százaléka), és a különbség részben abból is adódhat, hogy ebben a körben nagyobb a szülőkötől már külön élő fiatalok aránya, akiknek vélhetően nagyobb szükségük van munkajövedelemre.

A 2000 és 2016 között készült, kifejezetten a 15–29 éves korosztályra szűkített nagymintás lakossági adatfelvételek szerint is alacsony a tanulás mellett dolgozók aránya, bár a felsőoktatásban tanulók körében a 2012 előtti mérések folyamatos emelkedést mutattak (Szócs, 2014).² A 2016. évi felmérés szerint az első diploma után tovább tanulók 35 százaléka, míg a középfokú végzettséggel rendelkező tanulók 13,5 százaléka dolgozott (Szanyi-F.–Susánszky, 2018). Az előbbi szám jóval nagyobb, míg az utóbbi hasonló ahhoz, amit a munkacé-erő-felmérés alapján számítottunk, de egyik sem éri el a más európai országokban megfigyelt mértékeket.

2 Szócs (2014) összefoglalása szerint az Ifjúság 2000-felvételben még csak 3–5 százalék, a 2008-as felvételben az egyetemisták 11 százaléka dolgozott rendszeresen a tanulás mellett.

Hivatkozások

- BAJNAI BLANKA–HÁMORI SZILVIA–KÖLLŐ JÁNOS (2008): [A magyar munkaerőpiac néhány vonása – európai tükröben](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Köllő János* (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör*, 2008. MTA KRTK KTI, Budapest, 15–86. o.
- GEEL, R.–BACKES-GELLNER, U. (2012): Earning while learning. When and how student employment is beneficial. *Labour*, Vol. 26. No. 3. 313–340. o.
- NEYT, B.–OMEY, E.–VERHAEST, D.–BAERT, S. (2018), Does student work really affect educational outcomes? A review of the literature. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 33. No. 3. 896–921. o.
- PASTORE, F.–ZIMMERMANN, K. F. (2019): [Understanding school-to-work transitions](#). *International Journal of Manpower*, Vol. 40. No. 3. 374–378. o.
- SZANYI-F. ELEONÓRA–SUSÁNSZKY PÁL (2016): Iskolapadból a munkaerőpiacra – magyar fiatalok karrierpályaszakaszainak elemzése. Megjelent: *Székely Levente* (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Magyar Ifjúság Kutatás, Kutatópont Kft.–Enigma 2001 Kiadó–Médiaszolgáltató Kft., Budapest, 207–230. o.
- SZÓCS ANDOR (2014): [Aktív fiatalok a munkaerőpiacon](#). Megjelent: *Szabó Andrea* (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. *Belvedere Meridionale – MTA TK PTI*, Budapest – Szeged, 252–260. o.

3.2. A SZAKISKOLAI TANONCKÉPZÉS RÖVID TÁVÚ MUNKAERŐPIACI HATÁSAI

HORN DÁNIEL

A tanoncképzés fő célja a szakmai ismeretek elsajátítása, emellett azonban a pályakezdők munkába állását is elősegítheti. A főként nyugat-európai duális szerkezetű oktatási rendszereket vizsgáló tanulmányok többsége szerint a tanoncképzés megkönnyíti a fiatalok és különösképpen a rosszabb családi háttérű, felsőfokú oktatásba nem jelentkező fiatalok belépését a munkaerőpiacra (Breen, 2005, Müller–Shavit, 1998, Wolter–Ryan, 2011). E tanulmányok leginkább azt hangsúlyozzák, hogy azokban az országokban, ahol duális szerkezetű, azaz az iskolai elméleti oktatást vállalati gyakorlati oktatással ötvöző képzési rendszer működik, a szakképzésben részt vevő tanulók kezdeti munkanélkülisége alacsonyabb, illetve a fiatal munkavállalók magasabb minőségű munkákat végeznek, mint a nem duális szerkezetű szakképzést fenntartó országokban. Ezt annak tulajdonítják, hogy a tanoncok lényegében előbb lépnek be a munkapiacra, illetve, hogy valódi munkahelyi körülmények között jobban lehet a tanulmányi szempontból kevésbé sikeres fiatalokat a munkaerőpiac számára fontos képességekre tanítani. Közpolitikai szempontból fontos lenne megismerni, hogy a korai belépés vagy a tanulók képességének a növekedése vezet-e a megfigyelt kezdeti különbségekhez.

Ez az alfejezet Horn (2014) eredményeit foglalja össze, amely a Tárki–Education Életpálya-vizsgálat 2006–2012 közötti – még a szakképzési rendszer 2011-ben kezdődő, jelentős átalakítása előtti – adatai alapján becsülte meg a hazai tanoncképzés eredményességét.¹ A szakiskolai tanulóknak az alapozó képzést követő években kötelezően részt kellett venniük szakmai gyakorlati képzésben, amelyet az iskolában, iskolán kívül tanműhelyen vagy az iskolán kívül egy vállalatnál (egyéni vagy iskolai szervezésben) tölthettek el. E tanulmány elsődlegesen arra a kérdésre keresi a választ, hogy vajon azok a szakiskolás tanulók, akik a szakmai gyakorlati képzésüket magánvállalatoknál töltötték, rövid távon jobb munkaerőpiaci esélyekkel rendelkeznek-e, mint a hasonló jellemzőjű nem tanonc társaik, akik nem vállalatnál, hanem az iskolában végezték szakmai gyakorlatukat.

Adatok és módszertan

Az elemzés a Tárki Társadalomkutatási Intézet Életpálya-panelvizsgálatának az adatbázisát használja, amely a 2006-ban nyolcadik osztályos tanulók populációjából vett 10 022 fős mintát követte hat éven keresztül.² E diákokat az iskolai karrierjük minden évében, illetve utána még két évig – a munkaerőpiaci belépésük, illetve középfok utáni továbbtanulásuk éveiben is – megkérdezték. A válaszok tartalmazzák az utolsó tanév idején és a végzési utáni két évben tör-

¹ A vizsgált időszakban a tipikus magyar gimnázium és a szakközépiskola négy-négy éves általános képzést nyújtott, míg a szakiskola csupán kétéves általános (alapozó) képzést adott a tanulóinak, a további tipikusan két évben pedig a választott szakmára készítet fel. Ez a struktúra jelentősen változott a 2011. évi CLXXXVII. törvénnyel, amely értelmében a szakiskolai képzés három évre rövidült, és a tanulók már a kilencedik évfolyamtól kezdve kapnak szakmai felkészítést. 2016 szeptemberétől a korábbi szakiskolákat szakközépiskolákra, míg a korábbi szakközépiskolákat szakgimnáziumokra nevezték át. Jelen cikkben az adatfelvétel idején érvényes korábbi elnevezéseket használjuk.

² A minta a rosszabb képességű tanulókra felülreprezentált, amit a panelminta-vesztéssel együtt súlyozással korrigáltak, hogy a teljes populációra reprezentatív eredményt adjon.

ténő rendszeres munkavégzés havi szintű adatait, így gyakorlatilag folytonos képet kapunk a tanulók munkaerőpiaci integrációjáról. A panelvizsgálatban részt vevő összes tanulóra rendelkezésre állnak az országos kompetenciamérés 2006. évi nyolcadik osztályos szövegértés- és matematikateszt-pontszámai, és az iskolai pályafutásra és családi háttérre vonatkozó információk is. A vállalati, illetve iskolai képzési helyek elosztása közötti varianciát kihasználva, ez az alfejezet megkísérli megbecsülni a vállaltoknál töltött szakmai gyakorlat hatását a kezdeti munkaerőpiaci kimenetekre. Mivel a szakiskolákban jelentős számú olyan tanuló volt, akik az iskolában vagy az iskolai tanműhelyekben végezték el a szakmai gyakorlatukat, a hasonló tanulók összevetése lehetőséget teremt a vállalati szakmai gyakorlat (a tanonckodás) munkaerőpiaci hatásának elemzésére.

A vállalati képzési helyek elosztása a jelentkező tanulók között valószínűleg nem volt véletlenszerű: a vállalatok szelektálhattak a tanulók közt a jobb munkaerő reményében (vö. *Bertschy és szerzőtársai*, 2009). Az Életpálya-vizsgálat adatainak elemzése arra utal, hogy a tanoncképzésbe való jelentkezés csakúgyan nem volt random, de sokkal inkább a helyi munkaerőpiaci jellemzőkkel függött össze, semmint a tanulók egyéni jellemzőivel.³ Ebből adódóan a következőkben bemutatott becslések valószínűleg jó közelítést adnak a tanoncképzés munkaerőpiaci hatására.

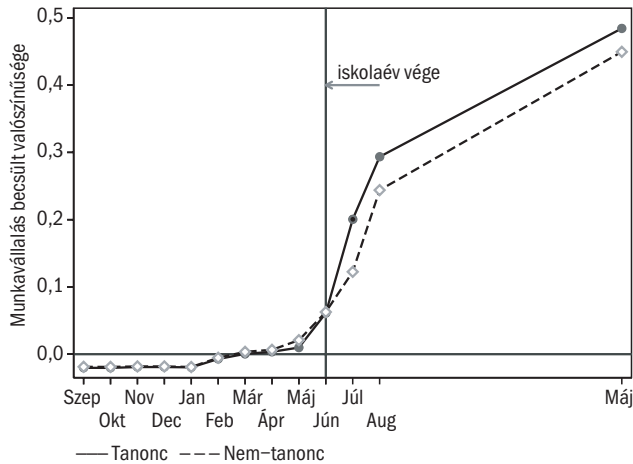
Tanoncképzés összefüggése a végzés után azonnali munkavállalással

Vizsgálódásunk során hiába alkalmaztunk számos valószínűségi modellt a tanoncképzés és a munkavállalás közötti összefüggés feltárására, statisztikailag szignifikáns különbség egyik esetben sem mutatkozott a tanonc és nem tanonc tanulók végzés után egy évvel történő munkavégzési valószínűségében. Noha volt egy minimális különbség a két csoportba tartozó tanulók között, a becslült hatásmagnyság mindössze 6 százalékos szintet ért el, és statisztikailag nem volt szignifikáns. Kizárólag a munkaerőpiacra belépő (foglalkoztatott vagy munkanélküli) tanulóakra vonatkozóan pedig nem csupán statisztikailag nem szignifikáns eredményt kaptunk, de a különbség közpolitikai szempontból is kevésbé volt jelentős (~3 százalék).

Ahogy az *3.2.1. ábrán* látható, a júniusi iskolavégzés utáni egy évvel a munkavállalás valószínűsége a tanoncok esetében körülbelül 6 százalékkal nagyobb, mint a nem tanoncok esetében, de ez a különbség szignifikánsan nem tér el nullától. Tisztán kivehető továbbá az is, hogy közvetlenül a tanév vége után mind a tanoncok, mind a nem tanoncok munkavállalási valószínűsége jelentősen megnő. Bár a tanoncok munkavállalási valószínűsége közvetlenül a végzés után kissé nagyobb, de ez a szignifikáns különbség nagyon gyorsan, egy hónappal a végzés után már eltűnik, a fennálló differencia pedig ezután is folyamatosan csökken.

³ Hasonló módon lehet megvizsgálni az egyéni szervezésben *versus* iskolai szervezésben szerzett képzési helyek közötti szelekciót is a tanoncok között. Az eredmények azt mutatják, hogy bár néhány egyéni jellemzőnek van gyengén szignifikáns hatása, de ez eltűnik, ha figyelembe vesszük a helyi munkaerőpiac hatását (megye × szakmacsoport fix hatások).

3.2.1. ábra: Szakiskolás tanulók várható munkavállalási valószínűsége, 2011–2012

A tanoncképzés megszerzésének formája és a vállalat mérete

A tanoncok és a nem tanoncok közötti különbségeket a képzés megszerzésének formája és a vállalat mérete szerint külön vizsgálva bepillantást nyerhetünk az összefüggések mögött rejlő mechanizmusokba is. A közepes és nagyvállalatoknál (50 fő felett) egyéni szervezésben szerzett gyakorlati helyeken végzett tanoncok közvetlenül a végzés után – júliusban és augusztusban – sokkal nagyobb valószínűséggel találnak rendszeres munkát, mint hasonló egyéni jellemzőjű társaik azonos megyén és szakmacsoporton belül. Ezt az erős és szignifikáns különbséget a nagyvállalatok esetében többféleképpen lehet magyarázni. Egyrészt elképzelhető, hogy a nagyvállalatok sokkal elkötelezettebbek a tanoncok képzése iránt, mint a kisvállalatok, hiszen rendszerint sokkal hosszabb távon gondolkoznak, és tudják, hogy termelékenységük nagymértékben függ a helyi munkaerő termelékenységi potenciáljától. Ennek, a vállalat méret szerinti eltérő képzési hatékonyságra vonatkozó feltevésnek elmentmond, hogy az iskolai szervezésben szerzett képzési helyek esetében nem láthatók ezek a különbségek. Sokkal valószínűbb, hogy adott iparágon belül nem a képzési szerkezetben, hanem csak a szelekciós mechanizmusban van eltérés. Kézenfekvő magyarázatnak tűnik, hogy a motiváltabb szakiskolás tanulók jelentkeztek inkább egyénileg a nagyvállalatokhoz,⁴ amely motiváció hatását a későbbi munkaerőpiaci kimeneteken is látjuk.

Összességében tehát az adatok inkább arra utalnak, hogy Magyarországon már nagyon rövid távon sem volt különbség a tanonc és a nem tanonc szakiskolás fiatalok munkaerőpiaci sikerességében.

⁴ Ezt támasztja alá az a megfigyelés is, hogy az egyénileg szerzett képzési helyeken végzett tanoncok közvetlenül a végzés után nagyobb valószínűséggel találnak állást, mint az iskolai szervezésű helyeken végzett tanoncok, függetlenül a vállalatmérettől.

Hivatkozások

- BERTSCHY, K.–CATTANEO, M. A.–WOLTER, S. C. (2009): [PISA and the Transition into the Labour Market](#). *Labour*, Vol. 23. 111–137. o.
- BREEN, R. (2005): Explaining Cross-National Variation in Youth Unemployment: Market and Institutional Factors. *European Sociological Review*, Vol. 21. No. 2. 125–134. o.
- HORN DÁNIEL (2014): A szakiskolai tanoncképzés rövidtávú munkaerőpiaci hatásai. *Közgazdasági Szemle*, 61. évf. 9. sz. 975–999. o.
- MÜLLER, W.–SHAVIT, Y. (1998): The Institutional Embeddedness of the Stratification Process: A Comparative Study of Qualifications and Occupations in Thirteen Countries. Megjelent: *Shavit, Y.–Müller, W.* (szerk.): *From School to Work: A Comparative Study of Educational Qualifications and Occupational Destinations*. Clarendon Press, Oxford. 1–48. o.
- WOLTER, S. C.–RYAN, P. (2011): Apprenticeship. Megjelent: *Hanushek, E. A.–Machin, S.–Woessmann, L.* (szerk.): *Handbook of the Economics of Education*. Elsevier. 3. kötet, 521–576. o.

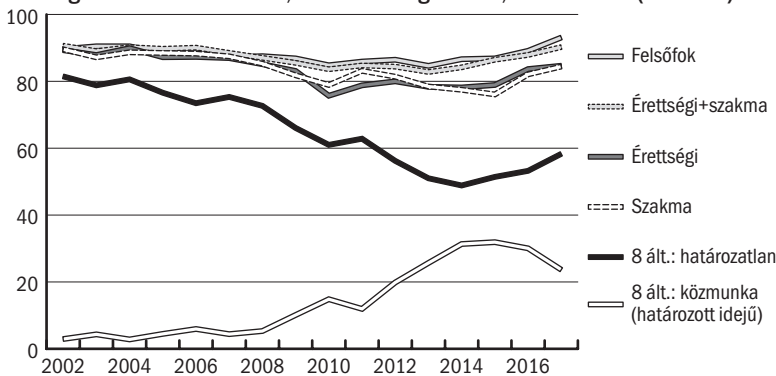
3.3. ALKALMI ÉS MÁΣ MUNKAFORMÁK

GRESKOVICS BORI & SCHARLE ÁGOTA

Az előző két alfejezetben vizsgált diákmunka és tanoncképzés mellett a munkáltatók számára kisebb kockázatot jelentő szerződési formák (alkalmi munka, munkaerő-kölcsönzés, határozott idejű szerződés) és a családi vállalkozások is lehetőséget adhatnak az első tapasztalatok megszerzésére. Az alkalmi vagy határozott idejű alkalmazás megkönnyíti, hogy a munkáltatók információt szerezzenek a pályakezdők teljesítményéről, a munkavállalók számára viszont hátrányos is lehet, ha emiatt nehezebben tudnak továbblépni stabilabb állásba. A nemzetközi szakirodalom szerint a munkapiaci intézményi környezettől függ, hogy a rugalmas szerződési formák ugródeszkeként vagy csapdaként működnek-e (Eichhorst, 2014). Az erősen szegmentált, duális munkapiacokon (ahol a rosszabb, bizonytalanabb munkát kínáló másodlagos munkapiacról nehezebb belépni a jobban fizetett, biztosabb álláshelyeket kínáló elsődleges piacra) a határozott idejű állások elterjedése kevésbé előnyös, sőt a bérek és a foglalkoztatási esélyek csökkenéséhez vezethet (vö. García-Pérez és szerzőtársai, 2019).

A határozott idejű szerződések aránya nemzetközi összevetésben alacsony Magyarországon: a munkaerő-felmérés adatai szerint a válság éveiben a foglalkoztatottak 7–9 százaléka dolgozott határozott idejű szerződéssel, 2014 és 2018 között 6,5 százalékra csökkent az arányuk (KSH 2019).¹ A fiatalok körében 2018-ban az átlagosnál jóval magasabb (17 százalék) volt az ilyen szerződéssel dolgozók aránya, míg 83 százalék határozatlan idejű szerződéssel dolgozott (3.3.1. ábra).

3.3.1. ábra: A határozatlan idejű szerződések aránya a 15–29 éves foglalkoztatottak között, iskolázottság szerint, 2002–2017 (százalék)

Forrás: Saját számítás a KSH munkaerő-felmérés alapján (négy negyedév átlaga).

A válság előtt és alatt a határozatlan idejű szerződések aránya minden iskolázottsági csoportban csökkent valamelyest, de ez a tendencia megállt, illetve megfordult az elmúlt néhány évben.² Az iskolázatlan fiatalok körében egyér-

1 Eichhorst (2014) négy európai országot (Lengyelország, Spanyolország, Portugália, Hollandia) említ, ahol 2012-ben 20 százalék körül vagy afölött volt a határozott idejű szerződések aránya a teljes foglalkoztatotti körben; a 10 százalék körüli magyar mutató az országok alsó harmadában helyezkedett el.

2 A határozott idejű szerződések nem elhanyagolható részét teszi ki a közfoglalkoztatás. A munkaerő-felmérés 2011 előtti hullámaiban kevésbé pontosan azonosíthatók a közmunkások, ezért a hosszú idősorban a határozatlan idejű szerződések arányát mutatjuk.

telmüen a közfoglalkoztatás bővülésével függ össze a határozott idejű szerződések növekvő aránya: ebben a körben a határozott idejű szerződések egyre növekvő hányadát közfoglalkoztatás keretében kötötték meg (3.3.1. ábra).

A határozott idejű szerződések és más, a munkáltatók számára kisebb kockázattal járó szerződési formák szerepe mégsem elhanyagolható: az iskola elhagyásának évében nagyobb arányban kötnek ilyen szerződést a fiatal munkavállalók (3.3.1. táblázat). Az első munkahelyükön elhelyezkedő fiatalok az átlagosnál 20–30 százalékponttal kisebb arányban kötöttek határozatlan idejű szerződéseket.³ A különbség az iskolázottság szintjével is összefügg: úgy tűnik, hogy a munkáltatók a válság idején (2013 előtt) a kevésbé iskolázott (legfeljebb szakmunkás vagy általános középfokú végzettséggel rendelkező) pályakezdőkkel, míg a fellendülés idején a középfokú szakképzettséggel rendelkezőkkel kötöttek inkább határozott idejű szerződéseket. A pályakezdő nők körében mindkét időszakban (és csaknem minden végzettségi csoportban szignifikánsan) nagyobb a határozott idejű szerződéssel elhelyezkedők aránya.

3.3.1. táblázat: Határozott idejű szerződések aránya a végzettség megszerzésének évében munkába állók körében (közmunka nélkül, százalék)

	2008-2012		2013-2017	
	férfiak	nők	férfiak	nők
Legfeljebb szakmunkás	33	35	37	43
Érettségi	44	42	24	44
Szakma+ érettségi	29	37	44	42
Felsőfok	20	32	18	29

Megjegyzés: A közmunkán dolgozókat a határozott idejű szerződéssel dolgozók, illetve a munkában állók közé sem számítottuk be (ez a 2008 és 2012 közötti időszakban kissé felfelé torzíthatja a határozott idejű szerződések arányát).

Forrás: Saját számítás a *KSH munkaerő-felmérés* alapján.

3 A kisebb arány az újonnan (de nem pályakezdőként) felvettekre is érvényes lehet, ezt nem vizsgáltuk.

4 A másodlagos (szekunder) munkaerőpiacot *Huszár-Sik* (2019) vizsgálta Magyarországon, eredményeik szerint jól elkülöníthető a másodlagos munkaerőpiac. Közölt számításai alapján azt nem lehet megállapítani, hogy ez lényegében a közfoglalkoztatási programot takarja, vagy túlterjed azon: becslésük szerint 2015. második negyedévében 192 ezren dolgoztak a másodlagos munkaerőpiacon, míg ugyanebben az időszakban az adminisztratív adatok szerint 207 ezer közmunkás volt.

Az alkalmi munka az első munkahelyek 1–2 százalékban fordult elő a vizsgált időszakban; a vállalkozóként vagy családi vállalkozást segítő családtagként munkába álló pályakezdők aránya is csak 2–4 százalék körül mozgott (a férfiak körében kissé magasabb, a nők körében alacsonyabb volt).

A fenti, leíró adatok alapján úgy tűnik: a rugalmas munkaformák közül leginkább a határozott idejű szerződéseknek lehet érdemi szerepe az iskola–munka átmenet elősegítésében. Ha van is szegmentáció, a továbblépést nem kínáló másodlagos munkahelyek aránya egyelőre nem éri el a kritikusként tekintett spanyol vagy portugál szintet.⁴ Tény, hogy a határozott idejű szerződések aránya a válság után éppen a kevésbé iskolázottak körében nőtt, ez azonban nem feltétlenül az erősödő szegmentáció jele, hiszen a teljes foglalkoztatott népességben a válság óta inkább csökken a határozott idejű szerződések aránya. Az is lehetséges, hogy a munkaerőhiány súlyosbodásával, esetleg a fiatalok alkalmazását ösztönző bértámogatások kínálatának bővülésével, a munkáltatók egyre nyitottabbak arra, hogy esélyt adjanak a kockázatosabbnak vélt (például

tartós munkanélküli vagy roma) álláskeresőknek, akikkel jellemzően határozott idejű szerződést kötnek.

Hivatkozások

- EICHHORST, W. (2014): [Fixed-term contracts. Are fixed-term contracts a stepping stone to a permanent job or a dead end?](#) IZA World of Labor, No. 45.
- GARCÍA-PÉREZ, J. I.–MARINESCU, I.–VALL CASTELLO, J. (2019): Can Fixed-term Contracts Put Low Skilled Youth on a Better Career Path? Evidence from Spain. *The Economic Journal*, Vol. 129. No. 620. 1693–1730. o.
- KSH (2019): [Munkaerő-piaci jellemzők \(2003–2018\)](#).
- HUSZÁR ÁKOS–SIK ENDRE (2019): Szegmentált munkaerőpiac Magyarországon az 1970-es években és napjainkban. *Statisztikai Szemle*, 97. évf. 3. sz. 288–309. o.

4. KORAI MUNKANÉLKÜLISÉG ÉS KÉSŐBBI MUNKAPIACI KIMENETEK

4.1. VANNAK-E A GAZDASÁGI VÁLSÁGNAK MARADANDÓ NYOMAI?

CSILLAG MÁRTON

1 Bár a KRTK Adatbank Ad-min3 adatbázisában léteznek követés adatok egyéni szinten, azonban ebben az iskolai végzettséget csak 2009 után lehet megállapítani, és így túlságosan rövid idősor állt volna rendelkezésünkre az elemzéshez.

2 Itt az NFSZ regisztrált munkanélküliségi rátáját használtuk éves és megyei bontásban.

3 Azokat, akik nem fejezték be az általános iskolát, kihagytuk az elemzésből.

4 Ez azzal a következménnyel jár, hogy ha a fiatalok végzésük után olyan helyekre költöznek, ahol jobbak a munkapiaci körülmények, akkor a belépéskori munkanélküliség hatásának becslése a 0 felé torzított lesz.

5 Az átlagos munkanélküliségi ráta a három csoportban különböző: 2002–2003-ban 9,5 százalék, 2005–2006-ban 10,6 százalék, míg 2009–2010-ben 14,6 százalék volt.

6 A továbbiakban a közfoglalkoztatottakat nem tekintjük foglalkoztatottnak, mivel itt az elsődleges munkapiaci foglalkoztatásra összpontosítunk. Természetesen a nappali tagozatos hallgatókat sem szerepeltetjük a mintában.

7 Emellett szerepeltettük még kontrollváltozóként a potenciális munkapiaci tapasztalatot, az iskolai végzettséget, illetve a lakóhely kistérségét, valamint a naptári évet és a kikérdezés hónapját.

8 Fontos megjegyezni, hogy a kulcsváltozókban (a megyei munkanélküliségi rátában) jelentős szóródás van mind időben, mind területileg. Azaz a válság éveiben (2009–2012 között) átlagosan 5,5 százalékkal volt magasabb a munkanélküliségi ráta, mint 2002-ben. Ugyanakkor Borsod-Abaúj-Zemplén vagy Jász-Nagykun-Szolnok megyében átlagosan mintegy 16 százalékponttal volt magasabb a ráta, mint Budapesten.

Mi történik, ha egy fiatal egy különösen rossz munkapiacra lép ki a tanulmányai elvégzése után? Bizhatunk-e abban, hogy egy gazdasági válság elmúltával ezek a fiatalok ugyanolyan mértékben részesülnek a fellendülés gyümölcseiből, mint idősebb társaik? Vagy emberi tőkékük eróziója miatt – mivel munka nélkül vagy „rossz munkahelyeken”, vagy tudásuknak nem megfelelő pozíciókban tengődtek – tartósan gyengébb helyzetben lesznek? Ezt a kérdést jártuk körbe hazai adatok alapján.

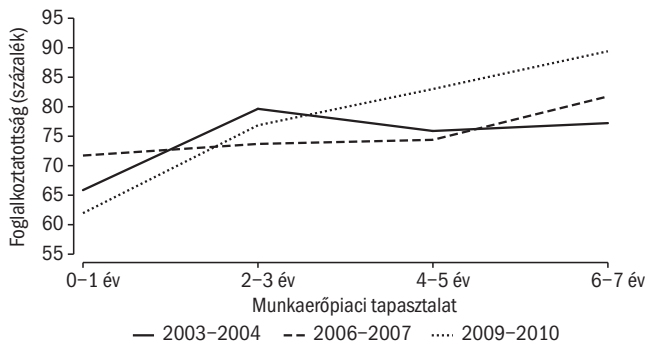
Elemzésünk során iskolai kohorszok pályáját vizsgáltuk meg.¹ Azokat a fiatal férfiakat vontuk be, akik 2001 és 2015 között léptek ki a munkaerőpiacra, és mivel 2002–2017 közötti adatokat használtunk, legfeljebb tizenöt évig követtük sorsukat. Alapvető kérdésünk a következő: ha valaki egy magas munkanélküli rátával² jellemezhető évben és/vagy megyében végezte el tanulmányait, akkor mennyivel kisebb eséllyel lesz foglalkoztatott vagy keres kevesebbet, mint egy hasonló fiatal, aki jobb évben (vagy kedvezőbb munkapiaci feltételű megyében) végzett, még évekkel a negatív munkaerőpiaci sokk után is? Az elemzéshez a 2002–2017 közötti KSH munkaerő-felmérés adatait használtuk. Mintánkban azok az 1970 és 1999 között született férfiak kerültek, akik 2001 és 2015 között fejezték be tanulmányaikat.³ Bár ebben az adatfelvételben tudjuk, hogy a válaszadó melyik évben végzett, de azt nem, hogy ekkor hol lakott, ezért feltételeztük, hogy ez megegyezett a jelenlegi lakóhelyével.⁴

4.1.1. *Ábrán* megmutatjuk, hogy a kohorszok⁵ tagjai – akik különböző években végezték el tanulmányaikat – milyen eséllyel váltak foglalkoztatottá⁶ a munkaerőpiaci tapasztalat függvényében. Az ábra alapján nyilvánvaló, hogy bár a válság éveiben a piacra lépő fiatalok foglalkoztatottsága igen alacsony volt, ugyanakkor a munkaerőpiac aktuális állapota sokkal erősebben befolyásolja a munkaerőpiaci státust, mint a piacra lépést jellemző munkanélküliségi ráta. Így például a 2003–2004-ben végzett kohorsz foglalkoztatottsága jelentősen visszaesett 2008–2010 táján (4–7 év munkatapasztalat után).

A 4.1.2. *ábrán* az első, alapvető regressziós elemzésünk eredményét mutatjuk be. Itt egyszerű lineáris regressziót használtunk, ahol a kulcsváltozó az iskolai végzés évében számított megyei munkanélküliségi ráta volt, illetve annak interakciója a (potenciális) munkapiaci tapasztalattal.⁷ Az ábrán azt illusztráljuk, hogy ha 1 százalékponttal magasabb munkanélküliségi rátájú évben (vagy megyében) hagyta el a fiatal az iskolát,⁸ akkor a munkaerőpiacon töltött

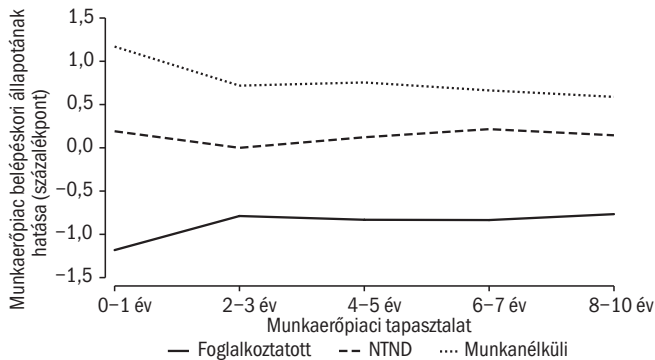
évek során mennyiben változnak a fiatal munkaerőpiaci kimenetei. Eredményeink azt mutatják, hogy a kedvezőtlen munkapiaci helyzet igen jelentősen csökkenti az újonnan belépők foglalkoztatottságát, és bár ez a kedvezőtlen hatás később mérséklődik, de nem tűnik el. Ez azt jelenti, hogy ha egy fiatal a válság éveiben lépett be a munkapiacra, amikor körülbelül 5 százalékponttal magasabb volt a munkanélküliség (mint az azt megelőző években), akkor még 6–7 évvel később is körülbelül 4 százalékponttal kisebb eséllyel dolgozott. Ehhez hasonlóan, a munkapiaci sokk durván 3 százalékponttal megnövelte a munkanélküliség kockázatát is⁹ még annak bekövetkezése után 8–10 évvel is.

4.1.1. ábra: A fiatalok foglalkoztatottsága a munkapiaci tapasztalat függvényében, az iskolai végzés három kohorszában (2003–2017 között)

Forrás: Saját számítások a munkaerő-felmérés 2003–2017 közötti adatai alapján.

4.1.2. ábra: A végzés évében tapasztalt munkanélküli ráta hatása a fiatalok munkapiaci státusára a munkaerőpiaci tapasztalat függvényében, 2002–2017 (százalékpont)

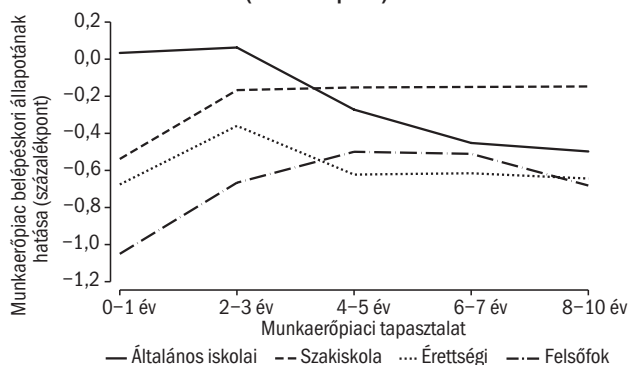
Forrás: Saját számítások a munkaerő-felmérés 2003–2017 közötti adatai alapján.

Mivel a munkaerőpiac (többek között) iskolázottság szerint szegmentált, azt is megvizsgáltuk, hogy mennyiben tér el a különböző végzettségi szintű fiatalok esetében a munkapiaci sokk tartós negatív hatása. A 4.1.3. ábra tanúsága szerint a későbbi munkavégzést, akár az életpálya egészét is befolyásoló úgy-

⁹ Ebbe az elemzésbe csak a munkaerőpiacon aktívakat vontuk be.

nevezett sebhelyhatás (*scarring effect*) inkább az érettségizettek és a felsőfokú végzettségűek esetében jelentkezik, míg az alacsony végzettségűek esetében valamivel kisebb a negatív hatás.¹⁰

4.1.3. ábra: A végzés évében tapasztalt munkanélküliségi ráta hatása a fiatalok foglalkoztatottságára, iskolai végzettségi csoportonként, 2002–2017 (százalékpont)

Forrás: Saját számítások a munkaerő-felmérés 2002–2017 közötti adatai alapján.

A következő lépésben a munkaerőpiaci siker másik mérőszámát, a kereseteket vizsgáltuk meg, illetve a beosztás és a vállalat minőségére is megpróbáltunk következtetéseket levonni.¹¹ Eredményeink arról tanúskodnak, hogy általánosságban elhanyagolható a rossz munkapiaci kezdés tartós hatása, ezt találjuk a 4.1.1 táblázat első oszlopában. Ugyanakkor a felsőfokú végzettségűek a válság után 4–6 évvel is durván 5 százalékkal kevesebbet kerestek, mint egy kedvező munkapiacra belépők (feltételezve, hogy 5 százalékponttal magasabb munkanélküliségi rátájú évben léptek a piacra).¹² Meglepő módon ez nem az alacsonyabb beosztásnak tudható be, vagy annak, hogy a fiatal egy alacsony bérű vállalatnál „bennragadt” volna.¹³ Annak is utána próbáltunk járni, hogy vajon „túlképzettek-e” a válság éveiben munkapiacra lépők, vagyis hogy olyan foglalkozásban dolgoznak-e, amelyekben a jellemző iskolai végzettség alacsonyabb, mint az ő végzettségük. A fenti eredményekhez hasonlóan nem találtuk jelét, hogy a fiatalok szempontjából rossz minőségű munkahelyekre szorultak volna a válság éveiben végzők.

Az eredményeink arra utalnak, hogy Magyarországon a sebhelyhatás (*scarring effect*) nem elhanyagolható, és inkább a tartósan alacsonyabb foglalkoztatottságban jelentkezik. Bérhátrányt csak a felsőfokú végzettségűek könyvelhettek el.¹⁴ Azt is meg kell jegyeznünk, hogy elképzelhető, hogy a felsőfokú végzettségűeknél jelentkező negatív hatás még nagyobb lett volna, ha a válság éveiben a munkaerőpiacra kilépő kohorszok nem lettek volna jelentősen kisebb méretűek, mint a kétezres évek eleji generációk.¹⁵ Eredményeink összecsengenek sok más európai vizsgálattal, amelyek a bérekben jelentkező hatást gyengébbnek találták, de megmutatták, hogy a rossz munkapiaci belépés-

10 A munkanélküliségi esély esetében nincs ilyen eltérés a különböző iskolai végzettségűeknél, ott csak a szakiskolai végzettségűekre gyakorolt negatív hatás kiugróan magas. 11 Ezt az NFSZ 2002–2016. évi Bértarifa-felvétele segítségével tettük. A mintakiválasztás hasonlóan történt, mint a fenti elemzésnél. A függő változónk a bruttó havi reálkereset (beleértve a nem rendszeres jövedelemelemek 1/12-ed részét) logaritmus volt. Az alapegyenletben szerepelt az iskolai végzettség (7 kategória), a tapasztalat kategóriái, a járás, a naptári év. Az alapegyenlet mellett bevontuk először a foglalkozást (háromjegyű FEOR-kód), majd a vállalat kilétét jelző kétértékű változókat is.

12 Ugyanakkor elképzelhető, hogy mivel a foglalkoztatottság csökkent, így felerősödött a szelekció, és ezért a bérhátrásnak csak egy alsó becslését tudjuk adni.

13 Vagyis azokban a modellekben, amelyekbe bevontuk a foglalkozást és a vállalati fix hatásokat, nem változtak az eredmények.

14 Vagyis lehetséges, hogy az alacsonyabb végzettségűek esetében feltehetően a negatív munkapiaci sokk rövid távú hatása nem válik tartóssá, mivel az esetükben nincs komoly emberitöke-elértéktelenedés.

15 A felsőfokú végzettségű fiatalok karrierjének tüzetesebb vizsgálatát ezek az előzetes eredmények is indokoltá teszik (lásd a Közlekedés 8. fejezetét).

ri helyzet következtében a foglalkoztatottság tartósan csökken. (Erről lásd K4.1. keretes írást.)

4.1.1. táblázat: A belépéskori munkanélküliség hatása a keresetekre

	Teljes minta	Szakiskola	Érettségij	Felsőfok
Munkanélküli ráta (belépés éve)	-0,007576** (0,003562)	-0,01099* (0,006086)	-0,006326 (0,004918)	-0,01395*** (0,004507)
Munkanélküli ráta × 2-3 év tapasztalat	0,004923* (0,002521)	0,007763 (0,005978)	0,007343* (0,004131)	0,004012 (0,003403)
Munkanélküli ráta × 4-5 év tapasztalat	0,002816 (0,002554)	0,006745 (0,005959)	0,006205 (0,004015)	0,003514 (0,003353)
Munkanélküli ráta × 6-7 év tapasztalat	0,001162 (0,002616)	0,009388 (0,005953)	0,002933 (0,004070)	0,001706 (0,003462)
Munkanélküli ráta × 8-10 év tapasztalat	6,973e-04 (0,002711)	0,009268 (0,005974)	0,005014 (0,004160)	0,001634 (0,003595)
R ²	0,469	0,295	0,228	0,252
N	204 057	46 132	65 462	76 668

Megjegyzés: A regresszióban kontrollváltozóként szerepel az iskolai végzettség, a tapasztalat kategóriái, a járás, a naptári év. Zárójelben az vállalati szinten klaszterezett standard standard hibák.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: Saját számítások a Bértarifa-felvétel 2002–2016 közötti adatai alapján.

K4.1. Mi a következménye annak, ha gazdasági válság idején lépnek ki a fiatalok a munkaerőpiacra? Nemzetközi kitekintés

TÓTH ENDRE

A sebzési vagy sebhelyhatás (*scarring effect*) azokat a negatív hatásokat jelöli, amelyek olyan fiatalokat érnek, akik pályájukat egy esetleges munkanélküli-periódussal indítják. A munka-gazdaságtanban két különböző kérdéskört vizsgálnak e címszó alatt. Először: azok a fiatalok, akik recesszióban hagyják el az iskolapadot, és kezdik meg karrierjüket, így magasabb pályakezdő munkanélküliségi kockázattal szembesülnek, vajon ezek a körülmények „megsebzik-e” őket. Másodszor: azok a fiatalok, akik pályakezdkor (tartós) munkanélküliséget tapasztalnak meg, ez az epizód hosszan tartó negatív hatással van-e a későbbi karrierjükre? A 2008-as súlyos gazdasági és pénzügyi válság tette újra aktuálissá ezt a témát, és ezeket a negatív következményeket kiküszöbölendő vezette be az 2013-ban az Európai Unió az Ifjúsági Garancia keretrendszerét.¹

A sebhelyhatásra vonatkozó kutatások döntő többsége regressziós modellépítéssel vizsgálja a jelenség összefüggéseit, a különböző kohorszokba tartozó fiatalokat elemezve, ahol a kulcsváltozó a fiatal lakóhelyének munkaerőpiaci helyzete az iskola befejezésének pillanatában. A kutatóknak elemzésük során nemcsak az egyének közötti más eredetű különbségeket kell megfelelően kiszűrniük, de meg kell küzdeniük olyan potenciális torzító hatásokkal is, mint a munkanélküliség, valamint a végzés helye, éve és a végzést követő migráció közti endogén kapcsolattal. A potenciális torzító hatásokat jellemzően új kontrollváltozók (például: születési hely, a képzés kezdeti időpontjában mért munkanélküliség) bevonásával orvosolják a téma kutatói. Minden általunk vizsgált kutatás² arra a következtetésre jutott, hogy a magas munkanélküliséggel sújtott, recessziós gazdasági környezetben munkaerőpiacra lépő fiataloknak tartós negatív következményekkel kell szembenéznie. Az alacsonyabb jövedelem, a kevesebb ledolgozott óra, a gyengébb minőségű állás és a munkanélküliség magasabb kockázata még a pályakezdés után 7–15

év múlva is kimutatható esetükben, a szerencsésebb időpontban munkába álló társaikhoz képest (*Kahn*, 2010). Egy százalékponttal magasabb kezdeti munkanélküliségi arány esetén a jövedelemkiesés mértékét a végzés évében 6–10 százalékra teszik a diplomásokat vizsgáló kutatások, ami aztán lassan csökken, de tíz évvel később is 2–3 százalék körül van (*Kahn*, 2010, *Altonji és szerzőtársai*, 2014). Számos kutatás rámutatott, hogy a negatív hatások erőteljesebbek lehetnek a kevésbé képzett fiatalok esetében, akiknél jelentősebb a foglalkoztatottság csökkenése (*Schwandt-von Wachter*, 2018, *Cockx*, 2016), illetve a diplomások között az alacsonyabb képességűeknél (*Oreopoulos és szerzőtársai*, 2012). Úgy tűnik, a szigorúbb munkaerőpiaci szabályozás növeli a sebhelyhatás tartósságát, a merevebb munkaerőpiaci struktúrában a fiatalok „bennragadnak” a rosszul fizető, a képzettségüknek nem megfelelő állásokban (*Kawaguchi-Murao*, 2014).

Az egyéni szintű adatokra építő vizsgálatok nemcsak a karrier elején bekövetkezett munkanélküliség hatását elemezték,³ hanem azt is, hogy milyen következménnyel jár, ha a fiatal egy olyan munkát fogad el, amelyhez túlképzett. A viszonylag rugalmatlan munkaerőpiacú európai országok adatain végzett vizsgálatok egyértelműen azt mutatták ki, hogy a végzettségnek nem megfelelő állás elfogadása csapdát jelent a fiatalok számára, mert a legtöbb fiatal karrierjére (a munkanélküliséghez hasonló) hosszan tartó negatív hatást gyakorol.⁴ A kedvezőtlen pozícióból induló fiatalok alacsonyabb felfelé történő mobilitást, lassabb bérnövekedést tapasztalnak, mint akik a végzettségüknek megfelelő állásban kezdték pályájukat.⁵ A korai munkanélküliség vagy a túlképztség tartós negatív hatásának két fő magyarázata lehet. Az első a korai munkanélküliség negatív jelzőfunkciója, vagyis azt a munkáltatók az alacsonyabb produktivitás szignáljának tekintik, és ez komolyan befolyásolja az álláskereső megítélését (*Cockx-Pichio*, 2011). A másik lehetsé-

ges magyarázat a szakmai tudás és készségek hanyatlása a kognitív visszafejlődés következtében,

vagy azért mert az alacsony képzettségi szintű állásokban ritka az új készségek elsajátítása.

1 Ennek magyarországi megvalósításáról lásd az 5.2. alfejezetet.

2 A sebhelyhatás témájában a kutatások többsége észak-amerikai adatokon dolgozik (*Schwandt-von Wachter*, 2018, *Kahn*, 2010, *Altonji és szerzőtársai*, 2014, *Speer*, 2016, *Oreopoulos és szerzőtársai*, 2012). De számos kiváló kutatás használta európai országok adatait is (*Cutler és szerzőtársai*, 2014, *Liu és szerzőtársai*, 2016, *Cockx, Ghirelli* (2016)), illetve vannak több földrészről merítő és nagyobb országcsoportokat vizsgáló kutatások is (*Kawaguchi–Muraó*, 2014, *Cockx*, 2016). Az észak-amerikai adatokon nyugvó kutatások többsége kizárólag a frissen végzett diplomás fiatalokat elemzi (*Kahn*, 2010, *Altonji és szerzőtársai*, 2014, *Oreopoulos és szerzőtársai*, 2012), de akadnak olyan kutatások is, amelyek kizárólag az ala-

csonyabb végzettségűek (*Speer*, 2015), illetve amelyek végzettségtől függetlenül minden fiatalot vizsgálnak.

3 Ennek jelentős negatív következményei lehetnek, például *Gregg–Tominey* (2005) azt találta, hogy a pályájuk elején tartós munkanélküliséget tapasztalt fiatalok még húsz évvel később is mintegy 12%-kal alacsonyabb munkajövedelemhez jutottak, mint szerencsésebb társaik.

4 Lásd például *Büchel–Mertens*, 2004, *Mendes de Oliveira és szerzőtársai*, 2000, *Baert és szerzőtársai*, 2012, *Liu és szerzőtársai*, 2016.

5 Ez ellentétben áll a korábbi amerikai eredményekkel, ahol végzettségnek nem megfelelő pozíciók elfogadása jó választás lehetett a későbbi átlagnál magasabb mobilitási lehetőségekre tekintettel (vagyis egyfajta „úgródeszka funkciót” látott el). Lásd például: *Sicherman* (1991) és *Rubb* (2003).

Hivatkozások

ALTONJI, J. G.–KAHN, L. B.–SPEER, J. D. (2016): Cashier or consultant? Entry labor market conditions, field of study, and career success. *Journal of Labor Economics*, Vol. 34. No. 1. 361–401. o.

BAERT, S.–COCKX, B.–VERHAEST, D. (2013): Overeducation at the start of the career: Stepping stone or trap? *Labour Economics*, Vol. 25. 123–140. o.

BÜCHEL, F.–MERTENS, A. (2004): Overeducation, undereducation, and the theory of career mobility. *Applied Economics*, Vol. 36. No. 8. 803–816. o.

COCKX, B. (2016): Do youths graduating in a recession incur permanent losses. *IZA World of Labor*, No. 281. 1–11. o.

COCKX, B.–GHIRELLI, C. (2016): Scars of recessions in a rigid labor market. *Labour Economics*, Vol. 41. 162–176. o.

COCKX, B.–PICCHIO, M. (2011): Scarring Effects of Remaining Unemployed for Long-Term Unemployed School-Leavers., *IZA Discussion Papers*, No. 5937.

CUTLER, D.–WEI HUANG, M.–LLERAS-MUNEY, A. (2015): When does education matter? The protective effect of education for cohorts graduating in bad times. *Social Science & Medicine*, Vol. 127. 63–73. o.

GREGG P.–TOMINEY E. (2005): The Wage Scar from Male Youth Unemployment. *Labour Economics*, Vol. 12. No. 4. 487–509. o.

Kahn, L. B. (2010): The long-term labor market consequences of graduating from college in a bad economy. *Labour Economics*, Vol. 17. No. 2. 303–316. o.

KAWAGUCHI, D.–MURAO, T. (2014): Labor market institutions and long-term effects of youth unemploy-

ment. *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 46. No. 2. 95–116. o.

LIU, K.–SALVANES, K. G.–SØRENSEN, E. (2016): Good skills in bad times: Cyclical skill mismatch and the long-term effects of graduating in a recession. *European Economic Review*, Vol. 84. 3–17. o.

MENDES DE OLIVEIRA, M.–SANTOS, M. C.–KIKER, B. F. (2000): The role of human capital and technological change in overeducation. *Economics of Education Review*, Vol. 19. No. 2. 199–206. o.

OREOPOULOS, P.–VON WACHTER, T.–HEISZ, A. (2012): The short- and long-term career effects of graduating in a recession. *American Economic Journal: Applied Economics*, Vol. 4. No. 1. 1–29. o.

RUBB, S. (2003): Overeducation: a short or long run phenomenon for individuals? *Economics of Education Review*, Vol. 22. No. 4. 389–394. o.

SCHWANDT, H.–VON WACHTER, T. (2018): [Unlucky Cohorts: Estimating the Long-Term Effects of Entering the Labor Market in a Recession in Large Cross-Sectional Data Sets.](#)

SICHERMAN, N. (1991): Overeducation in the Labor Market. *Journal of Labor Economics*, Vol. 9. No. 2. 101–122. o.

SICHERMAN, N.–GALOR, O. (1990): A Theory of Career Mobility. *Journal of Political Economy*, Vol. 98. No. 1. 169–192. o.

SPEER, J. D. (2016): Wages, hours, and the school-to-work transition. The consequences of leaving school in a recession for less-educated men. *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, Vol. 16. No. 1. 97–124. o.

4.2. MUNKANÉLKÜLISÉG A PÁLYAKEZDŐK KÖRÉBEN

CSILLAG MÁRTON

Ha egy fiatal munkapiaci pályája kezdetén tartósan nem talál (megfelelő) munkát, az jelentősen befolyásolhatja a további előmenetelét. Ez betudható annak, hogy a) az emberi tőkéje – éppen abban az időszakban, amikor társai a szakma alapjait a gyakorlatban is elsajátítják – nem fejlődik; vagy annak, hogy b) a munkáltatók szemében negatív jelzésnek hat munkanélküliségének ténye (vagy az, hogy egy olyan munkakörben kezdett dolgozni, amelyben túlképzett volt). Ezt a kérdést Magyarországon – elsősorban mivel egyéni szintű követéses felvételek nem álltak rendelkezésre – kevesen vizsgálták, kivéve a fiatal diplomások helyzetét (lásd például Galasi–Varga, 2001 Varga, 2013, valamint 7.3. alfejezet jelen Közelképben). Mi ebben az alfejezetben röviden azt mutatjuk be, hogy ha egy fiatal az érettségi megszerzését követő két évben számottevő időt tölt el regisztrált álláskeresőként (vagy közmunkásként), akkor milyen a munkaerőpiaci helyzete öt évvel az érettségi után, azokhoz a társaihoz képest, akik „simán” kezdték pályájukat.

Az elemzésünk során a KRTK Adatbankjának kapcsolt államigazgatási paneladatbázisára építünk (bővebben lásd *Sebők*, 2019). Egy specifikus csoportot vizsgálunk meg: azokat a fiatal férfiakat,¹ akik 2011–2012-ben érettségiztek, és nem tanultak tovább felsőfokon.² Az adatbázisnak nemcsak az az előnye, hogy viszonylag pontosan lehet a fiatalok munkaerőpiaci pályáját megfigyelni, de kognitív készségeiket mérő adatokkal is rendelkezünk,³ ezért remélhetjük, hogy a nem megfigyelhető tulajdonságokból adódó torzítás viszonylag csekély lehet. A kulcsinformáció, amelyre elemzésünket építjük az az, hogy az érettségi megszerzését követő két naptári évben a fiatalok hány hónapig voltak regisztrált álláskereső (vagy közmunkások).

A 4.2.1. táblázatban néhány háttértulajdonságot mutatunk be: a szövegértési és a matematikai tesztpontszámot, valamint a járási munkanélküliségi rátát. A regisztrált álláskereső vagy közmunka hossza alapján hat csoportba soroltuk a fiatalokat, megkülönböztetve azokat, akik közfoglalkoztatottak (is) voltak.

A 4.2.1. táblázatból először is kiderül, hogy a vizsgált a kohorszból a fiatalok nagyjából 85 százaléka az, akik legfeljebb rövid ideig voltak munkanélküliek, ugyanakkor 5 százaléuk közfoglalkoztatott (is) volt a munkapiacra lépését követő két évben. Emellett egyértelmű, hogy akik tartós munkanélküliek voltak, számottevően alacsonyabb kognitív készségekkel rendelkeztek.⁴ Az is kitűnik, hogy a munkanélküliség hosszát erősen befolyásolja a helyi munkaerőpiac: a tartósan álláskereső fiatalok a nem munkanélküliekhez képest olyan járásban éltek, ahol több mint másfélszeres volt a munkanélküliség. A táblázatnak az is fontos tanulsága, hogy akik közfoglalkoztatottak (is) voltak, minden tekintetben különösen hátrányos helyzetből érkeztek.⁵

1 A nők munkapiaci helyzetével ebben a rövid írásban azért nem foglalkozunk, mert az a gyermekvállalás modellezését is megköveteli.

2 Pontosabban a mintában azok szerepeltek, akik 1990 és 1994 között születtek, és nem hiányzott a tizedikes kompetencia-teszt eredményük; és akik az érettségit követő két naptári évben kevesebb mint egy évig jártak nappali tagozatos oktatásba.

3 A tizedikes olvasási és matematikai tesztpontszámokat használtuk.

4 Ez különösen a képességeloszlás alján nyilvánvaló, azon fiatalok körében, akik tartós munkanélküliek és közfoglalkoztatottak voltak, közel háromszor akkora a gyenge vagy nagyon gyenge képességekkel rendelkezők aránya, mint azok között, akik nem voltak munkanélküliek. (Szövegértés: 14,3 százalék szemben 5,5 százalékkal; matematika: 21 százalék szemben 7,6 százalékkal.)

5 Megjegyezzük, hogy azok, akik az érettségit követő két évben folytatják tanulmányaikat (bár felsőoktatásban nem végeztek 2019-ig), magasabb kognitív készségekkel rendelkeznek. Ebben a rövid munkában nem foglalkozunk azzal, hogy a munkapiac aktuális állapota is hatással lehet a tanulmányok folytatására.

4.2.1. táblázat: A fiatal férfiak jellemzői az érettségit követő két naptári évben regisztrált álláskeresőként és közfoglalkoztatottként eltöltött idő alapján képzett kategóriáinként

Regisztrált álláskereső és közfoglalkoztatás hossza	Arány	Szövegértés	Matematika	Munkanélküliségi ráta
	(százalék)	átlagpontoszáma		(százalék)
Nem volt	59,4	1608	1664	6,69
1-6 hónap	25,2	1582	1639	8,24
7-12 hónap, nincs közfoglalkoztatás	5,9	1578	1632	9,03
7-12 hónap, van közfoglalkoztatás	3,2	1561	1605	10,34
13-24 hónap, nincs közfoglalkoztatás	3,7	1556	1603	10,35
13-24 hónap, van közfoglalkoztatás	2,6	1529	1568	11,95

Minta: Azok a fiatal férfiak, akik 2011–2012-ben érettségiztek, és nem tanultak tovább felsőoktatásban.

Megjegyzés: Az érettségit követő két naptári év adata, regisztrált álláskereső vagy közfoglalkoztatás együttes hossza, megkülönböztetve azokat, akiknek volt közfoglalkoztatási időszakuk.

Forrás: Saját számítás a KRTK Adatbank kapcsolt adminisztratív adatbázisai alapján.

A 4.2.2. táblázatban több regressziós elemzés eredményeit foglaltuk össze, amelyekben azt mértük, milyen volt a fiatal munkaerőpiaci helyzete az érettségit követő ötödik naptári évben, annak függvényében, hogy hány hónapot töltött regisztrált álláskeresőként (vagy közmunkásként).⁶ Először arra voltunk kíváncsiak, hogy hány hónappal többet (kevesebbet) töltöttek regisztrált munkanélküliként vagy közfoglalkoztatottként (az elsődleges munkapiacon foglalkoztatottként) azok, akiknek viszontagságos volt a munkapiacra lépésük. Másodszor azt vizsgáltuk, hogy ha egy fiatal az elsődleges munkapiacon foglalkoztatott volt, alacsonyabb (napi) bérekhez jutott-e, vagy nagyobb valószínűséggel dolgozott-e olyan foglalkozásban, amelyhez túlképzett volt,⁷ ha korábban munkanélküli/közfoglalkoztatott volt. A kulcsváltozókat a 4.2.1. táblázatban szereplő szereplő hat kategóriára bontottuk.⁸

A becslési eredmények azt mutatják, hogy a rövidebb (hat hónapot nem meghaladó) munkanélküliség nem rontja számottevően a fiatalok munkaerőpiaci kimeneteit. Különösen rosszul jártak azok, akik ennél hosszabb ideig voltak munkanélküliek, és közfoglalkoztatottak (is) voltak, míg csak enyhén romlottak a munkapiaci kimentei azoknak, akik a 7–12 hónapot regisztrált munkanélküliként töltötték (de közfoglalkoztatottként nem).

Először is: a közfoglalkoztatásban való részvétel egyértelműen előre jelzi a későbbi munkanélküliségben (vagy további közfoglalkoztatásba) való „bennragadást”: azok a tartós munkanélküliek, akik közfoglalkoztatottak is voltak, közel három hónappal többet töltöttek hasonló státusban az érettségit követő ötödik évben is. Hasonlóan, e csoport tagjai mintegy 1,3 hónappal keveseb-

6 Az elemzés során a teljes naptári évet használjuk, így a napi bérek átlagát, valamint a túlképzettként töltött idő foglalkoztatáson belüli arányát vesszük figyelembe. Fontos hangsúlyozni, hogy amikor foglalkoztatásról beszélünk, akkor az elsődleges munkapiacon történő elhelyezkedést (illetve az ott szerzett kereseteket vagy foglalkozási státust) vizsgáljuk.

7 Itt ugyanazt a megközelítést használtuk, mint Varga Júlia a 7.3. alfejezetben. Azokat soroltuk a túlképzettek közé, akik a FEOR 8-as vagy 9-es főcsoportban dolgoztak.

8 A regressziókban szerepeltettük a tizedikes tesztpontszámokat (és azok négyzetét), a születési évet, a lakóhely járását, valamint azt, hogy az érettségit követő két évben hány hónapot tanult a fiatal nappali tagozaton.

bet töltöttek az elsődleges munkapiacra, mint azok, akik nem voltak munkanélküliek. Mindez azt sugallja, hogy a foglalkoztatotti státus tekintetében azok vannak a legrosszabb helyzetben, akik tartós munkanélküliek és közfoglalkoztatottak voltak. Az, ha egy fiatal tartós munkanélküli volt, de *nem* volt közfoglalkoztatott, vagy regisztrált munkanélküli és közfoglalkoztatott volt, de *egy éven belül* ki tudott lépni ebből a helyzetből, szintén negatív, de nem ennyire kedvezőtlen következményekkel járt.

4.2.2. táblázat: A karrier első két évében megtapasztalt munkanélküliség és az érettségit követő ötödik év munkaerőpiaci kimenetei közötti kapcsolat, 2011–2012-ben érettségizettek

Regisztrált álláskeresés és közfoglalkoztatás hossza	Regisztrált álláskereső vagy közfoglalkoztatott (hónap)	Foglalkoztatott az elsődleges munkapiacra (hónap)	Napi bér (logaritmus)	Túlképzett munkakör (százalék)
1–6 hónap álláskeresés	0,3534*** (0,05196)	0,4214*** (0,1125)	0,003006 (0,01434)	7,0275*** (1,1160)
7–12 hónap, nincs közfoglalkoztatás	0,5386*** (0,1081)	0,2794 (0,2016)	-0,02838 (0,02500)	12,992*** (2,0245)
7–12 hónap, van közfoglalkoztatás	2,0151*** (0,2311)	-0,5261* (0,2802)	-0,09400** (0,03794)	8,1912*** (2,6704)
13–24 hónap, nincs közfoglalkoztatás	1,3562*** (0,2010)	-0,6197** (0,2686)	-0,1067*** (0,03308)	9,2666*** (2,7348)
13–24 hónap, van közfoglalkoztatás	2,9125*** (0,2893)	-1,3137*** (0,3183)	-0,1134*** (0,03754)	16,300*** (3,2424)
R^2	0,145	0,051	0,064	0,063
N	11 147	11 147	8 904	8 904
Függő változó átlaga	0,818	7,962	8,526	30,391

Kulcsváltozó: Az érettségit követő két naptári évben volt regisztrált álláskeresés, illetve a közfoglalkoztatás hossza (az érettségit követő két naptári évben). Minden regresszió tartalmazza a következő kontrollváltozókat: születési év, olvasás- és matematikateszt-pontszámok (és ezek négyzete), járás (NUTS2), hány hónapig volt beiratkozva nappali oktatásba (az érettségit követő két évben).

Forrás: Saját számítás a KRTK Adatbank kapcsolt adminisztratív adatbázisai alapján.

Másodsor: ami a munkabér vagy a munka minőségét illeti, a munkapiacra lépést közvetlenül követő státus alapján nem ilyen egyértelmű rangsor a fiatalok között. Annak a három csoportnak a tagjai, akiknek foglalkoztatására az első két év tapasztalatai negatív hatással voltak, körülbelül 10 százalékkal alacsonyabb napi keresetet könyvelhettek el. A munkakörök tekintetében minden fiatal, aki számottevő időt volt munkanélküli, körülbelül 10 százalékponttal nagyobb valószínűséggel volt kénytelen olyan munkát végezni, amelyhez túlképzett volt. Különösen azok jártak rosszul, akik tartós munkanélküliek és közfoglalkoztatottak is voltak, mivel náluk a túlképzettség esélye mintegy másfélszer magasabb, mint azoknak a fiataloknak az esetében, akik nem voltak munkanélküliek.

Kutatásunk alapján nem zárható ki, hogy a munkapiacra lépést követő tartós munkanélküliség, különösen akkor, ha közfoglalkoztatással társul, tartósan rontja a fiatalok munkapiaci esélyeit. Két irányban van szükség további kutatásokra. Egyrészt, célszerű megvizsgálni, hogy az itt kimutatott különbségek közül melyik függ össze esetlegesen a nem megfigyelhető gyenge képességeknek. Másrészt, meg kellene nézni, hogy milyen tényezők okozhatják a tartós negatív következményeket: munkáltatói preferenciák, a tudás eróziója vagy különösen előnytelen lakóhelyre való beszorulás?

Hivatkozások

- GALASI PÉTER–TÍMÁR JÁNOS–VARGA JÚLIA (2001): Pályakezdő diplomások a munkaerőpiacon. Megjelent: *Semjén András* (szerk.): Oktatás és munkaerőpiaci érvényesülés. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Budapest, 73–89. o.
- SEBŐK ANNA (2019): A KRTK Kapcsolt Államigazgatási Paneladatbázisa. Közgazdasági Szemle, 66. évf. 11. sz. 1230–1236. o.
- VARGA JÚLIA (2013): A pályakezdő diplomások munkaerő-piaci sikeressége 2011-ben. Megjelent: *Garai Orsolya–Veroszta Zsuzsanna* (szerk.) Frissdiplomások, 2011. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 143–171. o.

5. A FOGLALKOZTATÁSPOLITIKA HATÁSA

5.1. A NEM TANULÓ, NEM DOLGOZÓ FIATALOK ÁLLÁSKERESÉSI MAGATARTÁSA

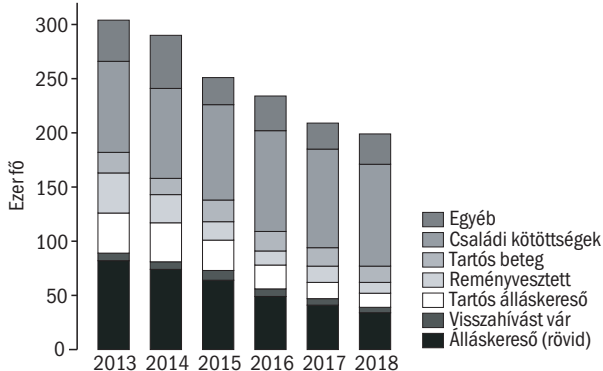
MOLNÁR TAMÁS

Karrierútjuk kezdetén a fiatalok munkanélkülisége hosszú távú problémákat okozhat (lásd 4. fejezet), ezért különösen fontos, hogy az iskolából kilépés után milyen gyorsan találnak munkát, illetve ehhez mennyire hatékony segítséget kapnak a munkaügyi ellátórendszerrel. Ebben az alfejezetben megvizsgáljuk, hogy hogyan alakult a fiatalok munkanélkülisége az elmúlt években, illetve hogy milyen tényezők befolyásolják a munkába állás gyorsaságát, különös tekintettel a foglalkoztatási szolgálat szerepére.

Az elmúlt években a nem tanuló, nem dolgozó (NTND) fiatalok számának csökkenésével párhuzamosan összetételük is jelentősen átalakult (5.1.1. ábra).¹ A válságból való kilábalás és az egyre nagyobb munkaerőigény láthatóan felszívta azokat a munkanélküli fiatalokat, akik relatíve közel álltak a munkaerőpiachoz: míg 2013 második félévében az összesen több mint 300 ezer 16–29 éves NTND fiatal majdnem 30 százalékát tették ki a rövid ideje állást keresők, addig 2018 második negyedévében már az NTND fiatalok mindössze 17 százaléka tartozott ebbe a csoportba. Hasonlóan lecsökkent a tartós munkanélküliek és a reményvesztett, vagyis az aktív önálló álláskeresőt feladók aránya is az NTND fiatalok csoportján belül, ami különösen erős keresleti hatást jelez, hiszen azok is munkába tudtak állni, akik a korábbi környezetben több mint egy éven át hiába próbálkoztak ezzel.

¹ A nem tanuló, nem dolgozó fiatalokat a Eurofound módszerét követve hét csoportra osztottuk (Mascherini–Ledermaier, 2016). A visszahívást várók egy adott munkahelyen rövidesen munkába állnak, vagy rövidesen tanulni kezdenek, a rövid távon álláskeresők kevesebb mint 1 éve, míg a tartós álláskeresők több mint egy éve keresnek munkát. A reményvesztett álláskeresők akarnak dolgozni, de nem keresnek aktívan munkát, mert úgy gondolják, hogy nem találnának. A tartós betegek betegségük miatt nem tudnának munkába állni, míg a családi köztöttségek miatt munkába állni nem tudók jellemzően valakit gondoznak. Az egyéb kategóriába soroltunk mindenkit, akit adathiány vagy egyéb ok miatt nem lehetett a fenti csoportokba besorolni.

5.1.1. ábra: Az egyes NTND-csoportok létszámának alakulása a 16–29 éves korosztályban, 2013–2018 (ezer fő)

Forrás: Saját számítás MEF második negyedévi hullámai alapján.

Ezzel párhuzamosan valamelyest megnőtt a családi köztöttségek miatt nem dolgozók száma, a tartós betegeké pedig stagnált, így összesített arányuk az

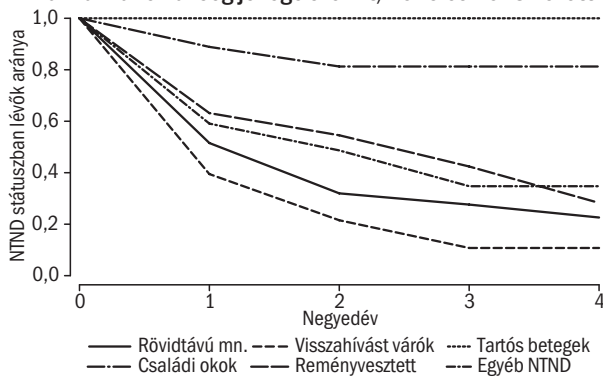
NTND fiatalokon belül jelentősen megnőtt, és 2018-ra meghaladta a 60 százalékot. Vagyis 2018-ban a nem dolgozó fiatalok több mint felét olyanok tették ki, akik családi vagy egészségügyi okokból nem is tudnának munkába állni a jelenlegi feltételek mellett.

A munkába állásig eltelt idő

Bár az utóbbi években a kedvező gazdasági helyzet megkönnyítette a fiatalok munkába állását, sokaknak így is segítségre lehet szükségük. A növekedés lassulása esetén pedig még több fiatal számára válhat akár az egész karrierutat befolyásoló kritikus kérdéssé, hogy az első munkahelyek megtalálásában mennyiben tudnak segíteni a munkaügyi központok.² *Micklewright–Nagy* (1999) korábbi hasonló elemzése nyomán a munkaerő-felmérés 2015 és 2018 közötti egyéni szintű adatainak felhasználásával megvizsgáltuk, hogy milyen tényezők befolyásolják a 15–29 éves NTND fiatalok munkába állási esélyeit.³

A frissen NTND-vé válók között is jól látható, hogy szinte mindenki, aki akart és tudott dolgozni, az relatíve gyorsan munkába tudott állni az elmúlt években. A fenti csoportok közül a tartós betegeket és a családi okokból nem dolgozókat leszámítva, négy negyedév alatt minden csoportban 40 százalék alá csökkent a még mindig NTND-státusban lévők aránya, de a visszahívást várók és az álláskeresők (ILO-munkanélküliek) többsége fél éven belül talált állást (5.1.2. ábra).

5.1.2. ábra: Az NTND-státusból munkába kilépésig eltelt negyedévek száma a munkanélküliség jellege szerint, 2015 és 2018 között

Forrás: Saját számítás MEF alapján.

Az álláskeresés időtartamát a munkakereslet mellett az egyéni motiváltság, és a foglalkoztatási szolgáltatóktól kapott segítség is lerövidítheti konkrét állásajánlatokkal, képzésekkel, vagy az önálló álláskeresés hatékonyságát javító tanácsokkal (lásd még az 5.2. alfejezetet). Az oksági hatás azonosítása nehéz, mivel kétirányú az összefüggés: a regisztráció javíthatja az álláskeresés hatékonyságát, ugyanakkor maga a regisztráció az álláskeresés egyik lépése is lehet.⁴ Elemzésünk ezért leíró jellegű: túlélési modellekben megbecsültük,

2 A foglalkoztatási szolgálat 2015 óta a kormányhivatalok része, kirendeltségei a járási hivatalok foglalkoztatási osztályaként működnek, itt az értehetőség kedvéért a köznyelvben szokásos elnevezést használjuk.

3 Túlélési elemzést használtunk, a munkaerő-felmérés 2015 és 2018 közötti hullámaint összefűzve. A mintába azok kerültek, akik az első hullámban nem voltak NTND-státusúak, majd a hat negyedév valamelyikében NTND-vé váltak. Kimeneti változóként a NTND-státusból való kilépésig eltelt időt használtuk, emellett kontrolláltunk többek között a képzettségi szintre, korra, nemre, régióra, és negyedévre. A tanulás irányába történő kilépést itt nem vettük figyelembe.

4 Ráadásul a regisztrálók több (és a lakossági felmérésekben kevésbé dokumentált) tulajdonság szerint is szelektáltak lehetnek: kisebb arányban regisztrálhatnak azok, akik keveset várnak a kirendeltségtől, mert jók a kapcsolataik, vagy tájékozottabbak, vagy éppen nagyobb arányban olyanok, akik már tudják, hogy melyik munkáltatónál fognak gyakornoki állást kapni; végül az is elképzelhető, hogy éppen azok regisztrálnak, akiknek nem sikerült önállóan gyorsan elhelyezkedniük.

hogy a motiváció és az álláskeresés hogyan befolyásolja a munkába állásig, illetve az iskolába visszatérésig eltelt idő hosszát.⁵ Az eredmények az 5.1.1. táblázatban találhatók.

5.1.1. táblázat: Különböző tényezők összefüggése az NTND-státusból munkába állásig, illetve a tanulásba kilépésig eltelt idővel, 2015 és 2018 között

	Munkába áll	Továbbtanul	Férfiak, munkába áll	Nők, munkába áll
Akar munkát, nem keres, nem elérhető	0,6480 (0,2348)	1,0878 (0,2157)	0,8562 (0,4406)	0,5512 (0,2831)
Akar munkát, nem keres, elérhető	2,4735*** (0,3800)	0,6922 (0,1800)	2,3153*** (0,4520)	2,7977*** (0,7244)
Akar munkát és keres	2,8805*** (0,3943)	0,9875 (0,2084)	2,6407*** (0,4864)	3,5212*** (0,7440)
Visszahívást vár	3,6825*** (0,8888)	1,0715 (0,5595)	5,1245*** (1,5977)	2,6285** (1,0694)
Kor	1,0687*** (0,01386)	0,8356*** (0,01597)	1,0678*** (0,01871)	1,0805*** (0,02219)
Regisztrált álláskereső az előző időszakban	1,0970 (0,1432)	0,4887*** (0,1236)	1,1075 (0,1890)	1,1237 (0,2403)
Szakiskola	1,4640*** (0,1763)	0,5450*** (0,1169)	1,5463*** (0,2235)	1,2131 (0,2777)
Érettségi vagy magasabb	1,1800 (0,1289)	1,4030*** (0,1742)	0,9851 (0,1468)	1,4680** (0,2535)
Nő	0,8537* (0,08042)	1,1870* (0,1227)		
Konstans	0,002385*** (0,001253)	0,4294 (0,2977)	0,002882*** (0,001873)	0,001040*** (9,778e-04)
Elemszám	2578	2452	1429	1149

Megjegyzés: Az együtthatók az esélyhányados logaritmusára gyakorolt hatást fejezik ki. Az 1-nél nagyobb együtthatók azt jelentik, ez a tényező felgyorsítja az elhelyezkedés folyamatát, míg az 1-nél kisebb együtthatóval rendelkező tényezők gátolják azt.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: Saját számítás MEF-adatokból.

5 A NTND státusz utáni továbbtanulásig eltelt idő a kor előrehaladtával szignifikánsan nő, és a szakiskolai végzettség lassítja, az érettségi vagy magasabb végzettség pedig gyorsítja az általános iskolai végzettséghez képest.

6 Ugyanakkor a leggyorsabban *Micklewright–Nagy* (1999) eredményeivel összhangban azok állnak munkába, akik visszahívást várnak a munkáltatótól. Eredményeink abban térnek el ettől a korábbi kutatástól, hogy az állást aktívan keresők nem helyezkednek el gyorsabban, mint azok, akik csak akarnak munkát.

A munkába történő kilépésnél nemcsak az élethelyzetnek, hanem annak is komoly magyarázó ereje van, hogy valaki a saját bevallása szerint munkába akar-e állni. Aki munkába tudna állni két héten belül, az akkor is szignifikánsan gyorsabban talál munkát, ha az előző negyedévben saját bevallása szerint nem is keresett aktívan álláslehetőségeket.⁶ A munkaügyi kirendeltséggel való kapcsolat ugyanakkor nem rövidíti meg szignifikánsan az álláskeresés időtartamát.

A foglalkoztatási szolgálat szerepe eltérő lehet a nem tanuló, nem dolgozó fiatalok bizonyos csoportjai esetében. A motiváció szerint képzett csoportokat külön vizsgálva, azt találjuk, hogy a regisztráció szignifikánsan lerövidíti az NTND-státuszban töltött időt azok esetében, akik saját bevallásuk

szerint akarnak dolgozni, de maguk nem keresnek munkát (5.1.2. táblázat). Ez arra utal, hogy azok számára, akik önállóan is tudnak állást keresni (erről lásd a K5.1. keretes írást), nem jelentős a foglalkoztatási szolgálat támogatása, míg azokat, akik önmaguk valamilyen okból nem keresnek állást, aktiválhatja a segítség.

5.1.2. táblázat: Motivációs tényezők és a regisztráció összefüggése az NTND-státusból munkába állásig eltelt idővel, 2015 és 2018 között

	Akar dolgozni	Nem akar dolgozni	Akar dolgozni és keres munkát	Akar dolgozni, de nem keres munkát
Regisztrált álláskezes az előző időszakban	1,3582** (0,1812)	1,2549 (0,6490)	0,9139 (0,1654)	1,9937*** (0,4319)
Elemiszám	934	1644	529	405

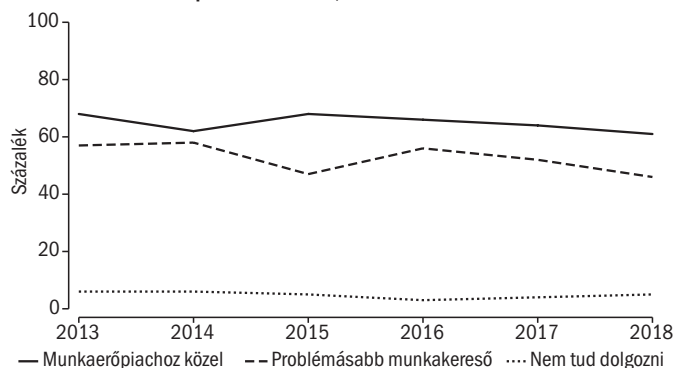
Megjegyzés: Az együtthatók az esélyhányados logaritmusára gyakorolt hatást fejezik ki. Az 1-nél nagyobb együtthatók azt jelentik, ez a tényező felgyorsítja az elhelyezkedés folyamatát, míg az 1-nél kisebb együtthatójú tényezők gátolják azt.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: Saját számítás MEF-adatokból.

Az NTND fiatalok közül a legmagasabb arányban a legkönnyebben munkába állíthatók (rövid távú munkanélküliek és visszahívást várók) regisztrálnak a munkaügyi központban. Náluk valamelyest kisebb, és az elmúlt években egyre csökkenő arányban regisztrálnak az eggyel problémásabb csoportba (tartós munkanélküliek, reményvesztett álláskeresők és egyéb dolgozni akaró NTND-k közé) tartozók, akiknek pedig valószínűsíthetően nagyobb segítséget tudna nyújtani a foglalkoztatási szolgálat. Nem meglepő módon azok, akik valamilyen ok miatt nem tudnak munkába állni, rendkívül alacsony arányban regisztrálnak a kirendeltségeken.

5.1.3. ábra: Regisztrációs arány a nyílt munkaerőpiactól való távolság szerinti csoportosításban, 2013 és 2018 között

Megjegyzés: Közele: visszahívást vár vagy rövid távú munkanélküli. Problémásabb: tartós vagy reményvesztett munkanélküli.

Forrás: Saját számítás MEF második negyedéves adatok alapján.

Összességében tehát azt találtuk, hogy a nem tanuló, nem dolgozó fiatalok eltérő munkapiaci esélyekkel, illetve kockázatokkal néznek szembe: egy (kisebb és csökkenő) részük gyorsan munkát talál, más részük lassan helyezkedik el, vagy tartósan munka nélkül marad, míg egyre növekvő részük betegség vagy gondozási feladatuk miatt tartósan NTND marad. A foglalkoztatási szolgálat az utóbbi két csoport felét, illetve huszadát sem éri el. Leíró elemzésünkben úgy tűnik, hogy a regisztráció éppen az ilyen, a munkapiactól távolabb lévő és dolgozni akaró fiatalok esetén gyorsíthatja fel az elhelyezkedést. A nem tanuló, nem dolgozó fiatalok létszámának és arányának további csökkentéséhez tehát javítani kell a kallódó fiatalok elérését, az álláskeresőknél nyújtott szolgáltatások hatékonyságát (erről lásd az 5.2 alfejezetet), és fejleszteni kell azokat a szociális szolgáltatásokat, amelyek a betegségből vagy ápolási feladatokból adódó akadályokat enyhíthetik vagy kompenzálhatják.

Hivatkozások

- MASCHERINI, M.–LEDERMAIER, S. (2016): Exploring the diversity of NEETs. Eurofound, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- MICKLEWRIGHT, J.–NAGY GYULA (1999): [The informational value of job search data and the dynamics of search behaviour: Evidence from Hungary](#). Budapest Working Papers on the Labour Market, 1999/1. Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences, Budapest.

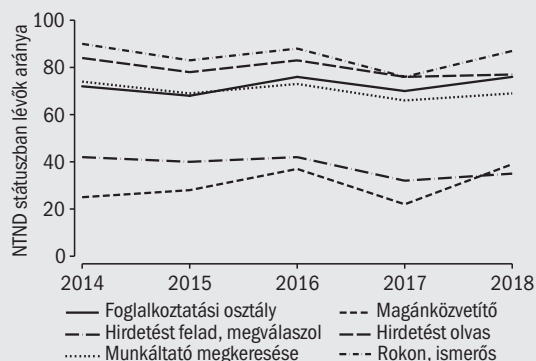
K5.1. Álláskeresési csatornák

MOLNÁR TAMÁS

Megvizsgáltuk, hogy a gazdaságilag aktív, álláskereső 18–29 éves fiatalok milyen álláskeresési csatornákat használnak a munkaügyi kirendeltségeken való regisztrálás mellett, és az álláskeresési csatornák tekintetében milyen különbségek mutatkoznak az érettségivel rendelkező és nem rendelkező fiatalok között.

A munkaerő-felmérés adatai alapján az érettségivel nem rendelkezők némileg magasabb arányban veszik igénybe a foglalkoztatási szervek segítségét az álláskereséshez, mint az érettségivel rendelkezők, ugyanakkor legtöbbször ismerősök segítségével keresnek munkát, illetve hirdetésekkel olvasnak.

K5.1.1. ábra: Milyen keresési eszközöket használnak a nem érettségizett munkanélküli fiatalok, 2014–2018

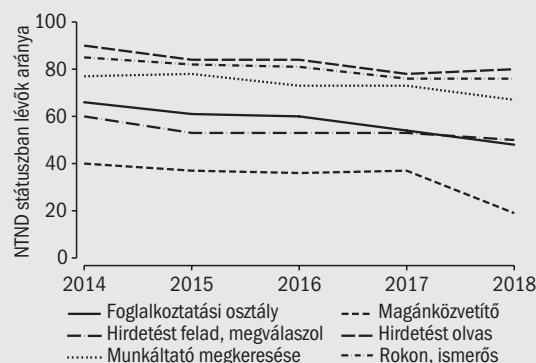

Megjegyzés: Itt az *ILO* meghatározása szerinti munkanélkülieket vizsgáljuk (nem csak a regisztrált álláskeresőket).

Forrás: *MEF* második negyedéves adatok.

Az érettségivel rendelkezők nagyjából fele is használja a foglalkoztatási osztályok segítségét, azonban ez az arány az elmúlt években csökkenő tendenciát mutat, a legtöbbször ebben a körben is hirdetésekkel olvasnak, illetve ismerősökön keresztül keresnek állást. Az érettségizettek emellett szembetűnően többen maguk adnak fel vagy válaszolnak meg hirdetést, mint az érettségivel nem rendelkezők.

K5.1.2. ábra: Milyen keresési eszközöket használnak az érettségizett ILO munkanélküli fiatalok, 2014–2018

Megjegyzés: Itt az *ILO* meghatározása szerinti munkanélkülieket vizsgáljuk (nem csak a regisztrált álláskeresőket).

Forrás: *MEF* második negyedéves adatok.

5.2. FIATALOKNAK NYÚJTOTT AKTÍV MUNKAERŐPIACI ESZKÖZÖK ÉS AZ IFJÚSÁGI GARANCIA PROGRAM

KREKÓ JUDIT, MOLNÁR TAMÁS & SCHARLE ÁGOTA

A fiatalkori munkanélküliség hosszú távú kockázatait felismerve, az Európai Unió országai 2014-ben létrehozták az Ifjúsági Garancia (IG) rendszerét. Az IG-rendszer keretében a tagországok kötelezettséget vállaltak arra, hogy 2015-től a 25 év alatti fiatalok a tanulás befejezését, illetve állásuk elvesztését követően rövid időn belül konkrét, érdemi ajánlatot kapjanak a programot megvalósító szervezettől (ez általában az állami foglalkoztatási szolgálat).¹ A felajánlott érdemi lehetőség lehet például bérjellegű támogatással elősegített álláslehetőség, képzés, gyakornoki vagy vállalkozóvá válást elősegítő programokban való részvétel (*Tóth–Temesszentandrás, 2019*).

A fenti munkaerőpiaci programok többsége már az IG előtt is szerepelt a hazai munkaügyi kirendeltségek kínálatában. Az IG újdonsága elsősorban abban rejlik, hogy az állam *garanciát* vállal rá, hogy minden nem tanuló, nem dolgozó (NTND) fiatal számára *korai és érdemi* segítséget nyújt, aminek megvalósításához az EU-s források jelentős pénzügyi eszközöket biztosítanak. Az IG rendszer elemeinek többségét a foglalkoztatási szolgálatok működtetik a regisztrált álláskeresők számára, ezek alkotják az Ifjúsági Garancia Programot. Ebben az alfejezetben ezeket a programelemeket értékeljük, és nem elemezzük a más szervezetek által megvalósított gyakornoki és vállalkozóvá válást segítő programokat.²

A program eredményeit három szinten értékelhetjük. Az első kérdés az, hogy vajon a munkaügyi szolgálatnak sikerül-e elérni, és a látókörébe vonni a NTND fiatalokat. A következő kérdés, hogy a munkaügyi központban³ már álláskeresőként regisztrált fiatalok milyen arányban és mennyi időn belül kapnak valamilyen konkrét lehetőséget, illetve sikerül-e őket a leginkább megfelelő aktív munkaerőpiaci programba bevonni. Az IG program eredményességének végső kérdése pedig arra vonatkozik, hogy a program eszközei milyen mértékben javítják a fiatalok hosszabb távú munkapiaci kilátásait.

A programelemek foglalkoztatási hatásainak vizsgálatához egyelőre nem állnak rendelkezésünkre megfelelő adatok, így az eszközök hatásvizsgálatával itt szintén nem foglalkozunk.⁴

Az első szint, a NTND fiatalok elérése tekintetében a program nem mutatott fel jelentős eredményeket. Az IG bevezetését előkészítő tanácsi ajánlás kiemelt célként fogalmazza meg a kiszolgáltatott, többféle akadállyal szembesülő inaktív fiatalok megszólítását, hatékony tájékoztató stratégiák kidolgozásával és a releváns partnerekkel való együttműködés erősítésével (*EU, 2013*).

Az Ifjúsági Garancia Program bevezetése előtt a munkaügyi szolgálat közel 60 százalékát érte el azoknak az NTND fiataloknak, akiknek szeretnének dolgozni, de valamilyen akadály (például a saját motivációjuk gyengesége vagy

1 A program 2015-ös indulásakor Magyarországon a kötelezettségvállalás hat hónappal vonatkozott, jelenleg az álláskereső fiatalok számára négy hónapon belül ajánlatot kell tenni.

2 A foglalkoztatási szolgálat a GINOP 5.2.1. és a VEKOP 8.2.1. programot működteti. A gyakornoki programot (GINOP 5.2.4) a szakképzési centrumok, a vállalkozóvá válást segítő programokat (GINOP 5.2.3., 5.1.9., 5.2.7.) szakmai szervezeteket tömörítő konzorciumok valósítják meg.

3 A foglalkoztatási szolgálat 2015 óta a kormányhivatalok része, kirendeltségei a járási hivatalok foglalkoztatási osztályaként működnek.

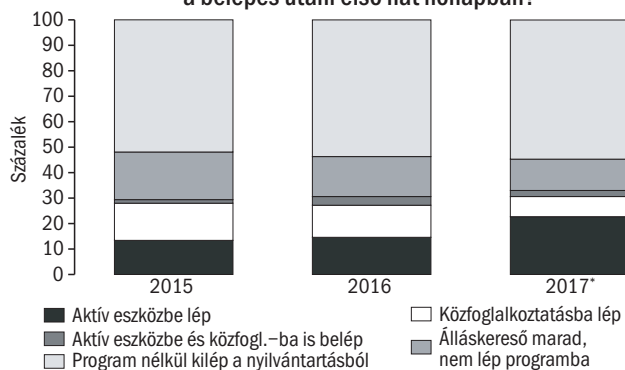
4 Az Ifjúsági Garancia Programot egy korai szakaszban értékeli a Hétfa Kutatóintézet tanulmánya (*Szabó–Morvai Ágnes és szerzőtársai, 2015*).

a képzettség hiánya) nehezíti a munkába állását, és így különösen rászorulna a program keretében nyújtható segítségre.⁵ A regisztráltak aránya ebben a csoportban a program bevezetése előtt megfigyelt 48 százalékról az első évben 58 százalékra nőtt, a következő két évben azonban a korábbi szint alá süllyedt (lásd az előző alfejezet 5.1.5. ábráját). Az álláskeresősen nem akadályozott fiatalok csoportjában 10–15 százalékponttal nagyobb a regisztráltak aránya, és kevésbé csökkent a program bevezetése óta. Ez azt jelzi, hogy a program nem, vagy csak átmenetileg erősítette meg azokat a partnerségi kapcsolatokat és bevonási eszközöket, amelyek lehetővé tennék az inaktív fiatalok elérését. Hasonló következtetésre jutott *Szabó-Morvai és szerzőtársai* (2015) a program bevezetésének első hónapjaira vonatkozó adatok alapján, és ezt támasztják alá a munkaügyi szervezetben 2019 tavaszán készített interjúk is (*Budapest Intézet*, 2019).

A második szinten azt elemezzük, hogy a regisztrált munkanélküli fiatalok milyen időztésben milyen programokba kerülnek, hogyan értékelhető a programok célzása és relevanciája. Az aktív munkaerőpaci programokba belépő 25 év alatti fiatalok adatai alapján az elmúlt években markánsan átalakult a munkaerőpiaci programok eloszlása.

A regisztrált álláskeresőök egyedi szintű adatai alapján megvizsgáltuk, hogy a 2015. januárja és 2017. júniusa között munkaügyi nyilvántartásba lépő fiatalok hova kerülnek a belépést követő első hat hónapban (5.2.1. ábra). E szerint 2015 óta nőtt annak az esélye, hogy egy regiszterbe kerülő fiatal fél éven belül valamely aktív eszközbe kerüljön, ezzel párhuzamosan pedig csökkent a közfoglalkoztatásba lépésnek, illetve annak a valószínűsége, hogy a fiatal a nyilvántartásban maradván ne részesüljön semmilyen programban. A belépők több mint fele fél éven belül még azelőtt kikerül a nyilvántartásból, hogy akár közfoglalkoztatásba, akár aktív eszközbe lépett volna. Ők vagy támogatás nélkül találtak munkát, vagy inaktívak lettek.

5.2.1. ábra: Mi történik az munkakeresőként regisztrált 25 év alatti fiatalokkal a belépés utáni első hat hónapban?

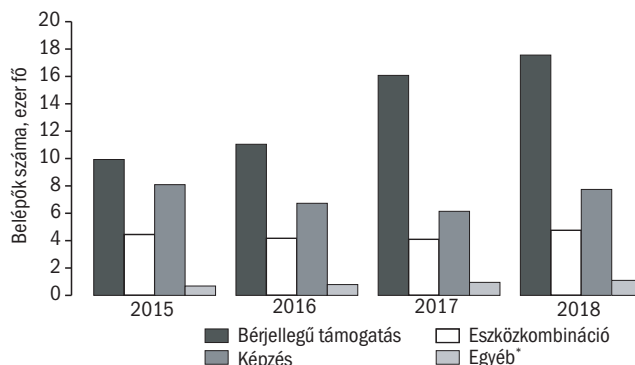
* 2017 június 30-ig. A vízszintes tengelyen a nyilvántartásba vétel éve szerepel.

Forrás: Saját számítás, a *KRTK Adatbank Admin3* adatbázisa alapján. Az adatbázis feldolgozását *Boza István* segítette.

5 MEF adatok alapján, részletesebben lásd az 5.1-es alfejezetet. Külön csoportba soroltuk azokat, akik betegség vagy családi kööttségek miatt nem tudnak dolgozni: ebben a körben alig 5 százalék a regisztráltak aránya.

Az aktív programok típus szerinti megoszlását az 5.2.2. ábra mutatja. Ennek alapján a bérjellegű támogatások⁶ dinamikus, csaknem 70 százalékos növekedése mellett a képzésekbe történő belépések száma 2015 és 2018 között inkább stagnált, így a képzések súlya az aktív programokon belül összességében csökkent.

5.2.2. ábra: Az Ifjúsági Garancia Programba bevontak száma aktív eszközök szerint

* Lakhatási támogatás, vállalkozóvá válást támogató program.

Forrás: Pénzügyminisztérium.

A munkapiaci eszközök eloszlásának átalakulásban fontos szerepet játszik az is, hogy az elmúlt években Magyarországon jelentősen megváltozott a munkaerőpiaci környezet: a foglalkoztatás dinamikus bővülése mellett a munkanélküliség, azon belül pedig a fiatal munkanélküliség is mérséklődött. A közfoglalkoztatási program (röviden közmunka) visszaszorulása és a bérjellegű támogatások arányának növekedése mindenesetre kedvező fejlemény, hiszen a bérjellegű támogatásban részesülők a nyílt munkaerőpiacon, a közmunkánál érdemben magasabb bérszinten dolgoznak. A nemzetközi elemzések azt mutatják, hogy a magánszektorban történő alkalmazást biztosító bérjellegű támogatási programok sokkal nagyobb mértékben javíthatják a program utáni elhelyezkedési esélyeket, mint a közfoglalkoztatási programok, sőt ez utóbbiak foglalkoztatási hatása jellemzően elenyésző vagy negatív (*Card és szerzőtársai*, 2015). A hazai közmunkaprogram korai elemzéseinek eredményei is arról tanúskodnak, hogy a közfoglalkoztatás nem segíti a hosszabb távú elhelyezkedést (*Cseres-Gergely–Molnár*, 2015, *Köllő–Scharle*, 2011, lásd még 5.5. alfejezet). Ugyanakkor a foglalkoztatás jelentős bővülése és a munkaerőhiány erősödése alapján valószínűsíthető, hogy a bérjellegű támogatási eszközök részben olyan fiatalok munkába állását is támogatták, akik támogatás nélkül is el tudtak volna helyezkedni.

6 A bérjellegű támogatások közé itt nem soroljuk a Munkavédelmi Akcióterv keretében nyújtott támogatásokat, ez utóbbit az 5.4. alfejezet tárgyalja.

A programok célzását illetően azt vizsgáljuk, hogy az aktív munkapiaci programok bővüléséből milyen arányban részesedtek a munkaerőpiacon kedvezőtlenebb helyzetben lévő, hátrányos helyzetű és alacsony iskolai végzettségű csoportok. A kérdés megválaszolásához egy lineáris valószínűségi modell se-

gítségével megvizsgáltuk, milyen tényezők befolyásolják azt, hogy a 2015. és 2017. június 30-a között álláskeresőként regisztráló fiatalok közül valaki fél éven belül bekerül-e az Ifjúsági Garancia Programba. Az eredmények az 5.2.1. táblázatban láthatók.

5.2.1. táblázat: A 25 év alatti regisztrált álláskeresők Ifjúsági Garancia Programba kerülését meghatározó tényezők regressziós becslése

	A munkaügyi regiszterbe lépés éve			
	2015-2017 ^a	2015	2016	2017 ^a
Férfi	-0,003 (0,002)	-0,010*** (0,003)	0,004 (0,004)	0,000 (0,007)
Legfeljebb alapfokú végzettség	-0,102*** (0,003)	-0,092*** (0,004)	-0,109*** (0,004)	-0,122*** (0,008)
20 év alatti	-0,003 (0,003)	0,004 (0,004)	-0,007 (0,005)	-0,018** (0,009)
Regisztrált munkanélküli időszakok száma	-0,018*** (0,002)	-0,012*** (0,003)	-0,013*** (0,004)	-0,038*** (0,009)
Pályakezdő	0,095*** (0,003)	0,092*** (0,004)	0,086*** (0,005)	0,126*** (0,009)
Konstans	0,252*** (0,006)	0,248*** (0,008)	0,211*** (0,011)	0,348*** (0,020)
Megfigyelések száma	104 582	51 866	38 126	14 590
R ²	0,039	0,049	0,032	0,052
Átlagos bekerülési valószínűség	0,21	0,20	0,21	0,28

^a 2017. június 30-ig.

Függő változó: kétértékű változó, amelynek értéke 1, ha a 25 év alatti regisztrált álláskereső a regisztrációt követő fél éven belül bekerül az program egyik aktív eszközébe

A zárójelben a standard hibák szerepelnek.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: Saját számítás a *KTI KRTK Admin3* adatbázisból.

A regressziós eredmények azt mutatják, hogy a legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkezők és a regiszterbe ismételt belépők kisebb valószínűséggel kerülnek be az Ifjúsági Garancia Program valamely eszközébe, és ez az aránytalanság nem csökkent 2015 és 2017 között. Következésképpen a munkapiaci eszközök éppen azokat a fiatalokat érik el kevésbé, akiknek eleve rosszabbak az elhelyezkedési esélyeik. Ez valószínűleg elsősorban azzal magyarázható, hogy az alacsony képzettségűek még a bérjellegű támogatások mellett is nehezebben helyezhetők el a munkaerőpiacon.

Az eredmények tükrében a képzések jelenleg alacsony és stagnáló aránya kedvezőtlennek tekinthető, az alacsony iskolai végzettségű fiatalok képzési programokba történő intenzívebb bevonása feltehetően javíthatna a helyzeten. Az Ifjúsági Garancia Program keretében azonban a fiatal álláskeresők elsősorban a foglalkoztatást közvetlenül elősegítő, szakképesítést adó képzéseken vehetnek részt, az alapvető kompetenciák fejlesztésére irányuló képzések a járások jelentős részében nem szerepelnek a program elemei között. A képzetlen fi-

atalk esetében pedig a szakképesítés hiánya mellett sok esetben az alapvető készségek hiánya is akadályozza az elhelyezkedést. A nemzetközi tapasztalatok (például *Kluve és szerzőtársai*, 2019) alapján emellett az alacsony képzettségű, hátrányos helyzetű fiatalok bevonását javíthatná a személyes tanácsadók, mentorok intenzívebb alkalmazása, akik a fiatal munkanélkülieknek a személyes adottságok és igények figyelembevételével a regisztráció után, a bevonási szakaszban segíthetnek a megfelelő program kiválasztásában.⁷

Összességében tehát az adatok azt mutatják, hogy az aktív eszközök, azon belül is a bérjellegű támogatások, a regisztrált munkanélküli fiatalokat egyre nagyobb arányban és egyre rövidebb időn belül érik el, amelyben azonban az Ifjúsági Garancia Program mellett jelentős szerepe volt a munkaerő iránti kereslet fellendülésének és a munkanélküliség csökkenésének is. A munkapiactól távolabb álló NTND fiatalok kisebb arányban kerülnek be a regiszterbe, az alacsony képzettségűek pedig kisebb valószínűséggel kerülnek be a program aktív eszközeibe, mint jobb helyzetű társaik. Így az Ifjúsági Garancia Program célzásának javítása érdekében nagyobb erőfeszítéseket kellene tenni a kallódó fiatalok elérésére, illetve nagyobb arányban kellene alkalmazni az általános kompetenciákat javító képzési programokat és a mentorokat.

7 Bár az Ifjúsági Garancia Programban jelentős pénzügyi források állnak rendelkezésre, a program szabályozása a munkaügyi kirendeltségek számára nem teszi lehetővé a saját alkalmazású mentorok elszámolását a program keretén belül, így arra csak közbeszerzésen keresztül, külső szolgáltató igénybevétel van lehetőség, ami hosszadalmas és általában jelentős adminisztrációs teherrel jár.

Hivatkozások

- Budapest Intézet (2019): Mind the Gap! Roma fiatalok elérése és részvétele a magyarországi Ifjúsági Garancia keretrendszerben – jó gyakorlatok, tanulságok és ajánlások, kézirat, Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet.
- CARD, D.–KLUVE, J.–WEBER, A. (2018): What Works? A Meta Analysis of Recent Active Labor Market Program Evaluations. *Journal of the European Economic Association*, Vol. 16. No. 3. 894–931. o.
- CSERES-GERGELY ZSOMBOR–MOLNÁR GYÖRGY (2015): [Munkapiaci helyzet a közfoglalkoztatásból való kilépés után](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Varga Júlia* (szerk.): Munkaerőpiaci Tükör, 2014. MTA KRTK KTI, Budapest, 143–154. o.
- EU (2013): [A Tanács ajánlása \(április 22.\) ifjúsági garancia létrehozásáról](#). Az Európai Unió Tanácsa, HL, C120. április 26.
- KLUVE, J.–PUERTO, S.–ROBALINO, D.–ROMERO, J. M.–ROTHER, F.–STÖTERAU, J.–WEIDENKAFF, F.–WITTE, M. (2019): Do youth employment programs improve labor market outcomes? A quantitative review. *World Development*, Vol. 114. 237–253. o.
- KÖLLŐ JÁNOS–SCHARLE ÁGOTA (2011): [A közcélú foglalkoztatás kibővülésének hatása a tartós munkanélküliségre](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Kézdi Gábor* (szerk.): Munkaerőpiaci Tükör, 2014. MTA KRTK KTI, Budapest, 145–160. p.
- SZABÓ-MORVAI ÁGNES–BALÁS GÁBOR–REMETE SZUSZA–GRÓCZ MÁRTON–HOLLÓSY BÁLINT (2015): Az Ifjúsági Foglalkoztatási Kezdeményezés elemzése. Hétfá Kutatóintézet, Budapest.
- TÓTH RENÁTA–TEMESSZENTANDRÁSI JUDIT (2019): [Az Ifjúsági Garancia az Európai Unióban és Magyarországon](#). *Munkaügyi Szemle*, 62. évf. 6. sz. 55–61. o.

5.3. A MUNKAHELYVÉDELMI AKCIÓTERV HATÁSA

SVRAKA ANDRÁS

2013-tól több, alacsony foglalkoztatási rátával rendelkező munkapiaci csoport munkába állását támogatták a Munkahelyvédelmi akcióterv szociális hozzájárulási adóból igénybe vehető kedvezményei. A fő kedvezménytípusok a 25 év alatti és 55 év feletti, illetve szakképzettséget nem igénylő (FEOR9-es) foglalkozású munkavállalók után jártak. A kedvezmények mértéke a 27 százalékos szociális hozzájárulási adó felét tették ki, de legfeljebb csak havi 100 ezer forint után lehetett őket kihasználni (ami nagyjából a bevezetési minimálbér összegével egyezett meg). A kedvezmények újdonságát jelentette, hogy nemcsak a munkába álláshoz kapcsolódtak, hanem időkorlát nélkül és a már állományban lévő alkalmazottak után is lehetett érvényesíteni. Emellett a kedvezményekhez nem volt szükség igazolásokra, a havi munkáltatói járulékbevalláson le lehetett vonni az adókötelezettségből.¹

Ilyen általánosan igénybe vehető, jövedelemszinttől nem függő, de hátrányos munkapiaci helyzetben lévő csoportokat célzó adókedvezményekre Magyarországon korábban nem volt példa. A kedvezményeket 2013-ban mintegy 600 ezer fő után vették igénybe, ami 2018-ra 900 ezer főre emelkedett. Ezen belül a fiatalokat célzó kedvezmények 2013-ban 110 ezer főt, 2018-ban 170 ezer főt érintettek. A kedvezmények körét ez idő alatt kismértékben kiterjesztették, de a növekedés elsősorban az emelkedő foglalkoztatáshoz kötődött. Így fontos gazdaságpolitikai kérdés, hogy ebből a bővülésből mekkora rész tulajdonítható a kedvezmények foglalkoztatásösztönző hatásának, illetve mennyire költséghatékony egy ilyen célzott kedvezményrendszer.

Az adókedvezmények foglalkoztatási hatását vizsgálta *Svraka* (2019a). A tanulmány 2009 és 2015 közötti, egyéni szintű, anonimizált adóhatósági mikroadatokat felhasználva, ökonometriai eszközökkel becsülte meg a főbb célcsoportokra a foglalkoztatási hatásokat. A kedvezmények jellegéből látható, hogy egy éles határvonalat létrehozó kritérium határozta meg a jogosultságot: minden 25 év alatti jogosult volt, de 25 év felett már senki.² Így az egyéb jellemzők és munkapiaci esélyek szerint egymáshoz hasonló egyének között volt, akit alacsonyabb költséggel lehetett foglalkoztatni, míg másokat nem. Ezt a kvázikísérleti helyzetet kihasználva, összehasonlíthatjuk a határvonal két oldalán lévők – a kezelt és a kontrollcsoportok – munkapiaci kimenetét. A kedvezmények bevezetése előtt és után eltérő gazdasági környezet hatásaira is kontrollálva, különbségek különbsége típusú ökonometriai eljárással végül minden egyéb tényezőtől elkülönítve meghatározhatjuk a kedvezmények foglalkoztatási hatását.

Az eredmények azt mutatják, hogy az adókedvezmények hatása szignifikánsnak bizonyult: már a bevezetés évében növekedett a foglalkoztatás a három

1 Emellett munkába álláshoz kötődő kedvezményeket is tartalmazott az akcióterv, tartós munkanélküliség vagy gyermekgondozási távollét után visszatérők, illetve legfeljebb 180 napnyi munkatapasztalattal rendelkező fiatalok után a foglalkoztatás első két évében havi 100 ezer forint nem kellett szociális hozzájárulási adót fizetni.

2 A legfeljebb 180 nap munkatapasztalatot szerzett fiatalok kedvezményének részletes vizsgálatához nem álltak rendelkezésre adatok, így ennek a hatása is a fiatalok általános kedvezményében jelenik meg.

fő célcsoportban, és ezek a hatások 2015-ig folyamatosan emelkedtek. 2015-re a 25 év alattiak foglalkoztatási valószínűsége 2,6 százalékkal emelkedett a hozzájuk hasonló, de a kedvezményekben nem érintett kontrollcsoportokhoz képest.³ Az 55 év feletiekre hasonló módszerrel becslve, ugyanez a változás 0,8 százalékpont volt, a szakképzettséget nem igénylőknél – kontrollcsoportnak véve az alacsony végzettséget igénylő és hasonló béreket kínáló, de nem kedvezményezett foglalkozásokat – pedig 2,7 százalékpont. A fiatalok és képzetlenek körében nem volt jelentős különbség a férfiak és nők foglalkoztatási esélyeinek változásában, ugyanakkor az idősebbek körében a teljes hatás a nők magasabb foglalkoztatásának tulajdonítható.

A kedvezmények hatására a relatív bérköltségek változása miatt előfordulhatott, hogy a munkáltatók az egyik célcsoportba sem tartozó munkavállalók helyett inkább kedvezményezett munkavállalókat foglalkoztatnak. A fiatalok és idősek körében *Svraka* (2019a) nem talált ilyen helyettesítésre utaló jelet, de a nem kedvezményezett alacsony képzettségű munkavállalók foglalkoztatása kis mértékben csökkent. Ezt figyelembe véve 2015-re összesen 53 ezer fős foglalkoztatásbővülést okoztak a kedvezmények, amiből 16 ezer főt tettek ki a 25 év alatti munkavállalók.

A magasabb foglalkoztatás adókon és járulékokon keresztül jelentkező költségvetési többletbevétele a fenti parciális, tágabb makrogazdasági következmények nélkül számolt hatása 2015-ben 55 milliárd forintot tett ki, ami a kedvezmények adott évi költségének 40 százaléka. Ez a költséghatékonysági mutató azonban az egyes célcsoportok között eltért: a fiataloknál 42, az alacsonyan képzetteknél 70, az időseknél viszont csak 14 százalék volt 2015-ben.⁴

Hivatkozások

- SVRAKA ANDRÁS (2018): [The Effect of Labour Cost Reduction on Employment of Vulnerable Groups – Evaluation of the Hungarian Job Protection Act](#). MPRA Paper, 88234. University Library of Munich, Germany.
- SVRAKA ANDRÁS (2019a): [A Munkaerőköltség csökkentésének hatása a sérülékeny csoportba tartozók foglalkoztatására](#). *Pénzügyi Szemle*, 58. évf. 1. sz. 70–93.
- SVRAKA ANDRÁS (2019b): [The Effect of Labour Cost Reduction on Employment of Vulnerable Groups](#). *Public Finance Quarterly*, Vol. 58. No. 1. 72–92.

³ A szintén 25 év alatti fiatalokat célzó Ifjúsági Garancia Programot 2015-ben vezették be: az ezt követő évekre becslült eredmények részben ennek hatását is tükrözhetik.

⁴ Ez a mutató az esetleges holtteher-veszteséget nem veszi figyelembe, és a rövid távú megtérülést méri. Hosszabb távon, ha a költségek növekednek (mivel a kedvezmény a már munkában állókra is érvényes), a megtérülés valószínűleg csökken.

5.4. A MINIMÁLBÉR SZEREPE A FIATALOK KERESÉTENEK ALAKULÁSÁBAN

CSILLAG MÁRTON

A 2001–2002-es nagymértékű minimálbér-emelés óta a minimálbér az átlagbérhez képest folyamatosan magas maradt, miközben további, a szakképzettekre és a diplomásokra vonatkozó minimumokat is bevezettek. A nemzetközi szakirodalom szerint az iskolázatlan fiatalok dolgoznak a legnagyobb arányban minimálbéren, és foglalkoztatottságuk reagál a legérzékenyebben a minimálbér változására (*Dolado szerzőtársai, 1996, Neumark–Wascher, 2004*).¹ A minimálbér alakulásának hatásvizsgálatára nem volt lehetőségünk. Ebben az alfejezetben a Bértarifa-felvétel adatai segítségével azt vizsgáljuk, hogy a teljes munkaidőben a versenyszférában foglalkoztatott fiatalok mekkora hányada dolgozott a minimálbér (illetve a garantált bérminimum) környezetében, azaz a minimálbér 95–105 százalékáért.² Tesszük mindezt azért, hogy bemutassuk, mennyiben voltak a különböző bérminimumok effektívek, és váltak a bérezés sarokköveivé. Ha egy bérminimum olyan alacsony, hogy a munkavállalók elenyésző hányadát érinti közvetlenül, akkor kicsi ez esélye, hogy foglalkoztatási hatása lehet.

Adataink szerint a versenyszférában alkalmazott 30 év alattiak valóban nagyobb arányban dolgoznak minimálbéren (vagy garantált bérminimumon), mint a 30 év feletti munkavállalók, a különbség 4–5 százalékpont. Az *5.4.1. ábrából* az is megállapítható, hogy a 2002-es minimálbér-emelés után csökkent a minimálbéren foglalkoztatott fiatalok aránya. Bár a garantált bérminimum jelentősen megváltoztatta a fiatalok bérezésének gyakorlatát, de azon alig változtatott, hogy milyen arányban érintettek egyik vagy másik kötelező legkisebb munkabér által.

A minimálbér (illetve a garantált bérminimum) nem csupán az alacsony végzettségűeket, de a szakiskolát végzetteket és az érettségizetteket is érinteti (*5.4.1. táblázat*). Figyelemre méltó az is, hogy a szakiskolát végzett, illetve az érettségizett fiatalok körében (a törvény szellemében) a garantált bérminimum vált irányadóvá.

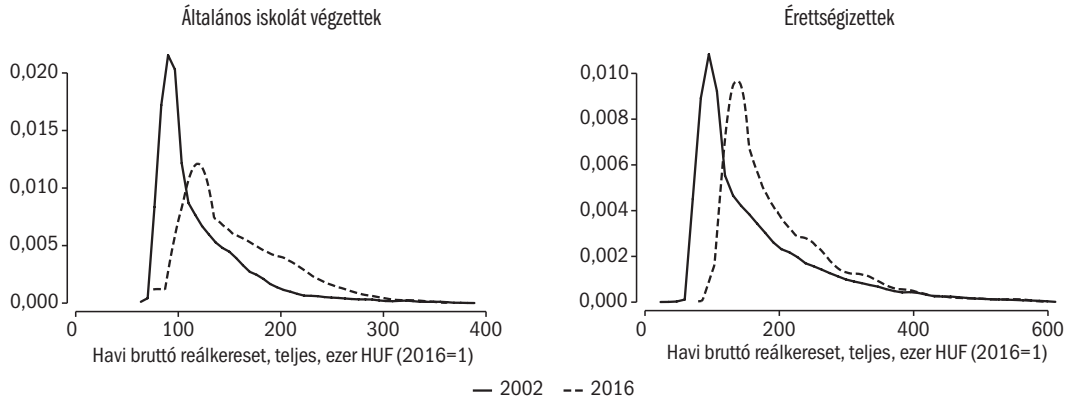
A fiatalok béreeloszlását vizsgálva több fejlemény is világossá válik. Egyrészt az iskolázatlan, illetve a szakiskolát végzett munkavállalók esetében valamelyest csökkent a minimálbér szerepe, és nőtt a bérek differenciálódása. Másrészt, a szakiskolát végzettek és az érettségizettek béreeloszlását a garantált bérminimum betartása nem elhanyagolható mértékben alulról „csonkolja”. Vagyis, a szakiskolát végzettek és az érettségizettek esetében effektívvé vált a garantált bérminimum (azaz a munkavállalók érdemi hányadának kisebb lenne a bére, ha nem lenne kötelező a bérminimumot kifizetni). Ez hozzájárulhatott a re-

¹ A minimálbér 2001–2002-es, jelentős emelése után kimutathatóan romlottak bizonyos csoportok – a kisvállalatokban dolgozó, iskolázatlan munkavállalók – foglalkoztatási esélyei (*Kertesi–Köllő, 2004*). A szerzők ugyanakkor rámutatnak, hogy – az egyesült államokbeli vagy a nyugat-európai helyzettel ellentétben – a minimálbér nem csak a fiatalok bérezését befolyásolta jelentősen.

² Azt nem vizsgáltuk, hogy a munkavállaló olyan munkakörben dolgozik-e, amelyre a garantált bérminimum vonatkozik-e, vagy olyanban, amelyre a minimálbér. (A garantált bérminimum a legalább középfokú iskolai végzettséget, illetve középfokú szakképzettséget igénylő munkakörben foglalkoztatott munkavállalót illeti meg.)

álberek emelkedéséhez a bérelszlása alsó felében, de elképzelhető, hogy bizonyos csoportok esetében visszafogta a foglalkoztatás növekedését. Mindezzért indokolt lehet egyrészt az olyan aktív eszközök vizsgálata, amelyek adókedvezményeket, illetve bérköltség-támogatásokat nyújtanak a fiatalokat foglalkoztató cégeknek (erről lásd bővebben az 5.3. alfejezetet); másrészt olyan részletebb tanulmányok készítése, amely a garantált bérminimum bevezetésének foglalkoztatási hatásával foglalkozik.

5.4.1. ábra: A 16–25 éves fiatalok bérelszlása, iskolai végzettség szerint, 2002, 2016 (ezer forint)

Megjegyzés: A (korábbi elnevezés szerint) szakiskolát végzettek esetében az érettségizettekhez hasonló az eloszlás, lásd *Csillag és szerzőtársai* (2019).
 Forrás: Bértarifa-felvétel alapján saját számítás.

5.4.1. táblázat: A 16–29, illetve a 30–64 éves versenyszférában alkalmazottak hány százaléka keres a minimálbér, illetve a garantált bérminimum körül (százalék)

Iskolai végzettség	2002		2009		2016	
	minimálbér	minimálbér	garantált bérminimum	minimálbér	garantált bérminimum	
30 év alatt						
Általános iskola	25	17	13	17	10	
Szakiskola*	30	10	20	8	23	
Érettségi	23	5	14	4	18	
Felsőfok	9	1	4	1	9	
Összesen	24	7	13	6	16	
30 év felett						
Általános iskola	21	15	12	15	13	
Szakiskola*	22	6	16	6	19	
Érettségi	14	3	10	3	14	
Felsőfok	8	1	3	1	4	
Összesen	17	5	11	5	14	

* A jelenleg hatályos elnevezés szerint: szakközépiskola.

Forrás: Bértarifa-felvétel versenyszféra-adatai alapján saját számítás.

Hivatkozások

- CSILLAG MÁRTON–MOLNÁR TAMÁS–SCHARLE ÁGOTA–TÓTH ENDRE (2019): Fiatalok a munkapiacon és az iskolában a 2002 és 2018 közötti időszakban. Kutatási jelentés, Budapest Intézet, Budapest.
- DOLADO, J.–KRAMARZ, F.–MACHIN, S.–MANNING, A.–MARGOLIS, D.–TEULINGS, C.–SAINT-PAUL, G.–KEEN, M. (1996): [The economic impact of minimum wages in Europe](#). *Economic Policy*, Vol, 11. No, 23. 317–372. o.
- KERTESI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS (2004): A 2001. évi minimálbér-emelés foglalkoztatási következményei, *Közgazdasági Szemle*, 51. évf. 4. sz. 293–324. o.
- NEUMARK, D.–WASCHER, W. (2004): Minimum wages, labor market institutions, and youth employment: a cross-national analysis. *Industrial & Labor Relations Review*, Vol. 57. No. 2. 223–248. o.

5.5. FIATALOK A KÖZFOGLALKOZTATÁSBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KÖZÉPISKOLAI LEMORZSOLÓDÓKRA*

MOLNÁR GYÖRGY

A munkanélküliként regisztráló fiataloknak az Ifjúsági Garancia Program 2015. évi bevezetése óta főszabály szerint érdemi ajánlatot kell adni, ami képzési lehetőség vagy nyílt munkapiaci állás lehet (lásd 5.2. alfejezet). Az ezt megelőző években, különösen a tankötelezettség korhatárának csökkentése óta nem volt jelentős akadálya annak, hogy az iskolából kikerülő fiatalok a közfoglalkoztatásban szerezzék meg első munkatapasztatukat. Ebben az alfejezetben azt vizsgáljuk, hogyan hatott a tankötelezettség korhatárának¹ csökkentése a 16–19 éves fiatalok megjelenésére a közfoglalkoztatásban, és ez hogyan változott az Ifjúsági Garancia Program bevezetésével.

Az adatokról

A vizsgálat a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont adminisztratív adatokat tartalmazó úgynevezett Admin3 adatbázisára épül, ami egyéni szinten tartalmazza a 2003-as magyar népesség 50 százalékanak adatait 2017-ig (Sebők, 2019). A közfoglalkoztatásra vonatkozóan 2011-től rendelkezünk adatokkal. Azokat vizsgáljuk, akik a 2011 és 2017 közötti időszakban 20 éves koruk előtt kerültek először a munkanélküli-nyilvántartásba, illetve a közfoglalkoztatásba. Minden közfoglalkoztatási epizód elején rögzítik az érintett pillanatnyi legmagasabb iskolai végzettségét. Ott, ahol az Oktatási Hivataltól származó iskolai végzettségi adatok hiányosak voltak, lehetőség szerint a közfoglalkoztatási adatbázisban szereplő adatokkal pótoltuk.

Az eredmények ismertetése során a könnyebb értelmezhetőség kedvéért az abszolút számokat kettővel felszorozva közöljük, és nem terheljük az olvasót az 50 százalékos mintából adódó csekély mértékű statisztikai hibák tárgyalásával.

Fiatalok a munkanélküli-nyilvántartásban és a közfoglalkoztatásban

Míg 2011-ben és 2012-ben 16 évesek alig és 17 évesek is csak csekély számban kerültek a regisztrált munkanélküliek közé, addig 2013-ban és 2014-ben jelentős növekedést tapasztalhatunk. A 20 évesnél fiatalabb regisztráltak összlétszáma 2012-ben és 2013-ban is dinamikusan növekedett, 2014-ben azonban az összlétszám stagnált, miközben *egyre fiatalabb korban léptek a regiszterbe*, feltehetően a tankötelezettség korhatárának leszállításával összefüggésben. A legfiatalabb új belépők száma 2016-ban érte el a csúcst (5.5.1. táblázat).

A növekedést sem a munkanélküliség alakulása (lásd a Statisztikai adatok fejezet 5.7. táblázatát), sem a demográfiai adatok nem magyarázzák. Viszony-

* Köszönöm Sinka-Grósz Zsuzsannának az adatok feldolgozásához nyújtott nélkülözhetetlen segítségét és az MTA Kiválósági Központok Támogatása program Mobilitás Kutatási Centrumának anyagi támogatását.

¹ A tankötelezettség 2012. szeptember 1-jétől 18-ról 16 évre csökkent, ez elsőként azokat érintette, akik a 2011/2012-es tanévben még nem kezdték meg a 9. évfolyamot.

lag kis számokról van szó, 2016-ban a 16 évesek pontosan 2, a 17 évesek 4 százalékaról.

5.5.1. táblázat: A munkanélküli-nyilvántartásba először belépő 16–19 éves fiatalok száma, 2011–2017

Életkor az első belépéskor	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
16 év	44	106	738	1 980	1 716	1 948	1 670
17 év	284	472	1 412	2 660	3 676	3 924	3 718
18 év	6 796	9 360	10 196	9 714	8 562	7 742	6 754
19 év	10 660	12 902	12 728	10 482	9 344	8 240	7 306
Összesen	17 784	22 840	25 074	24 836	23 298	21 854	19 448
16–19 éves korosztály létszáma	477 855	479 224	465 768	447 224	427 252	407 023	395 715

Megjegyzés: Az 50 százalékos mintából kapott értékeket a táblázatban 2-vel szoroztuk.

Forrás: Saját számítás az Admin3 adatbázis alapján; a demográfiai adatok forrása: KSH demográfiai adatbázis.

A 18 és 19 évesek esetében csak 2011 és 2012 között látunk nagyobb mértékű növekedést, ami a 18 évesek esetében kismértékben folytatódott 2013-ban is. Ekkor azoknak a 18 éveseknek az évjáraton belüli részaránya, akik az év során először lettek regisztrált munkanélküliek 8,6 százalék, a 19 éveseké pedig 10,5 százalék, onnantól folyamatosan csökken.

A közfoglalkoztatásba először belépők számát életkor szerinti bontásban mutatja be az 5.5.2. táblázat. 2011-ben és 2012-ben lényegében nem voltak 16–17 évesek a közfoglalkoztatásban, a 18–19 évesek száma is viszonylag alacsony volt. A közfoglalkoztatásba belépő fiatalok száma 2013-ban hirtelen megnőtt, majd a következő évben érte el a csúcspontot összesen mintegy 8400 fővel. Bár 2015-ben elindult az Ifjúsági Garancia Program, az arra jogosult fiatalok mégis bekerülhettek a közfoglalkoztatásba, ha saját maguk kezdeményezték ezt. Így a két fiatalabb évjárat esetében 2014 után tovább nőtt a közfoglalkoztatásba kerülők száma, 2016-ban érve el a legmagasabb értéket. Részarányuk is folyamatosan nőtt a közfoglalkoztatásba először belépők körében, 2016-ban elérte a 13,6 százalékot.

A fiatalok közfoglalkoztatásba kerülése komoly sajtóvisszhangot váltott ki, számos újságcikk tárgyalt olyan eseteket, amikor szegény családok gyerekei a közmunkás bér csábitása miatt hagyták ott az iskolát (lásd *Fülöp*, 2016).

A jelenségre adott válaszként sor került a szabályozás módosítására, a 1139/2017 (III. 20.) kormányhatározat úgy rendelkezett, hogy 25 év alattiak „abban az esetben kerülhessenek csak bevonásra a közfoglalkoztatási programokba, ha az Ifjúsági Garancia Rendszer keretében megvalósuló munkaerőpiaci program nem kínál számukra reális egyéb lehetőséget”. Ennek hatására 2017-ben mindegyik évjárat esetében jelentős létszámcsökkenés következett be, és az új belépők között is csökkent valamelyest (10,3 százalékra) a 20 éves-

nél fiatalabbak részesedése. A vizsgált hét év alatt összesen közel 40 ezer fiatal került be a közfoglalkoztatás rendszerébe.

5.5.2. táblázat: A közfoglalkoztatásba először belépő 16–19 éves fiatalok száma és részarányuk a közfoglalkoztatásba először belépőkön belül, 2011–2017

Életkor az első belépéskor	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Összesen
16 év	2	6	190	630	500	744	352	2 424
17 év	8	60	398	1016	1132	1434	692	4 740
18 év	372	1180	2390	3148	2366	2430	1052	12 938
19 év	1850	2266	3928	3610	2400	2372	1044	17 470
Összesen	2232	3512	6906	8404	6398	6980	3140	37 572
Részarány (százalék)	1,0	3,6	6,1	10,0	10,8	13,6	10,3	5,7

Megjegyzés: A 2011-ben először belépők egy kis részének a közfoglalkoztatása már 2010-ben kezdődött. Az 50 százalékos mintából kapott értékeket a táblázatban 2-vel szoroztuk.

Forrás: Saját számítás az Admin3 adatbázis alapján.

A nyilvántartásba kerülő 16 évesek közel 30 százaléka 90 napon belül közfoglalkoztatott lett (5.5.3. táblázat). A legmagasabb értéket 2016-ban láthatjuk. Minél fiatalabb valaki, annál nagyobb eséllyel lett 90 napon belül közmunkás. 2013-ban jelentősen megnőtt a három hónapon belül közmunkába kerülő fiatalok aránya, majd 2014-ben tovább növekedett ez az arány, 21 százalékkal ekkor érte el a legmagasabb értékét. Talán az Ifjúsági Garancia Rendszernek tulajdonítható, hogy 2015-ben a 17–19 évesek között némileg csökkent a hamar közmunkába kerülők aránya, de a 16 éveseknél stagnált, majd 2016-ban erőteljesen tovább nőtt. Jelentős csökkenés csak 2017-ben következett be.

5.5.3. táblázat: A munkanélküli-nyilvántartásba először belépő 16–19 évesek körében azok aránya, akik 90 napon belül bekerültek a közfoglalkoztatásba, 2011–2017 (százalék)

Életkor az első belépéskor	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Átlag
16 év	5	6	28	28	28	36	19	28
17 év	1	11	24	27	20	24	11	20
18 év	3	9	18	23	17	17	8	14
19 év	2	6	11	15	12	13	6	9
Összesen	2	8	15	21	16	19	9	13

Forrás: Saját számítás az Admin3 adatbázis alapján.

A lefolyást tekintve hasonló pálya rajzolódik ki, ha a 30 vagy a 180 napon belül közmunkába kerülést nézzük. 2016-ban a 16 évesen nyilvántartásba kerülők 26 százaléka már 30 napon belül, 42 százaléka pedig 180 napon belül közmunkás lett.

Érdeemes ezt fordítva is megnézni, a közmunkába kerülő fiatalok mennyi időt töltöttek a nyilvántartásban, mielőtt közfoglalkoztatottak lettek. A számok azt mutatják, hogy a 16 évesen közmunkássá válók átlagosan közel 60

százaléka 30 napot vagy kevesebbet töltött előtte a nyilvántartásban, tehát vélhetően azért regisztrált, hogy közmunkás lehessen (5.5.4. táblázat). Hasonló helyzetet találunk a 17 évesek 44 százalékáa esetében. A kor előre haladával némileg tovább csökken ez az érték. Az időben előre haladva 2014-ben következnek be jelentős növekedés a minimális idő után közmunkássá válók körében, és utána lényegében stagnál a részarány.

5.5.4. táblázat: Az adott évben először közfoglalkoztatottá válók körében azok aránya, akik legfeljebb 30 napot töltöttek előtte a munkanélküli nyilvántartásban, 2012–2017 (százalék)

Életkor az első belépéskor	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Átlag
16 év	67	63	53	56	63	59	58
17 év	40	46	41	45	45	43	44
18 év	41	35	44	41	37	37	39
19 év	20	18	28	33	34	31	26
Összesen	27	27	38	40	40	39	35

Megjegyzés: A 2011. január 1-jén már közfoglalkoztatottak esetében csak azoknál ismerjük a kezdő időpontot, akik előtte közhasznú munkát végeztek, ezért ezt az évet elhagytuk.

Forrás: Saját számítás az Admin3 adatbázis alapján.

Az iskolai lemorzsolódás

A 20 évesnél fiatalabb közfoglalkoztatásba lépők mintegy tizede az általános iskolát sem végezte el. Arányuk a 16 évesek körében több mint 20 százalék. Hasonlóan 10–10 százalék körül van azok aránya, akik szakmával vagy érettségivel kerültek a közfoglalkoztatásba. (5.5.5. táblázat).

5.5.5. táblázat: A legmagasabb iskolai végzettség megoszlása a közfoglalkoztatásba lépés időpontjában a 2011 és 2016 közötti időszakban összesen (százalék)

Életkor az első belépéskor	Iskolai végzettség				összesen
	nyolc általános alatt	nyolc általános	szakma	érettségi	
16 év	23	77	0	0	100
17 év	18	78	4	0	100
18 év	11	70	11	8	100
19 év	6	60	15	18	100
Összesen	11	67	11	11	100

Forrás: Saját számítás az Admin3 adatbázis alapján.

A közfoglalkoztatásba lépéskor az általános iskolát el nem végeztek közel 60 százaléka a későbbiekben sem végezte el a nyolc általánost, további 20 százalékról pedig nem tudjuk, hogy elvégezte-e.

Azoknak a 20 év alattiaknak, akik általános iskolai végzettséggel kerültek a közfoglalkoztatásba legalább a 80 százalékáa járt előtte valamilyen középis-kolába (nem mindenkiről tudjuk egyértelműen eldönteni). Az időben előre haladva, folyamatosan növekszik azok aránya, akik jártak középiskolába (5.5.6.

táblázat). Arányaiban egyre többen vannak tehát azok, akik megszakított középiskolai tanulmányok után lesznek közfoglalkoztatottak. 2013 és 2014 között igazán nagy ugrás a 16 évesek körében következett be. Míg 2013-ban az általános iskolai végzettséggel a közfoglalkoztatásba kerülőknek „csak” 52 százaléka szakította meg megkezdett középiskolai tanulmányait, addig 2014-ben már 78 százalékuk. Az 5.5.2. táblázatban bemutatott létszámnövekedés tehát nagymértékben a középiskolát megszakítók közül került ki.

5.5.6. táblázat: A közfoglalkoztatásba alapfokú végzettséggel bekerülők közül azok száma és részaránya, akik jártak előtte középiskolába, a közfoglalkoztatásba kerülés éve szerint, 2011–2017

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Összesen
Létszám	766	1834	3626	4482	3638	4128	1780	20 254
Részarány (százalék)	49	71	75	84	89	90	91	81

Megjegyzés: Az 50 százalékos mintából kapott létszámadatokat 2-vel szoroztuk.
 Forrás: Saját számítás az Admin3 adatbázis alapján.

2011-ben az általános iskolai végzettséggel és középiskolai próbálkozással közfoglalkoztatásba kerülők 11 százaléka az iskola abbahagyása után három hónapon belül lett közfoglalkoztatott. Ez az arány 2012-től 30 százalék körüli-re emelkedett. Ők azok, akik az iskola abbahagyása után lényegében azonnal vagy csak rövid technikai szünet után közmunkások lettek.

Azok közül, akik általános iskolai végzettséggel 2016 előtt a közfoglalkoztatásba kerültek, és jártak előtte középiskolába, mindössze 3 százalék azok aránya, akik két év múlva² befejezett középiskolai végzettséggel rendelkeztek (5.5.7. táblázat). Ennek a 3 százaléknak csupán 10 százaléka érettségizett, a többiek szakmát tanultak. 2011-ben valamivel nagyobb volt a középiskolát két éven belül befejezők aránya, mint a többi évben, és a közfoglalkoztatásba kerülés életkora szerint egész minimálisan növekszik az arány, de ezek a különbségek statisztikailag nem szignifikánsak.

5.5.7. táblázat: A közfoglalkoztatásba alapfokú végzettséggel bekerülők és előtte valamilyen középiskolát megkezdők közül azok részaránya, akik két éven belül elvégezték a középiskolát, 2011–2015 (százalék)

Életkor az első belépéskor	2011	2012	2013	2014	2015	Átlag
16 év	0	0	0	0	2	1
17 év	0	0	2	1	3	2
18 év	4	2	2	3	3	2
19 év	7	4	3	4	5	4
Összesen	6	3	3	3	4	3

² A két évet naptári évben számoltuk, mivel az iskola befejezésének pontos időpontját nem ismerjük.

Megjegyzés: A közfoglalkoztatás megkezdése után két évvel fennálló legmagasabb iskolai végzettséget csak az Oktatási Hivatal adataiból ismerjük, ezért az esetszám ebben a táblázatban csak 14 346 fő.

Forrás: Saját számítás az Admin3 adatbázis alapján.

A fő következtetések

Összességében megállapíthatjuk, hogy a tankötelezettség korhatárának csökkentése után jelentősen megnőtt a közfoglalkoztatásba kerülő 16 és 17 évesek száma: a vizsgált időszakban összesen mintegy 7 ezer 18 évesnél és 38 ezer 20 évesnél fiatalabb személy lett közfoglalkoztatott. A közmunkába lépő pályakezdők aránya az Ifjúsági Garancia Program elindulása után nem, csak a 2017-es rendeletet követően kezdett csökkenni. A közmunkába kerülő fiatalok közel 80 százaléka legfeljebb általános iskolai végzettségű, és a közfoglalkoztatásba kerülés után elenyésző az esélyük arra, hogy néhány éven belül befejezzék a középiskolát, még akkor is, ha a közfoglalkoztatásba kerülés előtt elkezdték.

Hivatkozások

- FÜLÖP ZSÓFIA (2016): [Újratermelni a nyomort. Fiatalkorúak a közfoglalkoztatásban.](#) Magyar Narancs, 17. sz. április 28.
- SEBŐK ANNA (2019): A KRTK Kapcsolt Államigazgatási Paneladatbázisa. Közgazdasági Szemle, Vol. 96. No. 11. 1230–1236. o.

6. A ROMA FIATALOK HELYZETE

6.1. ROMA FIATALOK AZ ISKOLÁBAN ÉS A MUNKAPIACON – VÁLTOZÁSOK 2011 ÉS 2016 KÖZÖTT

SCHARLE ÁGOTA

A romák iskolázottsága – és ezzel szorosan összefüggően munkapiaci helyzete is – évtizedek óta lényegesen rosszabb, mint a nem roma népességé (*Kemény és szerzőtársai*, 2004, *Kertesi* 2005). A romák lemaradásában egyformán szerepet játszanak a generációk során halmozódó (és nehezen leküzdhető) hátrányok, a többségi társadalom diszkriminatív, szegregáló attitűdje és szakpolitikai lépések (vagy azok hiánya) is. Míg az iskolai lemaradásuk mértékét és intézményi okait számos kutatás vizsgálta az utóbbi években (például *Hajdu és szerzőtársai*, 2014, *Kertesi–Kézdi*, 2014, 2016, *Kiss*, 2018), a foglalkoztatásról az utóbbi években nem készült sem önálló adatfelvétel, sem átfogó kutatás. Ebben az alfejezetben a KSH lakossági adatfelvételei – amelyek a korábnál pontosabban mérik a roma etnicitást – alapján leíró jelleggel foglaljuk össze az elmúlt években megfigyelhető alapvető változásokat.

Iskolázottság

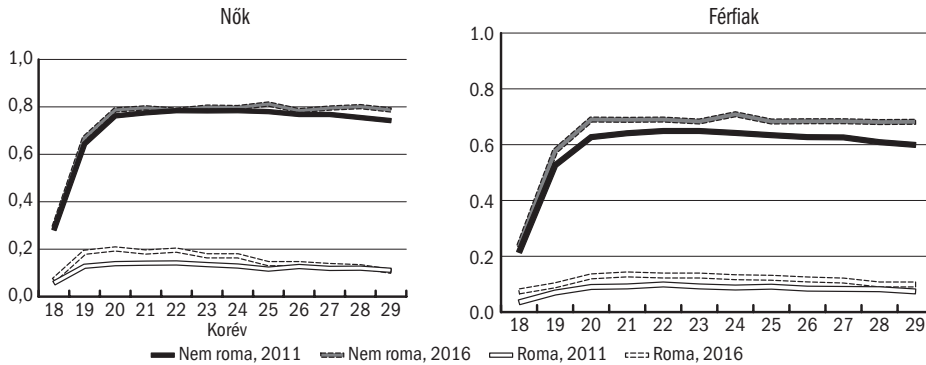
Az iskolázottság alakulását a rövidség kedvéért két indikátor, az érettségizettek, illetve a nappalin tanulók aránya alapján mutatjuk be. Ha korévenként vizsgáljuk az érettségizettek arányát,¹ akkor alapvetően a 2011 előtti időszak változásait látjuk: akik 2016-ban 29 évesek voltak, azok 2005–2006 körül tehették le az érettségi vizsgát, és azok, akik ekkor 19 évesek voltak, az alapkészségeiket még szintén a közoktatás 2011-es átalakítása előtti iskolában szerezték meg. A nem roma népességben 2011 és 2016 között csak a férfiak esetében látunk érdemi változást: a fiúk között jelentősen (5–6 százalékponttal) nagyobb az érettségizettek aránya minden 18 év feletti évjáratban (*6.1.1. ábra*). A roma népességben a fiúk és a lányok között is érdemi javulást találunk. A lányoknál csak a fiatalabb kohorszokban kezd emelkedni az érettségizettek aránya, viszont a javulás nagyobb, másfél-kétszer akkora, mint a fiúknál.

A romák esetében megfigyelt javulás jelentőségét aláhúzza, hogy a korábbi kutatások szerint ezt számos tényező gátolja. *Hajdu és szerzőtársai* (2014) becslése szerint² a középiskolai lemorzsolódás esélyében megfigyelt roma–nem roma különbség több mint felét az általános iskola végére felhalmozott tudás mértéke, és (kisebb részben) a középiskola minősége magyarázzák. A fennmaradó különbség jelentős része a társadalmi elszigeteltségre vezethető vissza: arra, hogy a roma fiataloknak sokkal ritkábban vannak szoros kapcsolataik az iskolában jól teljesítő kortásokkal, mint a nem romáknak.

1 Az érettségivel rendelkezők munkába állási esélyei és várható bére is lényegesen jobb, mint a nem érettségizetteké (*Hajdu és szerzőtársai*, 2015).

2 A tanulmány roma és nem roma tanulók egy teljes középiskolai kohorszájának középiskolai pályafutását és egyetemi továbbtanulási esélyeit vizsgálta az Életpálya-felmérés 2006 és 2012 közötti adatai alapján.

6.1.1. ábra: Érettségizettek aránya korévenként, 2011, 2016 (százalék)

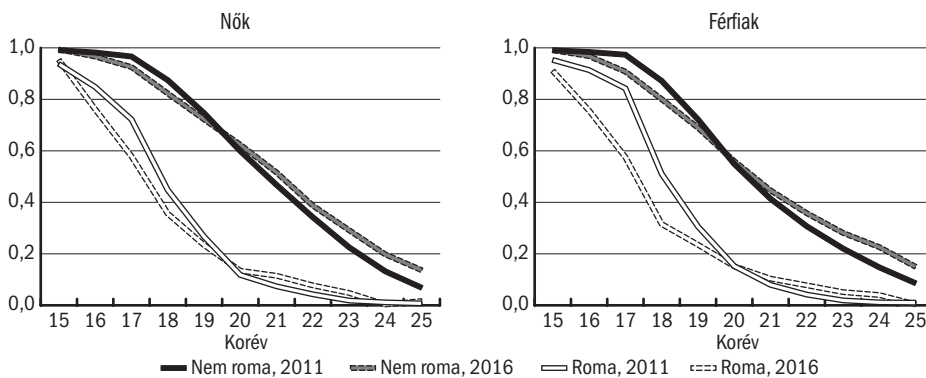
Forrás: Molnár Tamás számítása a 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus egyéni adatai alapján.

Az utóbbi évek fejleményeit jelzi a másik indikátor: évfáronként tekintve a nappalin tanulók aránya megmutatja, hogy a fiatalok milyen arányban tanulnak tovább közép- és felsőoktatásban az általános iskola után. A tankötelezettség életkorának 2011-ben bevezetett csökkentése³ a roma és nem roma fiatalok esetében is megnövelte az iskolát korán elhagyók arányát, ez a hatás azonban a romák és különösen a roma férfiak esetében lényegesen nagyobb volt (6.1.2. ábra). Mint a 6.2. alfejezetben látni fogjuk, a hátrányos helyzetű járáásokban az átlagosnál is nagyobb volt ez a hatás. A reform előtt lebonyolított 2011. évi Népszámlálás és az öt évvel későbbi 2016. évi Mikrocenzus adatait összevetve,⁴ a nem romák esetében 4–7 százalékponttal, míg a romák esetében 14 (nők) illetve 27 (férfiak) százalékponttal csökkent a nappalin tanulók aránya a 17 éves korcsoportban. A csökkenés a romák esetében már a 16 évesek körében is jelentős.

³ A 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 18-ról 16-ra csökkentette a tankötelezettség határát. A 16 éves korhatár elsőként azokra volt érvényes, akik a 2011/2012-es tanévben kezdték meg az általános képzés nyolcadik évfolyamát.

⁴ A roma identitás mérése nagyon hasonló volt két adatfelvételben, de a népszámlálásban két ok miatt is nagyobb arányban szerephetnek a magukat romának vallók: egyrészt a minta teljes körű, míg a mikrocenzus mintájában a roma telepkek alulreprezentáltak, másrészt a 2011. évi népszámlálás idején külön kampány ösztönözte a roma identitás vállalását.

6.1.2. ábra: A nappali szakon tanulók aránya a roma és nem roma fiatalok körében, 2011, 2016 (százalék)

Forrás: Molnár Tamás számítása a 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus egyéni adatai alapján.

A 2011. és 2016. évi adatok összevetéséből az is látható, hogy a felsőoktatás expanziójában a roma fiatalok kevésbé vesznek részt: a 21–23 éves korcsoportban a nem romák között átlagosan 5 százalékponttal, míg a romák körében csak 3 százalékponttal nőtt öt év alatt a nappali szakon tanulók aránya. Ez azt is jelenti, hogy a felsőoktatásban tanulók arányában nem csökkent, sőt nőtt a romák jelentős lemaradása.

Foglalkoztatás

A KSH munkaerő-felmérése szerint a 15–64 éves roma népességben 2017-ben a férfiak 55 százaléka, a nők 36 százaléka dolgozott, miközben a nem roma népességben rendre 76 és 62 százalék volt a foglalkoztatottak aránya. A romák foglalkoztatottsága 2014 (ebben az évben került be a munkaerő-felmérésbe az etnikumra vonatkozó kérdés) és 2017 között nagyobb mértékben emelkedett, mint a nem romáké, így a lemaradásuk valamelyest csökkent. A korai iskolaelhagyók és a nem tanuló, nem dolgozó (NTND) fiatalok arányát tekintve viszont tovább nőtt a romák amúgy is óriási lemaradása: ez a két mutató a nem roma népességben kismértékben javult 2014 és 2017 között, míg a roma fiatalok esetében romlott vagy változatlan maradt.⁵ A 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus között eltelt öt évben (amelyből négy már a fellendülés idejére esett) a roma férfiak foglalkoztatási rátája 16-ról 25 százalékra nőtt, a nőké 7-ről 12 százalékra.

6.1.1. táblázat: A 16–25 éves népesség származás és munkapiaci státus szerint, 2011 és 2016 (ezer fő)

	Roma		Nem roma	
	2011	2016	2011	2016
Férfiak				
Tanul	9,8	7,9	311,1	261,6
Dolgozik	5,0	9,2	184,2	213,8
Közmunkás	1,7	4,3	5,1	9,1
Gyed, gyes	0,3	0,1	0,3	0,3
Egyéb	15,4	15,7	99,9	69,5
Együtt	32,2	37,2	600,1	554,3
Nők				
Tanul	8,3	6,9	303,8	258,8
Dolgozik	2,1	3,6	149,0	171,6
Közmunkás	0,7	2,0	3,7	7,4
Gyed, gyes	9,2	7,6	29,7	30,6
Egyéb	9,8	10,1	84,6	59,5
Együtt	30,1	30,2	570,8	527,9

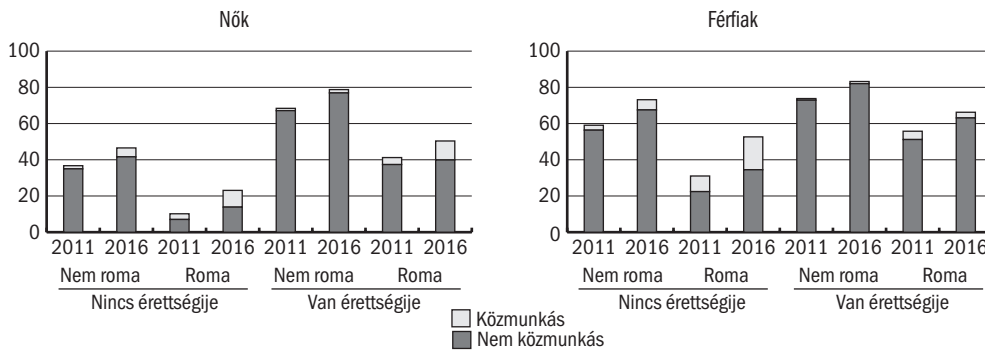
Forrás: Saját számítás a 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus egyéni adatai alapján.

A 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus nagyobb mintája arra is lehetőséget ad, hogy az iskolai végzettségtől függetlenül is megvizsgáljuk

⁵ A korai iskolaelhagyók aránya 57-ről 65 százalékra nőtt (nem romáknál 10-ről 9 százalékra csökkent), a NTND-arány 38 százalék mindkét évben (nem romáknál 13-ről 9 százalékra csökkent). Az előbbi mutatót a 18–24 éves, az utóbbit a 15–24 éves korcsoportra közli a KSH (2018).

a foglalkoztatás alakulását. E két felmérés adatainak összevetése alapján a romák foglalkoztatási hátránya továbbra is jelentős, de az érettségizettek esetében lényegesen kisebb, mint a képzetlenek esetében (6.1.3. ábra). A fiatal roma nők hátránya nem csökkent 2011 és 2016 között, annak ellenére, hogy mindkét iskolázottsági kategóriában nőtt a foglalkoztatottak aránya. A fiatal roma férfiak esetében a képzetlenek hátrányában látványos csökkenést látunk, ez azonban nagyrészt a közfoglalkoztatásnak köszönhető. 2016-ban az iskolázatlan foglalkoztatott férfiak 34 százaléka közmunkásként dolgozott, miközben a nem romák körében csak 8 százalék ez az arány. A dolgozó nők esetében még magasabb a közmunkások aránya: a képzetlenek 40 százaléka és még az érettségizett nők 21 százaléka is közfoglalkoztatott volt 2016-ban.

6.1.3. ábra: Foglalkoztatottak aránya a 16–25 éves, nem tanuló népességben, 2011, 2016 (százalék)

Forrás: Saját számítás a 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus egyéni adatai alapján.

Hivatkozások

HAJDU TAMÁS–HERMANN ZOLTÁN–HORN DÁNIEL–KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS–VARGA JÚLIA (2015): *Az érettségi védelmében*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP, 2015/1.

HAJDU TAMÁS–KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2014): *Roma fiatalok a középiskolában*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP, 2014/7.

KEMÉNY ISTVÁN–JANKY BÉLA–LENGYEL GYÖRGY (2004): *A magyarországi cigányság 1971–2003*. Gondolat Kiadó, Budapest.

KERTESI GÁBOR (2005): *A társadalom peremén. Romák a munkaerőpiacon és az iskolában*. Osiris, Budapest.

KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2010): *Roma Employment in Hungary After the Post-Communist Transition*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP, 2010/9.

KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2014): *Iskolai szegregáció, szabad iskolaválasztás és helyi oktatáspolitikai 100 magyar városban*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP, 2014/6.

KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2016): *A roma fiatalok esélyei és az iskolarendszer egyenlőtlensége*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP, 2016/3.

KISS MÁRTA (2018): *A szelektív iskolaválasztás tényezői, motivációi és az oktatás minőségével való összefüggései a leghátrányosabb helyzetű térségekben*. Megjelent: *Fejes József Balázs–Szűcs Norbert* (szerk.): *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület, Szeged, 147–172. o.

KSH (2018): *Munkaerőpiaci helyzetkép, 2014–2018*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

6.2. LAKÓHELY SZERINTI KÜLÖNBSÉGEK A NEM TANULÓ ÉS NEM DOLGOZÓ TIZENÉVESEK ARÁNYÁBAN A TANKÖTELEZETTSÉGI KOR LESZÁLLÍTÁSA ELŐTT ÉS UTÁN

KÖLLŐ JÁNOS & SEBŐK ANNA

A már munkavállalási korú, de még kiskorú népesség (15–18 évesek) munkanélkülisége a rendszerváltás első éveit követően folyamatosan csökkent, a tankötelezettségi korhatár 18. életévre emelésével pedig alig három százalékos szintre esett.¹ A helyzet megváltozott a 2011. évi CXC. törvénnyel, amely ismét tizenhat évnél húzta meg a tankötelezettség felső határát, lehetővé téve, hogy az ennél idősebbek kilépjenek a munkaerőpiacra, és ott (a döntéshozók tervei szerint) munkába álljanak.

Ebben a rövid alfejezetben elemi eszközökkel és a leírás igényével megvizsgáljuk, hogyan alakult át az intézkedéssel érintett korosztály tevékenységi szerkezete az ország jobb és rosszabb helyzetű lakókörzeteiben. Figyelmünket a 17. életévüket már betöltött, de a 18.-at még el nem ért fiatalokra korlátozzuk, akik 2011 előtt – kisszámú kivétellel – iskolakötelesek voltak, azt követően viszont nem. Rámutatunk, hogy az iskolába járás a legrosszabb állapotú körzetekben esett vissza a legnagyobb mértékben, a foglalkoztatás növekedése pedig még a legjobb munkaerőpiacokon sem tudta elejét venni, hogy növekedjék a nem tanuló és nem is dolgozó (NTND) fiatalok száma.

Elemzésünk a 2011. évi népszámlálás teljes körű, tízmilliós sokaságán, és a 2016. évi mikrocenzus egymillió véletlen mintáján alapul.² A 17 évesekre vonatkozó adatokat még így sem tudjuk részletes földrajzi bontásban vizsgálni: ahhoz, hogy megfelelő elemszámhoz jussunk, ugyanakkor a mikrokörnyezet jellemzőit is megragadhatjuk, az ország átlagosan 250 lakosú népszámlálási körzeteit (melyek száma 45 500) különböző dimenziók szerint kvartilisekre bontottuk a 2011-ben megfigyelt adataik alapján. A vizsgált dimenziók: a helyi, általános iskolai végzettségű népesség foglalkoztatási és munkanélküliségi rátája; egy, az általános iskolát végzettek számára bejárható munkaerőpiac méretét és minőségét megragadó mutató, valamint a romák népességbeli aránya.³

A regionális különbségek időben változó szerepét probabilitásos regresszióval mérjük. Az eredményváltozó azt méri, hogy a *j*-edik számlálókörzetben lakó *i*-edik 17 éves tanult-e, avagy teljesen passzív volt-e (NTND) 2011-ben, illetve 2016-ban. A 6.2.1. táblázat első három számoszlopában szereplő becsült együtthatók azt mutatják, hogy az adott évben az adott csoportba (roma fiú, roma lány, nem roma lány) tartozó egyén milyen valószínűséggel dolgozott a *nem roma fiúkhoz képest*. A 4–6. számoszlopban az együtthatók arról tudósítanak, hogyan befolyásolta a kimenet valószínűségét, ha a szűk lakókörnyezet a választott 2011. évi mutató (foglalkoztatási ráta, munkanél-

1 Az 1996. évi közoktatási törvény hatásairól lásd a kötet 2.5. alfejezetét.

2 A számításokat a KSH és az MTA KRTK közösen üzemeltetett kutatószobájában végeztük.

3 A mutatók pontos számítás-módjáról lásd a *Függelék*et az alfejezet végén.

külségi ráta és a többi) szerint képzett második, harmadik, illetve negyedik legrosszabb számlálókörzet-negyedbe (Q_4 -be), és nem a legjobb egynegyedbe (Q_1 -be) tartozott.

6.2.1. táblázat: A nem, az etnikum és egyes lakóhelyi jellemzők hatása az oktatási részvételre, 2011, 2016 (probabilisztikus regresszió)

Számlálókörzeti indikátor	Roma fiú	Nem roma lány	Roma lány	Számlálókörzet-kvartilisek			Konstans	R^2	N
				2.	3.	4.			
Foglalkoztatási arány									
2011	-10,8 (4,5)	-0,4 (1,5)	-29,2 (9,3)	-0,0 (0,1)	-0,4 (1,5)	-4,0 (5,8)	99,2	0,11	9358
2016	-25,4 (9,6)	0,0 (1,2)	-26,0 (8,9)	0,1 (0,2)	-3,0 (4,5)	-12,7 (12,5)	97,6	0,14	7464
Munkanélküli arány									
2011	-12,1 (5,1)	-0,4 (1,5)	-30,3 (9,6)	-0,5 (1,5)	-1,0 (2,6)	-3,0 (4,5)	99,5	0,10	9358
2016	-29,3 (11,3)	0,1 (0,3)	-30,3 (10,5)	-2,3 (3,7)	-4,3 (6,1)	-10,1 (10,4)	98,3	0,12	7464
Munkapiac minősége^a									
2011	-12,8 (5,4)	-0,4 (1,8)	-30,8 (9,8)	-0,5 (1,4)	-0,9 (2,5)	-1,9 (4,4)	99,6	0,10	9358
2016	-30,7 (11,9)	0,1 (0,2)	-31,4 (10,9)	-1,7 (2,2)	-3,9 (5,1)	-7,1 (8,8)	98,2	0,11	7464
Romák aránya									
2011	-10,3 (4,3)	-0,4 (1,5)	-28,5 (9,0)	-3,6 (4,9)	-3,6 (5,1)	-4,1 (6,5)	95,2	0,11	9358
2016	-25,6 (9,6)	0,2 (0,4)	-26,3 (8,9)	-7,2 (6,0)	-10,1 (9,2)	-10,8 (10,8)	86,1	0,13	7464

^a Lásd a *Függelék*et az alfejezet végén.

Minta: A 2011-es népszámlálásban és a 2016-os mikroczuzusban egyaránt megfigyelt számlálókörzetek 17 éves lakosai. Roma az, aki az etnikai hovatartozásra vonatkozó kérdésre magát első- vagy másodsorban romaként jelölte meg, vagy első, illetve második nyelvként beszéli a roma, beás vagy lovári nyelvek valamelyikét.

N = a megfigyelt személyek száma. Az együththatókat százzal szoroztuk, zárójelben a *t*-értékek láthatók.

A roma és nem roma fiatalokat azért különböztetjük meg, mert az előbbieket átlagosan sokkal rosszabb általános és középiskolákba járnak, mint a nem romák, gyakrabban fordul elő, hogy a szűk környezetük nem ösztönzi a tanulmányok befejezését, vagy a családjuk nehezen állja a tanulás járulékos költségeit, ezért erősebb a késztetés vagy a kényszer a tanulmányaik félbeszakítására. Az erősen szegregált és jellemzően rossz minőségű „cigányiskolákban” ezek a hatások felerősödnek.

Hangsúlyozzuk, hogy 2011-ben a körzeteknek csak arra a részalmazára becsüljük az egyenleteket, amely megfigyelhető a mikroczuzusban is, a Q_1 – Q_4 csoportokba *ugyanazok* a számlálókörzetek tartoznak 2011-ben, mint 2016-ban. (A cenzus teljes mintájára becsült eredmények hasonlóak.)

Látható, hogy a nem roma fiúk és nem roma lányok részvételében sem 2011-ben, sem 2016-ban nem mutatható ki érdemi különbség. A roma lányoknak sokkal (nagyjából harminc százalékponttal) kisebb része járt iskolába 2011-ben, de a helyzetük 2016-ig lényegében nem változott, sőt kismértékben még javult is a nem roma lányokhoz képest. Óriási romlást látunk azonban a roma fiúknál, akik 10–13 százalékponttal kisebb eséllyel tanultak 2011-ben, és a hátrányuk 25–31 százalékpontosra növekedett 2016-ra!⁴

A lakóhelyi jellemzők esetében hasonló mintázatot figyelhetünk meg a táblázat első három blokkjában: a választott mutató szerint legrosszabb helyzetű körzetnegyedben már 2011-ben is alacsonyabb volt az oktatási részvétel (2–4 százalékponttal), mint a legjobb negyedben, a lemaradás azonban sokkal súlyosabbá (a választott lakóhelyi indikátortól függően 7–13 százalékpontossá) vált 2016-ra, azonos nemű és etnikai hovatartozású egyének összehasonlításában.

Az egyenletek konstansai a legjobb helyzetű lakóhelyi csoportban élő nem roma fiúk oktatási részvételét mérik – ez a mutató is romlott egy-másfél százalékponttal.

A táblázat legalsó blokkjában a számlálókörzeteket a romák 2011-es népességen belüli aránya szerint rendeztük kvartilisekbe. Ez nem befolyásolja érdemben az egyéni változókra kapott együtthatókat. Az oktatási részvétel a negyedik kvartilis felé haladva egyre alacsonyabb volt 2011-ben és – sokkal nagyobb mértékben – 2016-ban. Ezekből az – etnikai hovatartozásra kontrollált – eredményekből valószínűsíthető, hogy a „sűrű roma körzetekben” a nem roma fiatalok részvétele is jelentősen csökkent. Az egyenletekben a konstans értéke is különbözik az első három blokkban láthatóktól. A romák alacsony (az első kvartilisben lényegében nulla) részaránya önmagában nem garantált magas oktatási részvételt, és ezekben a (többnyire falusi) lakónegyedekben jelentősen csökkent az iskolába járó 17 éves fiúk aránya.

A hasonló szerkezetű 6.2.2. táblázatban a függő változó az NTND (nem tanul, nem dolgozik) státus. Nem ismételjük meg a négyféle mutató szerinti, egymáshoz hasonló eredményekre vezető becsléseket, csak a 2011. évi foglalkoztatási ráta alapján képzett kvartilisekkel végzett számítást mutatjuk be, ezúttal több figyelmet szentelve a 2016-ra kialakult NTND-szinteknek.

2011-ben egy, a legrosszabb helyzetű lakókörzetnegyedben élő 17 éves roma fiú esélyét arra, hogy ne tanuljon és ne is dolgozzon, 14,8 százalékosra (11,3 + 3,0 + 0,5) becsüli az egyenlet. 2016-ban a hasonlóan kalkulált esély 38,7 százalékosnak adódik, ami lényegében megegyezik az adott populációban ténylegesen megfigyelt értékkel (38,5 százalék).⁵ Noha a becsléseink nem hajszálpontosak (mint azt az egyenletek viszonylag alacsony magyarázó ereje sejteti), annyira azért megbízhatók, hogy kijelenthessük: 2011 és 2016 között jelentősen csökkent az iskolába járó 17 évesek aránya, amit a foglalkoztatás növekedése alig tudott ellensúlyozni. Társadalmi következményeit tekintve különösen súlyos fejlemény, hogy 2016-ra aggasztóan magasra – a 2011-es

4 A becsült mérték függ attól, hogy milyen számlálókörzeti mutatóra kontrolláljuk az egyéni hatásokat.

5 Itt jegyezzük meg, hogy a súlyozatlan és a lakosságsszámmal súlyozott becslések alig térnek el egymástól, ami logikusan következik abból, hogy a számlálókörzeteket a felmérést végző kérdezők munkaterhelését figyelembe véve alakítják ki, ezért méretükben nem nagyon különböznek.

szint legalább duplájára – nőtt a rossz adottságú lakókörnyezetben élő nem tanuló és nem is dolgozó roma fiúk aránya. 2016-ban tíz ilyen fiatalból négy nem tanult és nem is dolgozott.

6.2.2. táblázat: A nem, az etnikum és egyes lakóhelyi jellemzők hatása az NTND (nem tanul és nem dolgozik) státusra, 2011, 2016 (probabilisztikus regresszió)

Számlálókörzeti indikátor	Roma fiú	Nem roma lány	Roma lány	Számlálókörzet-kvartilisek			Konstans	R^2	N
				2.	3.	4.			
Foglalkoztatási arány									
2011	11,3 (4,9)	0,5 (1,8)	30,4 (9,7)	0,4 (1,5)	0,9 (2,3)	3,0 (4,4)	0,5	0,10	9358
2016	28,5 (11,2)	0,5 (0,9)	31,3 (10,9)	2,1 (3,8)	3,7 (5,7)	9,3 (10,2)	0,9	0,13	7464

Minta: A 2011-es népszámlálásban és a 2016-os mikrocenzusban egyaránt megfigyelt számlálókörzetek 17 éves lakosai. Roma az, aki az etnikai hovatartozásra vonatkozó kérdésre magát első- vagy másodsorban romaként jelölte meg, vagy első, illetve második nyelvként beszéli a roma, beás vagy lovári nyelvek valamelyikét. N = a megfigyelt személyek száma. Az együtthatókat százszal szoroztuk, zárójelben a t -értékek láthatók.

Függelék

A számlálókörzeti indikátorok számítása

Foglalkoztatási arány. A kérdezést megelőző héten jövedelemtermelő munkát végzők aránya a munkavállalási korú népességben. Foglalkoztatottnak számít az is, aki az adott héten nem dolgozott, de csak átmenetileg volt távol a meglévő munkájától.

Munkanélküli-arány. Munkanélküli, aki nem dolgozik, a kérdezést megelőző hónapban aktívan állást keresett, és be tudna lépni egy megtalált munkahelyre. Számukat a munkavállalási korú népességhez viszonyítjuk.

A romák aránya. Romának minősül, aki az etnikai hovatartozásra vonatkozó kérdésre magát első- vagy másodsorban romaként jelölte meg, vagy első, illetve második nyelvként beszéli a roma, beás vagy lovári nyelvek valamelyikét. Számukat a munkavállalási korú népességhez viszonyítjuk.

Munkaerőpiaci minőség indikátora. Egy számlálókörzet meghatározott iskolázottságú népességének munkaerőpiacát egy olyan mutatóval ($Q = V/A$) jellemezzük, ahol V az egyén számlálókörzetéből nyereségesen elérhető munkahelyek száma, A pedig azon versenytársak száma, akik számára szintén elérhetők ezek a munkahelyek. Elérhetőnek tekintünk egy munkahelyet, ha az utazási pénz- és időköltséggel csökkentett nettó kereset nagyobb, mint az elérhető segély és a közmunkás bér várható összege. Az erre vonatkozó számítás *Tir Melinda* és *Köllő János* végezték az MTA GEO-adatbázis (http://adatbank.krtk.mta.hu/adatbazisok__geo) felhasználásával.

7. FELNŐTTKÉPZÉS ÉS TÚLKÉPZETTSÉG

7.1. FIATALOK MUNKAHELYI ÉS ISKOLARENDSZEREN KÍVÜLI KÉPZÉSE

VARGA JÚLIA

Az iskolarendszeren kívüli oktatási, képzési részvétel fontos szerepet játszhat abban, hogy az egyének alkalmazkodjanak a változó munkaerőpiaci igényekhez. Ebben az alfejezetben egy Magyarországon kevésbé kutatott kérdést, a fiatalok iskolarendszeren kívüli képzési részvételi arányainak változását és a részvételi valószínűség különböző jellemzők alapján megfigyelhető különbségeit vizsgáljuk.

Az iskolarendszeren kívüli oktatási, képzési részvételre vonatkozóan háromféle statisztikai adatgyűjtésből áll rendelkezésre információ. Az első, az Eurostat felnőttoktatási felvétele (*Adult Education Survey, AES*), amely az Európai Unió országaiban a kikérdezés előtti 12 hónapra vonatkozóan gyűjt adatokat a felnőttek formális és nem formális oktatási és képzési részvételéről és ezek jellemzőiről.¹ A második szintén az Eurostat adatfelvétele.² A harmadik adatforrás pedig a KSH munkaerő-felmérései, amelyek negyedéves rendszeres felvételeiben rákérdeznak arra is, hogy részt vett-e a válaszadó a kérdezést megelőző négy hétben iskolarendszeren kívüli képzésekben.

A munkaerő-felvételek különböző hullámaiban többször változott a nem formális képzésekben való részvételre való rákérdezés részletezettsége, 2014-ig összevontabb csoportokban kérdeztek a részvételről, azóta a nem formális oktatás, képzés 12–13 csoportját különböztetik meg, és gyűjtenek adatokat az ezekben való részvételről. Az adatgyűjtés egyre inkább törekszik az összes nem iskolarendszerű képzési forma feltérképezésére.³

A háromféle adatforrás alapján nagyságrendileg különböző részvételi arányokat látunk. Ennek okait a rendelkezésre álló információ alapján nem tudjuk megítélni. Az AES adatfelvételei szerint a 25–34 éves fiatalok nem formális oktatásban való részvételi aránya a 2007-ben mért 9,7 százalékról 2011-re 44,3 százalékra, majd 2016-ra 56,6 százalékra nőtt Magyarországon.⁴ A 2016-ban megfigyelt érték már nagyobb volt, mint az EU28 vagy az euróövezet átlaga (7.1.1. ábra).

A Munkaerő-felvétel nagyságrendileg kisebb részvételi arányokat dokumentált. 2018-ban a 25–34 évesek 10,1 százaléka vett részt képzésben, míg

1 Eddig három adatfelvétel volt (2007-ben, 2011–2012-ben és 2016–2017-ben). Magyarországon az első próba- (pilot) felvétel 2007-ben a KSH Munkaerő-felvételének kiegészítő adatfelvételeként készült, majd a következő adatfelvételek önálló adatfelvételek voltak. A mintanagyság 5800–6500 fő volt.

2 A Vállalati munkahelyi szakképzés elnevezésű (*Continuing Vocational Training of Enterprises, CVTS*) adatfelvétel a vállalkozások/vállalatok által valamilyen formában támogatott szakmai képzésekről gyűjt adatokat a legalább 10 főt foglalkoztató szervezetekben. A **CVTS felvételre** is háromszor került eddig sor, 2005-ben, 2010-ben és 2015-ben.

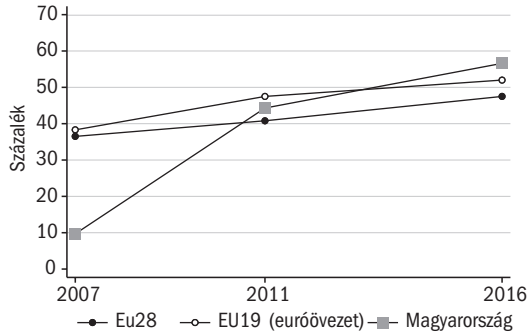
3 A következő nem formális oktatási képzési formákban való részvételről gyűjtenek adatokat: képesítést nem nyújtó szakmai tanfolyamok, iskolarendszeren kívüli OKJ-s képzések, különféle szemináriumokon, konferenciákon való részvétel, munkahelyen a munkához kapcsolódó betanítás, csapatépítő tréningek, nyelvtanfolyamok, számítógépes tanfolyamok, informatikai képzések, távoktatás keretében szervezett tanfolyamok. Az e-learning bármely formája, webinárok, magánórák, egészségügyi témájú tanfolyamok, hatósági képzések, gépjárművezetői tanfolyamok, sporttal, zenével, illetve más hobbitévékenységgel kapcsolatos előadások, tanfolyamok.

4 Az Eurostat külön felhívja a figyelmet arra, hogy módszertani változtatások miatt a 2007-re, 2011-re és 2016-ra vonatkozó

AES-eredmények közvetlenül nem összehasonlíthatók, és ezért „az eredmények nem használhatók arra, hogy az élethosszig való tanulásban való részvételi arányok 2007 és 2016 közötti változásaira vonatkozóan értelmezzék őket” [Eurostat Eurostat Adult Education Survey. Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure (ESMS) 15.2. Comparability – over time].

az EU28 országokban átlagosan 17,8 százalék, az euróövezet országában pedig 19,5 százalék.⁵

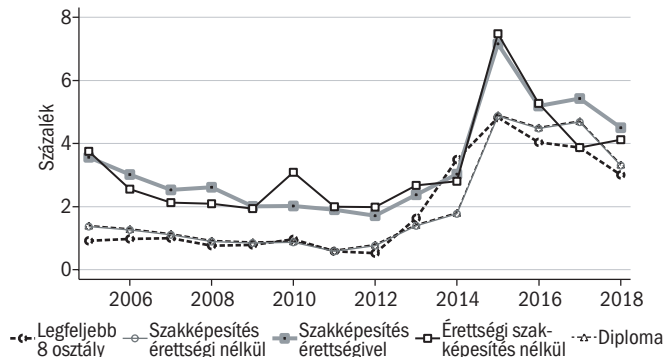
7.1.1. ábra: A 25–34 évesek részvételi arányai a nem formális oktatásban, képzésben az AES-adatfelvételek adatai alapján

Forrás: Az Eurostat AES-adatfelvételei alapján saját szerkesztés.

A 7.1.2. ábra a 25–34 évesek részvételi arányainak változásait mutatja be iskolai végzettségi csoportonként 2005 és 2018 között.⁶ 2005 és 2012 között minden végzettségi csoportban folyamatosan csökkentek a kiindulásként is nagyon kicsi részvételi arányok a 25–34 évesek körében, majd 2013 és 2015 között a fiatalok nagyobb arányban számoltak be képzési résztvevőtől. A növekedés valamekkora hányada lehet, hogy a kategória-rendszer átalakításának köszönhető (lásd a 3. lábjegyzetet). 2015 után ismét csökkenni kezdtek a részvételi arányok. A teljes időszakban az érettségi szakképesítéssel és az érettségi szakképesítés nélküli részvételi arány volt a legnagyobb. 2014 után a legfeljebb nyolc osztályt végzetek vettek legkisebb arányban részt nem formális oktatásban, képzésben.

7.1.2. ábra: A 25–34 évesek részvételi arányai a nem formális oktatásban, képzésben végzettségi szintenként a munkaerő-felmérés adatai alapján

Forrás: A munkaerő-felmérés 53–108. hullámainak adataiból számolva

A 2018. évi munkaerő-felmérés négy hullámának adatait összevonva a 16–34 évesek nem formális oktatásban, képzésben való részvételi valószínűségét egy-

⁵ Eurostat.

⁶ Az éves adatok a negyedéves adatok átlaga.

szerű valószínűségi modellel is megvizsgáltuk.⁷ Az eredményeket – a szignifikáns marginális hatásokat – a 7.1.1. táblázat foglalja össze.

7.1.1. táblázat: Az iskolarendszerű képzésen kívüli képzés valószínűségének meghatározói a 16–34 évesek között, 2018

Változó	Marginális hatás dy/dx
Végzettség	
Szakiskola (szakképesítés érettségi nélkül)	0,031** (0,01529)
Érettségi szakképesítés nélkül	0,042*** (0,01304)
Felsőfokú	0,057*** (0,01548)
Munkaerőpiaci státus	
Foglalkoztatott	0,049*** (0,00948)
Ágazat	
Mezőgazdaság	-0,042*** (0,00733)
Ipar	-0,032*** (0,00867)
Gépipar	-0,036*** (0,01006)
Építőipar	-0,048*** (0,00534)
Egyéb	-0,037*** (0,01022)

A modellben használt többi kontrollváltozó: Nem, Végzettsége: szakképesítés érettségivel, Munkaerőpiaci státus: munkanélküli, Régió kétértékű változók, Lakóhely: falu, Budapest.

Referenciakategória: Nő, legfeljebb általános iskolai végzettségű; inaktív, város, Dél-Dunántúl, járműipar.

Zárójelben a standard hibák.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: Saját szerkesztés.

A szakiskolai végzettségű fiatalok 3,1 százalékkal, a gimnáziumban érettségizett fiatalok (érettségi szakképesítés nélkül végzettségűek) 4,2 százalékkal, a diplomás fiatalok pedig 5,7 százalékkal nagyobb valószínűséggel vettek részt képzésben 2018-ban, mint a referenciakategóriának választott legfeljebb nyolc osztályt végzett fiatalok. A foglalkoztatott fiatalok 5 százalékkal nagyobb valószínűséggel tanultak nem formális oktatás, képzés keretében, mint az inaktív fiatalok. Néhány ágazatban (ipar, építőipar, mezőgazdaság) dolgozók kisebb valószínűséggel vettek részt informális oktatásban, képzésben, mint a referenciakategóriának választott járműiparban dolgozók. A többi megfigyelt jellemző szerint (nem, lakóhely régiója, településtípusa, egyéb ágazatok) nem találtunk szignifikáns különbséget a nem formális oktatásban, képzésben való részvétel valószínűségében.

⁷ Kétkimenetes probit modell, részt vett-e képzésben (igen/nem).

7.2. A NEM KOGNITÍV KÉSZSÉGEK NÖVEKVŐ SZEREPE AZ ÁLLÁSKERESÉSBEN ÉS A MUNKAVÉGZÉSBEN

FAZEKAS KÁROLY

A technológiai fejlődés, a nemzetközi, regionális és a társadalmi munkamegosztás átalakulása során nem csupán a gazdaság ágazati és foglalkozási szerkezete változik. Az egyes *foglalkozásokon belül* jelentős átalakulás megy végbe a munkafeladatok tartalmában aszerint, hogy azok elvégzése milyen *készségeket* kíván meg a munkavállalóktól. Az elmúlt évtizedekben leggyorsabban a *matematikai jártasságot és a szociális készségeket egyaránt megkövetelő* feladatokat tartalmazó álláshelyek aránya növekedett, és leginkább azon álláshelyek aránya csökkent, amelyekben az elvégzendő feladatok jellemzően *sem matematikai jártasságot, sem szociális készségeket nem igényeltek* a munkavállalóktól (Deming, 2017).

A szociális (nem kognitív) készségek leginkább ahhoz szükségesek, hogy a munka során sikeresen együtt tudjunk működni másokkal. Ilyenek például a személyiségpszichológiában *Big Five* néven ismert készségcsoport egyes elemei: extrovertáltság, konszenzuskészség, lelkiismeretesség, érzelmi stabilitás, nyitottság. Ilyen készség a mentalizáció (*theory of mind*), amelyen azt értjük, hogy másokat megfigyelve képesek vagyunk behelyezkedni mások nézőpontjába, megértjük, és saját céljaink, cselekedeteink szempontjából értékelni tudjuk mások cselekedeteinek okait, érzelmi állapotának jellemzőit. A mentalizációs képesség az oktatásban és a munkapiacra egyaránt kiemelkedően fontos a kétoldalú és csoportos kooperációk sikere szempontjából (DeAngelo–McCannon, 2015).¹

A nem kognitív készségek az elmúlt évtizedekben megfigyelt felértékelődése egymással szorosan összefüggő technológiai és társadalmi, demográfiai okokkal magyarázható. A technológiai fejlődésnek – a robotizációnak, az egymással folyamatosan kommunikáló elemekből álló termelési, szolgáltatási rendszerek terjedésének, a mesterséges intelligencia egyre szélesebb körben történő felhasználásának – eredményeképpen ma már a magas szintű kognitív készségeket igénylő feladatok mind nagyobb részét el tudják végezni intelligens, számítógépek által vezérelt eszközök. A robotizáció terjedése azonban mindeddig kevésbé volt jellemző a nem kognitív készségeket igénylő munkakörökben (Deming–Kahn, 2018). Ugyanakkor e munkakörök aránya folyamatosan növekszik a munkapiacra, részben a szolgáltatásokban foglalkoztatottak arányának növekedésével, részben az ápolási, egészségügyi álláshelyek arányának növekedésével, és nem utolsósorban azzal, hogy a korszerű vállalati menedzsment működésében is egyre fontosabb szerepe van a csoportmunkára, bizalomra, intuitív gondolkodásra, társadalmi készségekre épülő munkafeladatoknak (Schanzenbach és szerzőtársai, 2016).

¹ A kognitív és nem kognitív készségek meghatározásával és mérésével a Munkaerőpiaci Tükör előző kötetében részletesebben foglalkoztunk (Fazekas, 2017, 2018).

A hagyományos foglalkozások és álláshelyek egy része akár néhány éven belül valóban eltűnhet, de közben új foglalkozások és állások keletkeznek, sőt bizonyos, leginkább nem kognitív készségeket igénylő foglalkozásokban folyamatosan növekszik a munkaerő iránti kereslet. Sokáig úgy tűnt, a mesteres intelligencia nem alkalmas nem kognitív készségek elsajátítására, kifejlesztésére. A legutóbbi években azonban fontos előrelépések történtek ezen a területen is. A legújabb fejlesztések eredményeit figyelembe vevő előrejelzések szerint a következő évtizedekben például a személyi szolgáltatások széles körében, a beteg, idős emberek ápolásában, a gyógyításban, a kereskedelemben, a kreatív iparágakban a nem kognitív készségekkel rendelkező robotok egyre nagyobb arányban képesek lesznek elvégezni a megkívánt feladatokat (*Morgan és szerzőtársai*, 2019).

Tekintettel a robotizáció térnyerésére, fontos, hogy a fiatalok rendelkezzenek az új készségek megtanulásához szükséges motivációval és képességekkel. Továbbá folyamatosan szükség lesz olyan elemző munkára, amely feltárja az adott munkaerőpiacon a foglalkozások tartalmában végbemenő változásokat, segíti a képzési és oktatási rendszer irányítóit, a pedagógusokat, hogy a tananyag és az oktatási módszertan fejlesztésével maguk is alkalmazkodjanak a változásokhoz (*Alabdulkareem és szerzőtársai*, 2018).

Bár a nem kognitív készségek jelentős része örökletes tulajdonságokhoz kötődik, számos empirikus elemzés bizonyítja, hogy a szülők, a lakóközösség és az iskola nagymértékben képesek fejleszteni, alakítani ezeket a készségeket (*Zhou*, 2016). A nem kognitív készségek fejlesztésére szolgáló módszerek (például csoportmunkára építő projektalapú oktatás) mind több ország iskolarendszerének gyakorlatába beépülnek.² Számos nem kognitív készség egész életünk során, a felnőttoktatásban, vállalati képzésekben is fejleszthető (*Hoeschler és szerzőtársai*, 2018, *Hoeschler–Backes-Gellner*, 2018).³

A munkáltatók állásajánlatait és felvételi gyakorlatát vizsgáló elemzések eredményei azt mutatják, hogy a nem-kognitív készségek szintje fontos előrejelzője a sikeres álláskeresésnek (*Hoeschler–Backes-Gellner*, 2018). Ezt támasztják alá azok a hatásvizsgálatok is, amelyek szerint az inaktív fiatalok integrációját segítő programok sikeresebbek, ha a nem kognitív készségek fejlesztését is megcélözzák (*Guerra és szerzőtársai*, 2014).⁴ Számos példa van arra, hogy ahol a nem kognitív készségek fejlesztését a vállalatok beépítik a vállalati képzési programokban, ott a képzési ráfordításoknak jelentős termelékenységi hozamai voltak (*Adhvaryu és társai*, 2017, *Groh és szerzőtársai*, 2012).

A készségfejlesztés mellett fontos, hogy a munkavállalók és a munkáltatók egyaránt releváns információkkal rendelkezzenek saját készség szintjükéről és a készségek hozamairól. Ezek az információk egyrészt növelik a munkavállalók motivációját a készségek fejlesztésében, másrészt növelik a munkáltatók készségét a magasabb szintű nem kognitív készségek honorálására (*Bassi–Nansamba*, 2019).

2 Az OECD PISA és a Világbank STEP felmérései 2012 óta tartalmazzák a diákok nem kognitív készségeinek felmérésére szolgáló kérdéseket (*Kautz és szerzőtársai*, 2017, *Gaelle és szerzőtársai*, 2014).

3 *Guerra és szerzőtársai* (2014) a Világbank által, kifejezetten a munkaerőpiac által igényelt nem kognitív készségek fejlesztésére kidolgozott PRACTICE modell alapján ismerteti, hogy a különböző életkori csoportokban milyen módszerekkel lehet legsikeresebben fejleszteni ezeket a készségeket.

4 Például: *Job Corps*, a *Youth Build* és a *Big Brothers Big Sisters* programok az Egyesült Államokban vagy az EPIDE (Etablissements pour l'Insertion dans l'Emploi) program Franciaországban (*Quintini*, 2015).

Hivatkozások

- ADHVARYU A.–KALA, N.–NYSHADHAM, A. (2018): [The Skills to Pay the Bills: Returns to On-the-job Soft Skills Training](#). NBER Working Paper, No. 24313.
- ALABDULKAREEM A.–FRANK, M. R.–SUN L.–ALSHEBLI, B.–HIDALGO, C.–RAHWAN, I. (2018): [Unpacking the polarization of workplace skills](#). Science Advances, Vol. 4. No. 7.
- BASSI–NANSAMBA (2019): [Screening and Signaling Non-Cognitive Skills](#). UCS-INET Research Paper No. 19-08.
- DEANGELO, G.–MCCANNON, B. C. (2015): [Theory of Mind Predicts Cooperative Behavior](#). West Virginia University College of Business and Economics, Working Paper Series, No. 16–16.
- DEMING, D. (2017): [The Growing Importance of Social Skills in the Labor Market](#). The Quarterly Journal of Economics, Vol. 132. No. 4. 1593–1640. o.
- DEMING, D.–KAHN, L. B. (2018): Skill requirements across firms and labor markets: Evidence from job postings for professionals. Journal of Labor Economics, Vol. 36. S337–S369. o.
- FAZEKAS KÁROLY (2017): [Merre halad a kereslet? A nem kognitív készségek felértékelődése](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Köllő János* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2016. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest, 150–159. o.
- FAZEKAS KÁROLY (2018): [A nem kognitív készségek felértékelődésének hatása a nők munkaerőpiaci helyzetére](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Szabó-Morvai Ágnes* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2017. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest, 122–129. o.
- GAELE, P.–SANCHEZ PUERTA, M. L.–VALERIO, A.–RAJADEL, T. (2014): [STEP Skills Measurement Surveys. Innovative Tools for Assessing Skills](#). Social Protection and Labor, Discussion Paper, No. 1421. World Bank Group, Washington, DC.
- GROH, M.–KRISHNAN, N.–MCKENZIE, D. J.–VISHWANATH, T. (2012): [Soft skills or hard cash? The Impact of Training and Wage Subsidy Programs on Female Youth Employment in Jordan](#). World Bank Policy Research Working Paper, No. 6141.
- GUERRA, N.–MODECKI, K.–CUNNINGHAM, W. (2014): [Developing Social-Emotional Skills for the Labor Market: The PRACTICE Model](#). World Bank, Social Protection and Labor Global Practice Group. Policy Research Working Paper, No. 7123.
- HOESCHLER, P.–BACKES-GELLNER, U. (2018): [The Relative Importance of Personal Characteristics for the Hiring of Young Workers](#). Economics of Education Working Paper Series, No. 142. University of Zurich, Department of Business Administration (IBW).
- HOESCHLER, P.–BALESTRA, S.–BACKES-GELLNER, U. (2018): [The Development of non-cognitive skills in adolescence](#). Economics Letters, Vol. 163. 40–45. o.
- KAUTZ, T.–HECKMAN, J. J.–DIRIS, R.–WEEL, B.–BORGHANS, L. (2017): [Fostering and Measuring Skills: Improving Cognitive and Non-Cognitive Skills to Promote Lifetime Success](#). NBER Working Paper, No. 20749.
- MORGAN, F. R.–AUTOR, D.–BESSEN, J. E.–BRYNJOLFSSON, E.–CEBRIAN, M.–DEMING, D. J.–FELDMAN, M.–GROH, M.–LOBO, J.–MORO, E.–WANG, D.–YOUN, H.–RAHWAN, I. (2019): [Toward understanding the impact of artificial intelligence on labor](#). Proceedings of the National Academy of Sciences, Vol. 116. No. 14. 6531–6539.
- QUINTINI, G. (2015): [Enhancing the non-cognitive skills of disconnected youth](#). OECD, Skills and Work. November 26.
- SCHANZENBACH, D. W.–NUNN, R.–BAUER, L.–MUMFORD, M.–BREITWIESER, A. (2016): [Seven Facts on Noncognitive Skills from Education to the Labor Market](#). The Hamilton Project.
- ZHOU, K. (2016): [Non-cognitive skills: Definitions, measurement and malleability](#). UNESCO Global Education Monitoring Report. ED/GEMR/MRT/2016/P1/5.

7.3. A FIATAL DIPLOMÁSOK MUNKAERŐPIACI HELYZETE, TÚLKÉPZETTSÉG, A DIPLOMÁK ÉRTÉKE

VARGA JÚLIA

Ebben a fejezetben azt tekintjük át, hogy hogyan változott a fiatal (legfeljebb 35 éves) diplomások munkaerőpiaci helyzete az elmúlt években. 2012 után megállt az 1990-es éveket és a 2000-es évek elejét jellemző felsőoktatási expanzió Magyarországon. 2012-től már kevesebb diák került be a felsőoktatásba, mint korábban,¹ és 2015-től a fiatal népességben csökkenni kezdett a felsőfokú végzettségük aránya.² A teljes felnőtt népességben, a 25–64 évesek között ugyanakkor az arány még tovább nőtt 2018-ig,³ mivel a munkaképes korból kikerülő népesebb generációkban kisebb arányban voltak diplomások. A felsőfokú végzettségük számának és arányának növekedése ellenére a fiatal diplomások átlagosan továbbra is nagyon sikeresek a munkaerőpiacon.

A 7.3.1. ábra azt mutatja, hogy hogyan változott az alapkormányzatot (BA) és hogyan a mesterfokozatot (MA) szerzett fiatal diplomások megoszlása három munkaerőpiaci státuscsoport (foglalkoztatottak, munkanélküliek és az inaktívok) között. A mesterdiplomát szerzettek több mint 80 százaléka volt foglalkoztatotti státuszban a teljes időszakban. Az alapkormányzatot végzettek az időszak legelején a mesterdiplomát szerzettekkel megegyező arányban dolgoztak, majd 2006 és 2010 között – valószínűleg a gazdasági válság hatásaként – 7 százalékponttal csökkent foglalkoztatotti arányuk, de 2010 után ismét növekedni kezdett ez a mutató, és 2016-ra már elérte a 80 százalékos szintet. A munkanélküliek aránya a válság körüli években átmenetileg emelkedett, majd folyamatos csökkenéssel nagyon alacsony, 1–2 százalékos szintre csökkent. A fiatal diplomások munkaerőpiaci státuszok szerinti megoszlásának változásai azt mutatják, hogy nem romlott, sőt a válság hatásának elmúltával javultak foglalkoztatási esélyeik.

A munkaerőpiaci sikeresség másik fontos jelzőszáma a kereseti hozam. A fiatal diplomások átlagosan nagyon magas kereseti hozamokat realizáltak. A 36 évesnél fiatalabb, BA/főiskolai végzettségűek *általános iskolai végzettségűekhez viszonyított* átlagos kereseti hozama 130–140 százalék körül mozgott az időszak elején.⁴ 2010 és 2012 között csökkent, majd emelkedni kezdett, és a korábbi magas szintre tért vissza, ami arra utal, hogy az átmeneti csökkenés a gazdasági válság hatására következhetett be. A mesterszakon végzett fiatalok átlagos kereseti nyeresége pedig keveset változott 2003 és 2016 között: 200–220 százalék között mozgott.⁵

A hozam átlagos változását különböző folyamatok alakítják: lehet annak a következménye, hogy a bérelőslés minden pontján hasonlóan változnak a hozamok, de lehet annak is, hogy a diplomások között elsősorban a jól, illetve a rosszul keresők hozama változik.

1 A közoktatás indikátorrendszere, D1.10. indikátor. (Varga, szerk., 2018).

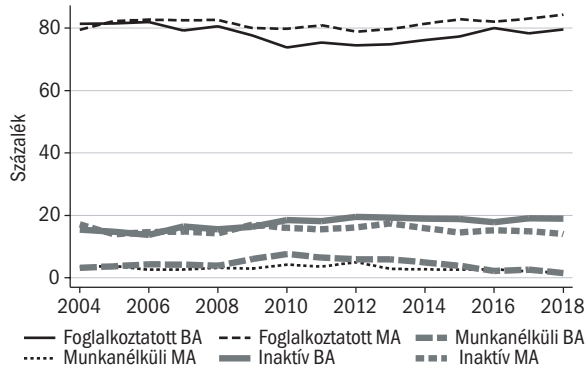
2 Lásd: Eurostat.

3 Lásd: Eurostat.

4 A közoktatás indikátorrendszere, D2.2. indikátor, D2.8. (Varga, szerk., 2018).

5 A közoktatás indikátorrendszere, D2.8. indikátor, D2.8.2. táblázat (Varga, szerk., 2018).

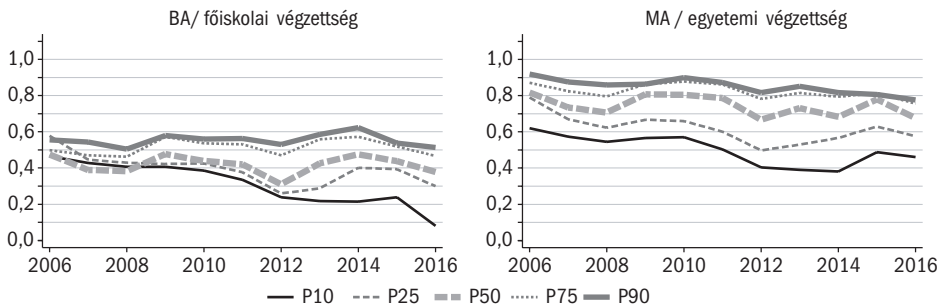
7.3.1. ábra: A fiatal diplomások (36 évesnél fiatalabb) megoszlása munkaerőpiaci státusz és a végzettség szintje (MA/BA) szerint, 2004–2018 (százalék)

Forrás: A KSH Munkaerő-felvételek adataiból számolva.

7.3.2. ábra az alap-, illetve a mesterszakon végzett fiatalok *érettségizettekhez viszonyított* kereseti hozamának időbeli (a kvantilis regressziók becsült paramétereinek)⁶ változását mutatja. A béreloszlás különböző pontjain 2006 és 2016 közötti minden egyes évre kvantilis regressziós becsléseket futtatunk. A kvantilis regresszió módszerével⁷ az eloszlás egy-egy pontjára tudjuk megbecsülni a bérhozamokat. Az ábra a 10., a 25., a 50., a 75. és a 90. percentilre becsült hozamok változását mutatja 2006 és 2016 között.

7.3.2. ábra: A BA/főiskolai és a MA/egyetemi végzettség érettségi végzettséghez viszonyított kereseti hozama kvantilisek szerint, 2006–2016

Forrás: A Bértarifa-felvételek adataiból számolva.

Az iskolázási csoportokon belüli különbségek 2008 és 2012 között nőttek, ebben az időszakban széthúzódott az egyes percentilisekhez tartozó hozam. A legjobban keresők, a 90. és 75. percentilisekhez tartozók hozama nem változott, de az eloszlás többi pontján csökkent a hozam, lefelé haladva a csökkenés egyre nagyobb volt. 2012 után a korábban leszakadó percentilisek hozama felzárkózni kezdett az eloszlás tetején mért hozamokhoz, kivéve a legalsó, a 10. percentilist. Az alsó tíz százalék kereseti hozama 2012 után folyamatosan és nagymértékben csökkent, a 2006-ban megfigyelt 50 százalék körüli szintről

6 A kvantilis regressziós becsléseket a Bértarifa-felvételek legalább érettségizetteket tartalmazó almintáján végeztük. A függő változó a kereset logaritmus, a magyarázó változók a végzettségi kategóriák mellett a potenciális munkaerőpiaci tapasztalat, annak négyzete és a nemet leíró kétértékű változó volt.

7 Lásd például Chamberlain (1994), Martins-Pereira (2004).

2016-ra 10 százalékal alatti szintre. Az mesterfokozatot szerzettek esetében a hozam az eloszlás alján, a 10. és 25. percentilisenél a válság hatására kismértékben csökkent, de a 25. percentilishez tartozóknak 2012 után, a 10. percentilishez tartozóknak 2014 után ismét nőtt a kereseti nyeresége.

Az alap- és mesterfokozatot szerzett fiatalok közül is az eloszlás tetején, a 75. és a 90. percentilishez tartozók kereseti hozama mindvégig magas volt, az 50. és a 25. percentilishez tartozóké – valószínűleg a gazdasági válság hatására – egy-két évig átmenetileg csökkent, majd ismét nőni kezdett, és a korábbi szintre tért vissza. Az alapfokozatot szerzettek alsó tíz százaléka viszont tartósan leszakadt a többi csoporttól. Ez lehet a képességek hatása, a felsőoktatási intézmények vagy szakok közötti minőségi különbségének, illetve az illeszkedési problémáknak a következménye. Lehet, hogy a fiatal diplomások egy része csak diplomát nem igénylő állásokban tud elhelyezkedni.

Annak eldöntése azonban, hogy melyek a diplomás állások, nem egyszerű feladat. Háromféle módszert szoktak erre használni, az első, a diplomások szubjektív ítéletére alapozza a besorolást, kikérdezés alapján. Mivel nem áll rendelkezésre hosszabb idősor erről, ezért ezt a módszert most nem alkalmazzuk.

A második módszer a foglalkozásokat feladat tartalmuk válogatja szét diplomás és egyéb foglalkozásokba. Ezen alapulnak a foglalkozási besorolási rendszerek a nemzetközi ISCO rendszer⁸ vagy a FEOR-besorolási rendszer is, amelyben a foglalkozások kategorizálásához elvileg a foglalkozásban ténylegesen gyakorolt tevékenység tartalmát vizsgálják, és lényeges csoportképző ismérv az adott foglalkozás gyakorlásához szükségesnek ítélt szakértelem, tudás, ismeret szintje.

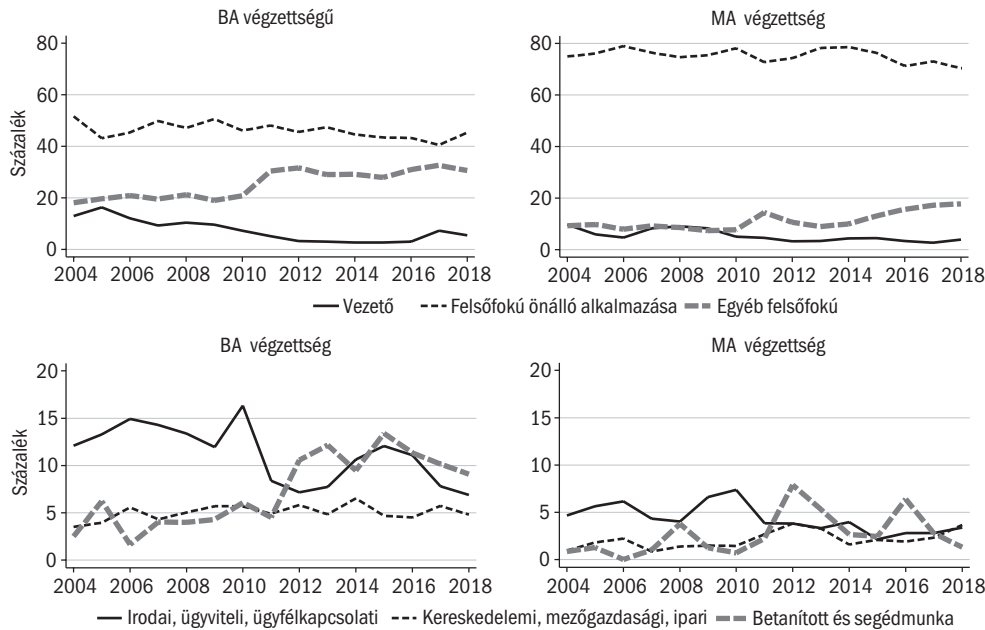
A 7.3.3. ábra a FEOR-csoportok felhasználásával képzett csoportokra mutatja, hogy hogyan változott az ott dolgozó fiatal diplomások aránya.⁹ Az ábrán a kereskedelmi, mezőgazdasági, ipari foglalkozások és a betanított és segédmunka csoportjaiba tartozók azok, akik nagyon valószínűen „nem diplomás” foglalkozásokban dolgoznak. Az első három csoporthoz tartozók (vezetők; felsőfokú végzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások; egyéb felsőfokú foglalkozások) egyértelműen felsőfokú végzettséget igénylő foglalkozásokban dolgoznak. Az „irodai, ügyviteli, ügyfélkapcsolati” csoportról nehéz megítélni, hogy milyen végzettség szükséges a foglalkozások ellátásához, mivel a csoportba heterogén végzettségi követelményeket igénylő foglalkozások vannak, ezért különböző végzettséggel láthatók el.

A különböző foglalkozási csoportokban dolgozók arányváltozásai az mesterfokozatot szerzettek esetében nem utalnak arra, hogy a fiatalok ne tudnának felsőfokú végzettséget igénylő foglalkozásokban elhelyezkedni. Az alapfokozatot szerzett fiatalok között viszont 2011 után 10 százalékra nőtt a betanított és segédmunkásként dolgozók aránya, ami arra utal, hogy a fiatalok 10–15 százalékának nem sikerül végzettségének megfelelő állást találni.

8 Lásd: ILO.

9 A foglalkozásokat a FEOR főcsoportok alapján hat csoportba soroltam be: 1.) a FEOR 1. főcsoport foglalkozásai, a *Gazdasági, igazgatási, érdekképviseleti vezetők, törvényhozók*; 2.) a FEOR 2. főcsoport, az úgynevezett *Felsőfokúképzett-ség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások*; 3.) a FEOR 3. főcsoport: az *Egyéb felsőfokú vagy középfokú foglalkozások* csoportja, 4.) FEOR 4. csoport: az *Irodai, ügyviteli, ügyfélkapcsolati foglalkozások*; 5.) az 5., 6. és 7. főcsoportok foglalkozásai, amelyeket rendszerint középfokú szakképzettséggel töltenek be, a *Kereskedelmi és szolgáltatási, a mező-, erdőgazdasági, ipari és építőipari foglalkozások*; 6.) FEOR 7. és 8. főcsoportjának foglalkozásai: *Betanított vagy képzettséget nem igénylő foglalkozások*.

7.3.3. ábra: Az egyes foglalkozási csoportokban dolgozók aránya a fiatal diplomások között, a végzettség szintje szerint, 2004–2018 (százalék)

Forrás: A KSH Munkaerő-felvételek adataiból számolva.

A diplomás és nem diplomás foglalkozásokban dolgozók arányának változásait a foglalkozási besorolási rendszerek alapján vizsgálni sokszor félrevezető lehet, egyrészt mert egy-egy foglalkozáson belül is lehetnek heterogén követelmények, másrészt mert ezeket a besorolási rendszereket ritkán frissítik, mivel elkészítésük nagyon időigényes folyamat. A foglalkozások feladat-tartalma azonban folyamatosan változik, például a technológiai változások vagy a munkakínálat változásai következtében, ezért a „szükséges” végzettség is folyamatosan változik.

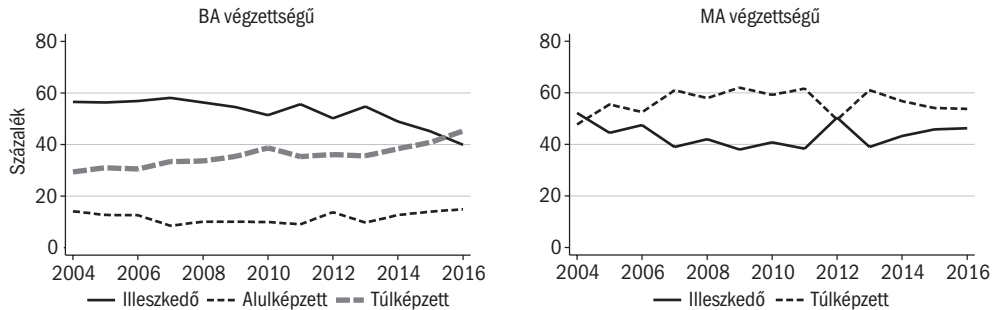
A foglalkozásokhoz szükséges iskolázottság meghatározására alkalmazott harmadik módszer ezt a problémát úgy próbálja megoldani, hogy megvizsgálják a foglalkozásokban ténylegesen dolgozók iskolai végzettségének megoszlását, és ennek meghatározott értékét, átlagát (*Verdugo–Verdugo, 1988*) vagy móduszát (*Duncan–Hoffman, 1981, Mendes de Oliveira és szerzőtársai, 2000, Galasi, 2004, 2008*) tekintik a foglalkozáshoz szükséges végzettségnek. Az e módszerrel mért illeszkedés is torzíthat ugyanakkor, mivel a megvalósult foglalkozás–iskolázottság párosítások a keresleti és kínálati erők eredményei is és nem csak a végzettségi követelményeket, annak változását tükrözik.

A 7.3.4. ábrán a megvalósult foglalkozás–iskolai végzettség párosítások alapján végzett számítások alapján¹⁰ mutatjuk be az illeszkedő foglalkozásban dolgozók, az alulképzett, illetve a BA/főiskolai végzettségűek esetében túlképzett fiatal diplomások arányának változását a két végzettségi kategóriára.

10 A számításokban a modális végzettséget tekintettük szükséges végzettségnek. A szükséges végzettséget a BA/főiskolai és MA/egyetemi végzettségek megkülönböztetésével, a négyjegyű foglalkozási csoportokra határoztuk meg minden egyes vizsgált évre. Többmódusú eloszlás esetén a magasabb végzettséget tekintettük szükséges végzettségnek. Ezután megnéztük, hogy a felsőfokú végzettségű fiatalok a szükséges, annál alacsonyabb vagy annál magasabb végzettséggel rendelkeznek-e, és ennek alapján határoztuk meg, hogy valaki megfelelő képzettségű-e (illeszkedő foglalkozásban dolgozik) vagy alulképzett, vagy túlképzett. (Az MA végzettségűek nem lehettek alulképzettek mivel ez a legmagasabb végzettségi kategória.)

A szükséges végzettséget minden egyes évre újra meghatároztuk, ez módot ad annak figyelembe vételére, hogy az iskolázottsági követelmények folyamatosan változhatnak.

7.3.4. ábra: Az illeszkedő foglalkozásokban dolgozó, a túlképzett és az alulképzett diplomások aránya a végzettség szintje szerint, 2004–2016 (százalék)

Forrás: A Bértarifa-felvétel adataiból számolva.

A BA végzettségűek között az illeszkedő foglalkozásokban dolgozók aránya először 2007 és 2010 között kisebb mértékben, majd 2013 és 2016 között gyorsabb ütemben csökkent, és nőtt a túlképzettek aránya. 2016-ban a 36 évesnél fiatalabb BA végzettségűeknek nagyjából 40 százaléka dolgozott illeszkedő állásban, 42 százalékuk volt túlképzett az aktuális foglalkozásában, és 18 százalékuk volt alulképzett. A fiatal MA végzettségűek közül az időszak elején 57 százalék dolgozott illeszkedő állásban, és ennek megfelelően 43 százalékuk volt aktuális foglalkozásában túlképzett. Az időszak végére ezek az arányok megközelítően megfordultak, 2016-ban 54 százalékuk túlképzett volt aktuális állásában, és 46 százalékuk dolgozott illeszkedő foglalkozásban, ami arra utalhat arra is, hogy a tanulásból a munkába történő átmenet során a fiatal diplomások egyre nagyobb arányban kezdik munkaerőpiaci életpályájukat a képzettségüknek megfelelően alacsonyabb szintű foglalkozásban.

A túlképzettség, alulképzettség vagy az, hogy valaki megfelelően illeszkedő foglalkozásban dolgozik, hatással lehet a fiatal diplomások bérhozámanak alakulására. Galasi (2004, 2008) magyar adatokon korábban vizsgálta a túlvagy alulképzettség kereseti hozamokra gyakorolt hatását. Elemzésében ő valamennyi végzettségi csoportot és a teljes munkaképes korú népességet bevonta. A következőkben Duncan–Hoffman (1981) modelljét felhasználva¹¹ mutatjuk be a túlképzettség, alulképzettség és megfelelő végzettség kereseti hozamokra gyakorolt hatásának változásait.¹² Az eredmények – hasonlóan az e módszert

11 Duncan–Hoffman (1981) nyomán a túlképzettség, alulképzettség hatását olyan Mincer-féle kereseti regressziókkal vizsgáltuk, amelyekben a megfigyelt iskolázási évek számát (S) három összetevőre bontottuk, a szükséges iskolai (R), túlképzési (O) és alulképzési (U) évekre ($S = R + O - U$). A következő kiterjesztett Mincer-féle kereseti regressziót becsültük: $\log(W_i) = \beta_0 + \beta_1 R_i + \beta_2 O_i + \beta_3 U_i + \beta_4 EXP_i + \beta_5 EXP_i^2 + \beta_6 NEM_i + \mu_i$, ahol W_i a kereseteket, EXP a potenciális munkaerőpiaci tapasztalatot, a NEM a nemet jelölő kétértékű változó. Az ábrák az egyes évekre futtatott keresztmetszeti regressziókból nyert β_1, β_1 , és β_2 együtthatókat mutatják.

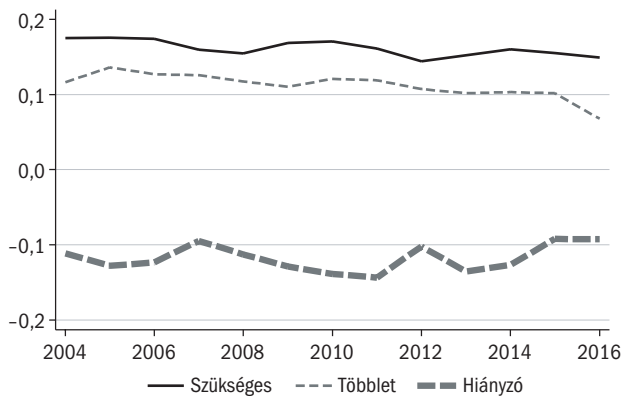
12 Az eredmények nem hasonlíthatók közvetlenül össze Galasi (2004) és (2008) munkáinak eredményeivel, egyrészt, mert a mi mintánkban csak a legalább érettségizett, 36 évesnél fiatalabbak vannak, míg Galasi a teljes felnőtt népesség (valamennyi végzettségi kategóriához tartozók) mintáján végezte el a becsléseket, másrészt, azokban olyan változók is szerepeltek, amelyek a munkaerőpiaci tapasztalat és a túlképzés, az alulképzés, valamint az illeszkedő képzés közötti interakciót vizsgálták. Mivel a mi minták csak

a 36 évesnél fiatalabbakat tartalmazta, ezen kívül nincs információ arról, hogy az egyének munkaerőpiaci tapasztalati évei közül hányat töltöttek illeszkedő, alul vagy túlképzett munkavállalóként, ebben az elemzésben nem szerepelnek ilyen interakciós változók.

használó tanulmányok eredményeihez [lásd *Leuven és szerzőtársai* (2011) összefoglalását] – azt mutatják, hogy a „szükséges” és „többit” felsőoktatási évek hozama pozitív, míg a „hiányzó” éveké negatív. A szükséges éveknél magasabb a hozama, mint a többletéveknél. A szükséges felsőoktatási éveknél rendkívül magas, 15–17 százalék volt a teljes időszakban a bérhozáma. Minden többletév, amellyel az egyén iskolázottsága meghaladta a szükséges iskolázottságot, 10–12 százalékot hozott, vagyis kevesebbet, mint a szükséges évek, de így is jelentős, pozitív hozamot. 2012 után a többletévek hozama csökkenni kezdett, és 2016-ra 7 százalékra csökkent. Aki a szükségesnek tekintett végzettségnél alacsonyabb végzettséggel dolgozott egy adott foglalkozásban (esetünkben BA végzettséggel látott el olyan feladatot, amelyet jellemzően MA végzettséggel látnak el), az minden hiányzó felsőoktatási évvel átlagosan 10–12 százalékkal alacsonyabb hozamhoz jutott.

Ezek a számítások azonban nem veszik figyelembe, hogy a fiatal diplomások készségei, képességei nem homogének. Egyrészt, nem véletlenszerű, hogy mely fiatal diplomásnak van alap- vagy mesterszintű végzettsége, ez összefügghet meg nem figyelt képességeikkel, ami a felsőoktatásba jelentkezők, felvettek arányának változása miatt időben változó is lehet. Másrészt, nem véletlenszerűen kerülnek illeszkedő vagy nem illeszkedő foglalkozásokba, ez szintén összefügghet meg nem figyelt képességeikkel. A túlképzés-, alulképzés számított hozama ezért a fiatal diplomások emberitőke-állományának egyéb meg nem figyelt összetevőivel függhetnek össze.

7.3.5. ábra: A szükséges, a többit- és a hiányzó osztályok bérhozáma, 2004–2016

Forrás: A Bértarifa-felvétel adataiból számolva.

A pályakezdő diplomások túl- vagy alulképzettsége, ahogy a 8.1., a fiatalok foglalkozási mobilitásáról szóló fejezetben látni fogjuk átmeneti állapot lehet. A jobb képességű, magasabb végzettségű fiatalok számára racionális lehet, hogy képességeikhez mérten alacsonyabb szintű foglalkozásban kezdjenek dolgozni, ha ezt kompenzálja a gyorsabb előre léptetés valószínűsége (*Sicherman–Galor*, 1990). A 8.1. alfejezetben bemutatjuk, hogy 2010 után a fiatal

diplomások foglalkoztatásváltoztatási gyakorisága is nőtt, és foglalkoztatás változtatás esetén ők kisebb valószínűséggel mozdulnak lefelé vagy maradnak ugyanolyan szintű foglalkozásban, mint a többi végzettségi csoport. Annak a kérdésnek az eldöntése, hogy miért választják gyakrabban a pályakezdő diplomások ezt az utat a munkaerőpiacra lépésükkor, további vizsgálatot igényel.

Hivatkozások

- CHAMBERLAIN, G. (1994): Quantile regression, censoring and the structure of wages. Megjelent: *Sims, C. A.* (szerk.): *Advances in Econometrics. Sixth World Congress.* Vol. I. Econometric Society Monographs, Cambridge University Press, Cambridge MA.
- DUNCAN, G.–HOFFMAN, S. (1981): The incidence and wage effects of overeducation. *Economics of Education Review*, Vol. 1. No. 1. 75–86. o.
- GALASI PÉTER (2004): Túlképzés, alulképzés és bérhozam a magyar munkaerőpiacon, 1994–2002. *Közgazdasági Szemle*, 51. évf. 5. sz. 449–471. o.
- GALASI PÉTER (2008): [The effect of educational mismatch on wages for 25 countries](#). Budapest Working Papers on the Labour Market, BWP, No. 8.
- LEUVEN, E.–OOSTERBEEK, H. (2011): Overeducation and mismatch in the labor market. Megjelent: *Hanushek, E. A.–Machin, S.–Woessmann, L.* (szerk.): *Handbook of The Economics of Education*, Vol. 4. Elsevier, 283–326. o.
- MARTINS, P. S.–PEREIRA, T. P. (2004): Does education reduce wage inequality? Quantile regression evidence from 16 countries. *Labour Economics*, Vol. 11. No. 3. 355–371. o.
- MENDES DE OLIVEIRA, M.–SANTOSA, M. C.–KIKERB, B. F. (2000): [The role of human capital and technological change in overeducation](#). *Economics of Education Review*, Vol. 19. No. 2. 199–206. o.
- SICHERMAN, N.–GALOR, O. (1990): A theory of career mobility. *Journal of Political Economy*, Vol. 98. No. 1. 169–192. o.
- VARGA JÚLIA (szerk.) (2018): [A közoktatás indikátorrendszere, 2017](#). Szerzők: *Hajdu Tamás–Hermann Zoltán–Horn Dániel–Varga Júlia*, MTA KRTK KTI, Budapest, február 1.
- VERDUGO, R.–VERDUGO, N. (1988): The impact of surplus schooling on earnings. *Journal of Human Resources*, Vol. 24. No. 629–643. o.

8. FÖLDRAJZI ÉS FOGLALKOZÁSOK KÖZÖTTI MOBILITÁS

8.1. A FOGLALKOZÁSOK KÖZÖTTI MOBILITÁS A KÜLÖNBÖZŐ VÉGZETTSÉGŰ FIATALOK KÖRÉBEN

VARGA JÚLIA

A munkaerőpiacra lépést követően, az életpálya elején általában gyakoribb a munkahely- és foglalkozásváltoztatás, mint az életpálya későbbi időszakaiban. Ez a tanulásból a munkába történő átmenet természetes velejárója, mivel – ahogy a foglalkozásváltoztatást leíró úgynevezett „keresgélési” (*job shopping*) modellek megállapítják a munkaerőpiacra lépéskor – az életpálya elején az egyének még nem ismerik sem saját képességeiket, sem saját, a munkahellyel, foglalkozással szemben támasztott preferenciáikat, amelyek csak meghatározott munkaerőpiaci tapasztalattal ismerhetők meg. A keresgélési időszak alatt a fiatal munkavállalók kipróbálják a különböző foglalkozásokat, munkahelyeket. Ennek a kísérletezési, megismerési időszaknak köszönhetően szereznek ismereteket saját képességeikről és a foglalkozások, munkahelyek követelményeiről, jellemzőiről, és így jutnak el a megfelelően illeszkedő foglalkozásba (*Johnson, 1978, Topel–Ward, 1992, Longhi–Taylor, 2013*). Az életpálya elején megfigyelhető gyakoribb foglalkozásváltozások azzal is összefügghetnek, hogy a munkaerőpiacra lépő fiatalok egy része olyan munkakörökben és foglalkozásokban helyezkedik el, amelyek követelményei (a végzettség szintje vagy szakiránya szerint) nem felel meg végzettségüknek, abban a reményben, hogy később előléptetik őket, más munkakörbe, foglalkozásba kerülnek (*Sicherman–Galor, 1990*). Az életpálya elején megfigyelhető foglalkozásváltoztatásokat vizsgáló tanulmányok egy része valóban azt találta, hogy az ekkor gyakoribb foglalkozásváltoztatások a karrierlétrán történő előrehaladást szolgálják (*Sichermann, 1990*), míg más tanulmányok arra hívták fel a figyelmet, hogy az életpálya elején elfogadott, átmenetinek szánt rosszabb foglalkozások nem biztos, hogy ugródeszkaként szolgálnak a fiatalok további előrehaladásához, hanem csapdaként foglyul is ejthetik a fiatal munkavállalókat (*Scherer, 2004, Buchs–Helbing, 2016*).

Ebben az alfejezetben a KSH Munkaerő-felvételeinek 1998–2018. évi hullaímaiból képzett egyéni szintű, paneladatbázison vizsgáljuk¹ a fiatalok foglalkozásváltoztatásai² gyakoriságának változását, a foglalkozási mobilitás valószínűségének meghatározóit. A foglalkozási mobilitást a FEOR-besorolások³ egymást követő két negyedévben megfigyelhető változásával mérjük. A mobilitást vizsgáljuk egyrészt a részletes, négyjegyű FEOR-besorolás szerint, másrészt az összevont foglalkozási csoportok, a kétjegyű FEOR-besorolás alapján, végül a foglalkozási főcsoportok, az egyjegyű FEOR-csoportok közötti mozgások szerint. A negyedéves foglalkozásváltoztatásokat éves szinten összevontuk, és éves szinten mutatjuk be a mobilitás alakulását.

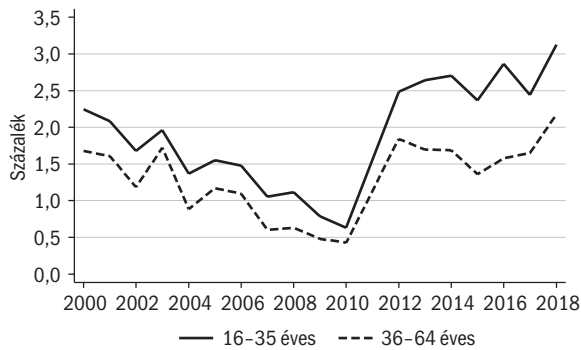
1 A KSH Munkaerő-felvétele negyedévente végzett reprezentatív adatfelvétel, egy-egy negyedévben 70 ezer fő körüli egyéni megfigyeléssel. A minta cseréje rotációs eljárás segítségével történik. A mintába bekerült háztartásokhoz tartozó egyéneket hat egymást követő negyedévben figyelik meg, az egymást követő negyedévekben megfigyelt egyének adatai ezért panelba kapcsolhatók, és megfigyelhetők az egyének foglalkozásváltozásai.

2 A foglalkozásváltoztatás történhet úgy, hogy valaki új munkahelyre megy más foglalkozásba, de úgy is, hogy marad korábbi munkahelyén, de munkaköre, foglalkozása megváltozik. Jelen elemzés mindkét esetre kiterjed, nem különbözteti meg a munkahelyváltással együtt járó és munkahelyváltás nélküli foglalkozásváltoztatásokat.

3 A KSH által használt foglalkozási kategóriarendszer (Foglalkozások Egységes Oszályozási Rendszere).

Magyarországon a foglalkozásváltoztatások gyakorisága kicsi nemzetközi összehasonlításban (*Boeri–Flinn, 1997, Berde–Scharle, 2004, Varga, 2017, 2018*). A fiatalok (legfeljebb 35 évesek) mobilitása a keresgélési időszakban nagyobb, az életpálya későbbi szakaszaiban jóval kisebb, de az életpálya elején megfigyelt mobilitás is nemzetközi összehasonlításban átlag alatti. A 8.1.1. ábra azt mutatja, hogy 2004 és 2010 között folyamatosan csökkent a foglalkozásváltoztatások gyakorisága, és a fiatalok mobilitása alig haladta meg az idősebbekét. A folyamatos csökkenésben az időszak egy részében valószínűleg szerepe volt a gazdasági visszaesésnek, mivel a foglalkozási mobilitás – ahogy számos tanulmány kimutatta – prociklikus (*Murphy–Topel, 1987, Carrillo-Tudela–Visschers (2016)*). 2010 után a foglalkozásváltoztatások gyakoribbá váltak a fiatalok és az idősebbek között is, de a fiatalok mobilitása nagyobb ütemben nőtt, ezért növekedett az életkor szerinti különbség. 2018-ban a 16–35 évesek valamivel több, mint 3 százaléka változtatott foglalkozást, ami nemzetközi összehasonlításban még mindig rendkívül kicsi (*Varga, 2018*).

8.1.1. ábra: A foglalkozást változtatók aránya a foglalkoztatott fiatalok (16–35 éves) és idősebbek (36–64 éves) között 2000–2004, (négyjegyű FEOR-csoportok, százalék)

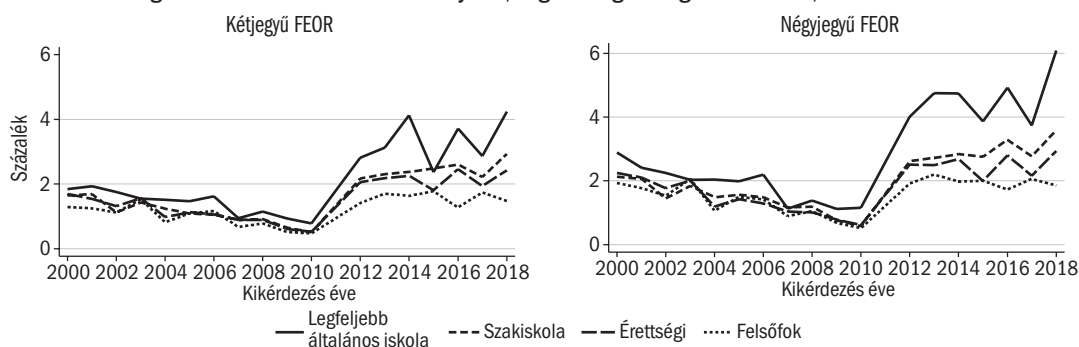
Forrás: Saját szerkesztés.

A foglalkozási mobilitás alacsony szintjét részben magyarázzák a munkaerőpiaci intézmények, a képzéshez kötött foglalkozások nemzetközi összehasonlításban magas aránya (*Varga, 2018*), de az oktatási rendszer sajátosságai is. A foglalkozási mobilitás intenzitása azzal is összefügg, hogy az oktatási rendszer milyen arányban nyújt speciális és milyen arányban általános ismereteket (*Lindberg, 2009*). A foglalkozási mobilitás egyik előfeltétele ugyanis az, hogy a munkavállalók készségei, ismeretei vagy azok egy része transzferálható legyen a különböző foglalkozások között. Azokban az országokban, amelyekben az oktatáspolitikai az általános ismeretek megszerzésére helyezi a hangsúlyt, és ösztönzi részvételt az élethosszig tartó tanulásban, rendszerint nagyobb a foglalkozási mobilitás, és könnyebb az alkalmazkodás a munkaerőpiac változó igényeihez, míg azokban az országokban, ahol elsősorban

a szakmaspecifikus ismeretek átadását tartják az oktatási rendszer feladatának, rendszerint kisebb a mobilitás.

Ha végzettségi kategóriák szerint hasonlítjuk össze a fiatalok foglalkozási mobilitásának változásait (8.1.2. ábra), azt látjuk, hogy 2010 után, a mobilitás erősödésével nőttek a végzettségi kategóriák szerinti különbségek. Foglalkozási csoport szinten is (kétjegyű FEOR) és részletes foglalkozási kategóriák szerint is (négyjegyű FEOR) a legfelsőbb általános iskolai végzettségűek változtattak leggyakrabban foglalkozást, és a diplomások a legkisebb gyakorisággal. Az érettségizettek és érettségi nélküli szakképesítéssel rendelkezők (szakmunkás, szakiskolai végzettségűek) között nem látunk lényeges különbséget.

8.1.2. ábra: A foglalkozást változtató fiatalok (16–35 évesek) aránya a foglalkoztatott fiatalokhoz viszonyítva, végzettségi kategóriák szerint, 2000–2018

Forrás: Saját szerkesztés.

A fiatalok foglalkoztatásváltási valószínűségét egyszerű valószínűségi modellekkel is megvizsgáltuk. Egyrészt, kétkimenetes modellekkel, amelyek a kétjegyű és négyjegyű FEOR szintjén vizsgálták a foglalkozásváltás valószínűségét (igen/nem), ezek eredményét mutatja be a 8.1.1. táblázat. Másrészt, többkimenetes modellel, amely megkülönböztette, hogy a foglalkozásváltás következményeként az egyén felfelé vagy lefelé mozdul-e el a foglalkozási hierarchiában,⁴ vagy ugyanott marad. Ennek eredményeit a 8.1.2. táblázat közli.

A férfiak kétjegyű és négyjegyű csoportok szerint is nagyobb valószínűséggel változtatnak foglalkozást, és mozdulnak el felfelé a foglalkozási hierarchiában, mint a nők. A diplomások szignifikánsan kisebb valószínűséggel változtatnak foglalkozást, de ha mégis, akkor kisebb valószínűséggel mozdulnak lefelé, vagy maradnak ugyanolyan szintű foglalkozásban, mint a referenciakategóriának választott érettségizettek. Az egyéb végzettségi kategóriák között nincs különbség a foglalkozásváltás valószínűségében.

Az általános iskolai végzettségűek nagyobb valószínűséggel mozdulnak el felfelé, ennek az lehet a magyarázata, hogy ők nagy arányban a hierarchia aljának tekintett közmunkás státusban vannak. Az érettségi nélküli szakképesítésű

⁴ A foglalkozásváltás irányát az egyjegyű FEOR-csoportok közötti váltásokból határoztam meg, a „Fegyveres szervek foglalkozásai” foglalkozási csoportot kihagyva az elemzésből, és a közmunkás-ként dolgozókból külön csoportot képezve, függetlenül attól, hogy milyen foglalkozásban dolgozik valaki. A közmunkások csoportját a hierarchia alján lévőnek tekinttem. A FEOR-csoportosítás hierarchikusan épül fel, a főcsoportok szerint lefelé haladva egyre magasabb formális képzettség és egyéb készség szint szükséges az állások betöltéséhez. Felfelé irányuló mobilitásnak tekintem, ha a foglalkozásváltás után, az új foglalkozás egyjegyű FEOR-csoport szerinti besorolása kisebb értékű volt, lefelé irányuló mobilitásnak, ha nagyobb értékű volt, és a foglalkozási hierarchiában változatlan, ha nem változott értéke.

fiatalok nagyobb valószínűséggel maradnak ugyanabban a foglalkozási főcsoportban. Minél hosszabb időt töltött már el valaki egy adott munkáltatónál, annál kisebb valószínűséggel megy el másik foglalkozásba. A közmunkásként és külföldön dolgozók nagyobb valószínűséggel váltanak.

8.1.1. táblázat: A foglalkozásváltoztatás valószínűségét befolyásoló tényezők, kétkimenetes probit becslések (foglalkozást változtat: igen/nem)

Változó	Kétjegyű FEOR	Négyjegyű FEOR
	marginális hatás dy/dx	
Férfi	0,0009** (0,0003)	0,0013*** (0,0034)
Általános iskolai végzettségű	-0,0000 (0,00049)	0,0015 (0,0006)
Szakképesítés érettségi nélkül (szakmunkás, szakiskola)	-0,00003 (0,00036)	-0,0002 (0,00042)
Diplomás	-0,0019*** (0,0004)	-0,0015** (0,00048)
Tapasztalati évek száma	0,0004** (0,00013)	0,0006*** (0,00015)
Tapasztalati évek számának négyzete	-9,81E-06 (0,00001)	-0,0000 (0,00001)
Az adott munkáltatónál eltöltött évek száma	-0,0026*** (0,00007)	-0,0031*** (0,00008)
Közmunkás	0,0044*** (0,00092)	0,0098*** (0,00119)
Külföldön dolgozik	0,0051*** (0,00122)	0,0068*** (0,00143)
Év	Igen	Igen

Referenciakategória: Nő, érettségizett, év: 1998.
Zárójelben a standard hibák.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: Saját szerkesztés.

8.1.2. táblázat: A foglalkozásváltoztatás irányának valószínűségét befolyásoló tényezők, multinomiális logit becslések^a

Változó	Ugyanabba a foglalkozási főcsoportba megy	Felfelé mozdul	Lefelé mozdul
	marginális hatás dy/dx		
Férfi	-0,0003 (0,00022)	0,0010*** (0,00014)	0,0003 (0,00011)
Általános iskolai végzettségű	-0,0000 (0,00035)	0,0009*** (0,00027)	0,0001 (0,00019)
Szakképesítés érettségi nélkül (szakmunkás, szakiskola)	-0,0007** (0,00025)	0,0007 (0,00019)	-0,0001 (0,00013)
Diplomás	-0,0010*** (0,00029)	0,0005 (0,00026)	-0,0005*** (0,00015)
Tapasztalati évek száma	0,000** (0,0001)	0,0003*** (0,00006)	0,0005 (0,00005)
Tapasztalati évek számának négyzete	-9,81e-06 (0,00000)	-0,0000*** (0,00000)	-9,36e-07 (0,00000)
Az adott munkáltatónál eltöltött évek száma	-0,0017*** (0,00005)	-0,0010*** (0,00003)	-0,0004*** (0,00003)
Közmunkás	-0,0067*** (0,0002)	0,0099*** (0,00096)	0,0008 (0,00031)
Külföldön dolgozik	0,0015 (0,00075)	0,0020*** (0,0006)	0,0014* (0,00053)
Év	Igen	Igen	Igen

^a Ugyanolyan szintű foglalkozásba megy = 1, felfelé mozdul=2, lefelé mozdul=3, referenciakimenet (nem változtat foglalkozást) = 0.

Referenciakategória: Nő, érettségizett, év: 1998.
Zárójelben a standard hibák.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns

Forrás: Saját szerkesztés.

Hivatkozások

- BERDE ÉVA–SCHARLE ÁGOTA (2004): A kisvállalkozók foglalkozási mobilitása 1992 és 2001 között. *Közgazdasági Szemle*, 51. évf. 4. sz. 346–361. o.
- BOERI, T.–FLINN, C. J. (1999): Returns to Mobility in the Transition to a Market Economy. *Journal of comparative economics*, Vol. 27. No. 1. 4–32. o.
- BUCHS, H.–HELBLING, L. A. (2016): [Job opportunities and school-to-work transitions in occupational labour markets. Are occupational change and unskilled employment after vocational education interrelated?](#) *Empirical Research in Vocational Education and Training*, Vol. 8. No. 17.
- CARRILLO-TUDELA, C.–HOBIJN, B.–SHE, P.–VISSCHERS, L (2016): The extent and cyclicity of career changes: Evidence for the U.K. *European Economic Review*, Vol. 84. No. C, 18–41. o.
- JOHNSON, W. R. (1978): A theory of job shopping. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 92. No. 2. 261–277. o.
- LINDBERG, M. E. (2009): Student and early career mobility patterns among highly educated people in Germany, Finland, Italy, and the United Kingdom. *Higher Education*, Vol. 58. No. 3. 339–358. o.
- LONGH, S.–TAYLOR, M. (2013): Occupational Change and Mobility Among Employed and Unemployed Job Seekers. *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 60. No. 1. 71–100. o.
- MURPHY, K. M.–TOPEL, R. H. (1987): The Evolution of Unemployment in the United States: 1968–1985. NBER Chapters. Megjelent: NBER Macroeconomics Annual 1987. National Bureau of Economic Research, Inc. Vol. 2. 11–68. o.
- SCHERER, S. (2004): Stepping-Stones or Traps? The Consequences of Labour Market Entry Positions on Future Careers in West Germany, Great Britain and Italy. *Work Employment and Society*. Vol. 18. No. 2. 369–394. o.
- SICHERMAN, N. (1990): Education and Occupational Mobility. *Economics of Education Review*. Vol. 9. No. 2. 163–179. o.
- SICHERMAN, N.–GALOR, O. (1990): A theory of career mobility. *Journal of Political Economy*, Vol. 98. No. 1. 169–192.
- TOPEL, R. H.–WARD, M. P. (1992): Job mobility and the careers of young men. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 107. No. 2. 439–479. o.
- VARGA JÚLIA (2017): [Foglalkozási mobilitás Magyarországon](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Köllő János* (szerk): *Munkaerőpiaci Tükör*, 2016. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest, 160–168. o.
- VARGA JÚLIA (2018): [A felsőfokú végzettségűek foglalkozási mobilitása](#). MTA Doktori értekezés.

8.2. IFJÚSÁGI ELVÁNDORLÁS – FIATALOK KÜLFÖLDI MUNKAVÁLLALÁSA

HÁRS ÁGNES & SIMON DÁVID

A fiatalokról és a vállalkozó szelleműekről tételezik fel szokásosan, hogy mobilabbak, és így inkább részesei az elvándorlásnak. Ez magától értetődőnek tetszik, az emberitőke-elmélet alapján azt várhatjuk, hogy az elvándorlás hosszabb életpálya alatt fiatalabbak számára jobban megtérülhet (*Becker, 1975*). Ugyanakkor a fiatalok belépése a munkapiacra, a kezdeti bizonytalan, marginális helyzetük, keresgélésük a munkapiacon (*Osterman, 1979*) szintén ösztönözheti a külföldi munkavállalást. Ha a fiatalok jó hazai munkahelyekre belépésének a kilátásai kedvezőtlenek, akkor alternatív lehetőség is lehet a rövidebb-hosszabb ideig tartó külföldi munka. A külföldi munkakeresés esetében azonban a magasabb jövedelmek ellenére gyakran szekunder munkahelyek nyílnak meg az érkezők előtt (*Piore, 1979*). A külföldi munkakeresést a hazai társadalmi-politikai elégedetlenségre, kilátástalanságra adott válasz is motiválhatja. Mindezen tényezők keveréke alakítja, és időben változtatja is a külföldi munkavállalás jellegét.

Ez az alfejezet azt vizsgálja, hogy a fiatalok közül kik keresnek külföldön munkát, s hogyan változott ez az elmúlt bő tíz évben, amióta a külföldi munkavállalás az európai uniós csatlakozással könnyebbé vált, fokozatosan elterjedt, majd 2011 óta felgyorsult, és a mindennapok részévé vált (*Hárs, 2018*). Az elemzés a KSH munkaerő-felmérése (MEF) alapján a Magyarországon élő és a következő negyedévben már külföldön dolgozó 18–29 éves fiatalokra vonatkozik, a 2006–2017 közötti időszakban.¹ A minta alapján az aktív korú (18–64 éves) külföldön munkába állók közel fele 30 év alatti fiatal (48,5 százalék), míg több mint egyharmada 30–44 éves jó munkavállalási korú (35 százalék).² Itt nem vizsgáljuk a visszatérést, de a szakirodalom alapján feltételezhetjük, hogy az elvándorlás nem egyirányú. A visszatérők vagy az ismétlődően kilépők aránya is számottevő (*Horváth, 2016, Hárs–Simon, 2017*).

A fiatalok külföldi munkavállalásának empirikus vizsgálata

Az elvándorlást befolyásoló tényezőket a MEF-adatok alapján a DEMOGRÁFIAI, CSALÁDI HELYZET, MUNKAPIACI TEVÉKENYSÉG és a REGIONÁLIS magyarázó változókkal mérjük. A NEM és az ÉLETKOR külföldi munkavállalást szokásosan befolyásoló magyarázatai mellett azt várjuk, hogy a CSALÁDI HELYZET is utal a motivációkra: a még szülőkkel élők esetében a munkapiacra belépés nehézségére, míg az önállóan vagy párkapcsolatban élők – és még inkább a GYEREKET NEVELŐK – esetében a megélhetés és a perspektíva hiányára. Az ISKOLAI VÉGZETTSÉG hatása a hazai és a fogadó ország munkapiacától is függ, ahol a fogadó ország munkaerőpiacán nem szükségképpen térül meg a képzettséggel várható státus

1 A MEF-ben szereplő adatokat a tükröstatistikák alapján a fő célszörök jellemzői segítségével azon feltételezés alapján súlyozzuk, hogy az elvándorlók jellemzői jól közelíthetők a MEF „munkahely telephelye külföld” változó alapján képezhető részsokasággal. A súlyozással korrigált adatbázison végzünk az elvándorlásra becsléseket. A súlyozáshoz a főbb célszörök tükröstatistikáinak évenkénti állományadatait használtuk nemek szerinti bontásban, amely alapján – felhasználva az Eurostat EU LFS külföldön élő magyarokra vonatkozó foglalkoztatottsági adatait – megbecsültük a külföldön munkát vállaló magyarok számának változását két időszakra (2006–2010 és 2011–2017) főbb célszörögonként (Németország, Ausztria, Egyesült Királyság, többi ország). Ehhez a becslést változáshoz illesztettük a MEF áramlási adatai alapján becslést változáson keresztül a kiáramlás adatait.

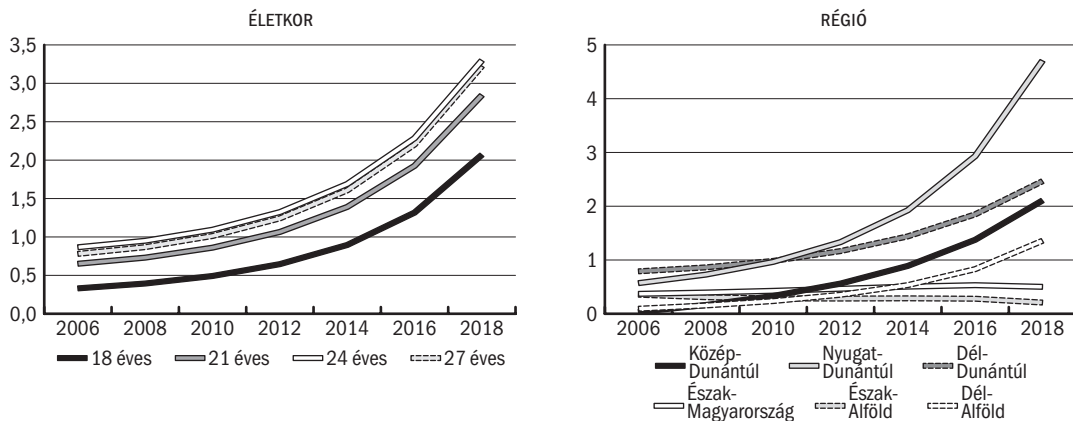
2 Hasonló arányokra utal a migrációs szándékra vonatkozó közelmúltbeli becslés is. A 18–28 éves fiatalok külföldi munkavállalásának különösen nagy az esélye: a 29–38 évesekhez képest közel két és félszeres a rövid, és közel ugyanennyi a hosszabb távú munkavállalási szándék esetében is (*Sik–Szeitl, 2016*).

vagy jövedelem, míg az elvándorlást megelőző időszak MUNKAPIACI AKTIVITÁSA a motivációkra utalhat: a tanulók és a pályakezdők esetében a keresgélésre, a munkanélküliként külföldi munkát keresés a kedvezőtlen hazai kilátásokra, míg a folyamatosan dolgozók elvándorlása nem munkapiaci okokat is jelezhet. A lakóhely RÉGIÓJA és a TELEPÜLÉS TÍPUSA alapján mindenképp a hazai munkapiaci lehetőségek hatására következtethetünk.

A külföldi munkavállalás magyarázatára logisztikus regressziót alkalmazunk, amelynek kimenő változója a külföldi munkaerőpiacon történő megjelenés (a fiatal az egyik negyedévben nem él külföldön, a következő negyedévben külföldön dolgozik, szemben azokkal, akik nem jelennek meg a külföldi munkaerőpiacon). A modellben negyedévenkénti hatásokat vizsgáltunk, az értelmezhetőség kedvéért ezt éves hatásokra számoltuk át. A modellünk az alkalmazott illeszkedésvizsgálatok alapján megfelelőnek bizonyult.³

A független hatásokat vizsgálva, az egyes tényezők marginális hatását (folytonos változók esetén becslült marginális valószínűségét) és azok időbeli változását mutatjuk meg⁴ a 18–29 éves fiatalok külföldi munkavállalására. Az eredményeket az 8.2.1. ábra mutatja be (a NEM és a TELEPÜLÉSTÍPUS hatása az elemzésben szerepel, de az ábrán nem).

8.2.1. ábra: A fiatalok külföldi munkavállalását befolyásoló tényezők hatása

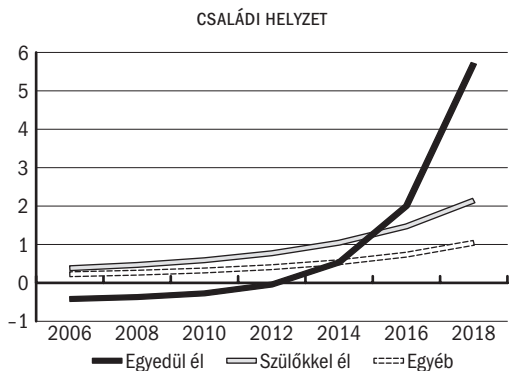

Megjegyzés: Korévekre számolt változó. 2006 első negyedévi 18 évesekre vonatkozó mérési ponton a változó nem szignifikáns. A változó hatása időben nem változik szignifikánsan.

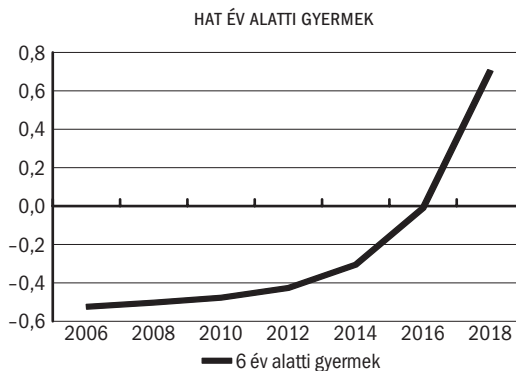
Megjegyzés: Referenciakategória: *Közép-Magyarország*. A RÉGIÓ változó nem szignifikáns a Közép-Dunántúl 2006–2010 első negyedévének, Nyugat-Dunántúl 2006 első negyedévének, Észak-Magyarország 2006–2008 első negyedévének, 2014–2018 első negyedéveink, Észak-Alföld minden egyes, Dél-Alföld 2006–2012, 2016–2018 első negyedéveinek mérési pontján. A változó hatása időben nem változik szignifikánsan.

3 A vizsgálat során a szokásos Hosmer–Lemeshow-próba helyett C-statisztikát és link-tesztet vizsgáltunk, mivel a nagy elemszám mellett a várt eloszlástól tapasztalt kis eltérés is szignifikánsnak bizonyult volna, miközben a modell értelmezhetőségét érdemben nem befolyásolja. A C-statisztika értéke 0,8 volt, ami jónak tekinthető, a link lineáris tagja szignifikáns volt ($p = 0,001$), míg négyzetes tagja nem ($p = 0,751$).

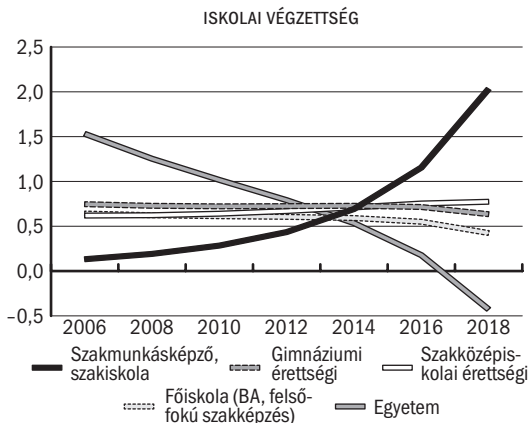
4 Az időbeli változást negyedéves bontású változóval képzett interakció szerepeltetésével mértük, és azonos időközönként 7 kiválasztott évben az első negyedévre kiszámított marginális becsléssel mutatjuk be. Az egyes kiválasztott időpontokban a marginális hatás szignifikanciáját becsláltuk.

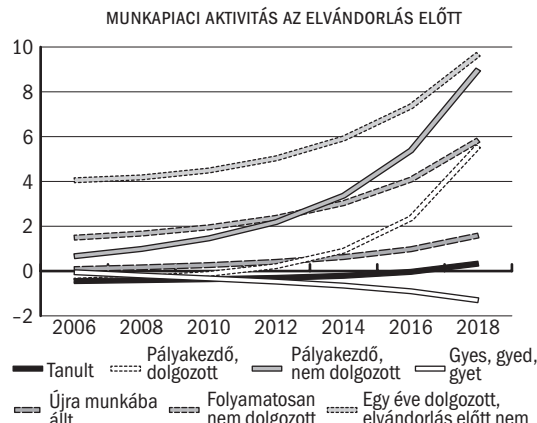
Megjegyzés: Referenciakategória: *társsal él*. A CSALÁDI HELYZET változó nem szignifikáns az *Egyedül él* kategória 2010–2014 első negyedéveinek, a *Szülőkkel él* kategória 2006 első negyedéveinek és az *Egyéb* kategória minden egyes mérési pontján.

Megjegyzés: Referenciakategória: *nincs gyermek*. A HAT ÉV ALATTI GYERMEK változó nem szignifikáns a *Van hat év alatti gyermek* kategória 2014–2018 első negyedévi mérési pontjain. A változó hatása időben nem változik szignifikánsan.

Az ISKOLAI VÉGZETTSÉG változó nem szignifikáns a *Szakmunkás, szakiskolai végzettségűek* kategória 2006–2008 első negyedévének, *Gimnáziumi és szakközépiskolai érettségi* kategória 2016–2018 első negyedévének, *Főiskola, egyetem* kategória 2006, 2014–2018 első negyedéveinek mérési pontjain. Megjegyzés: Referenciakategória: *folyamatosan dolgozik*.

Megjegyzés: Referenciakategória: *legfeljebb 8 osztály*. A MUNKAPIACI AKTIVITÁS AZ ELVÁNDORLÁS ELŐTT változó nem szignifikáns a *Tanult* kategória 2014–2018 első negyedéveinek, *Pályakezdő, dolgozott* kategória 2006–2014, 2018 első negyedévének, *Pályakezdő, nem dolgozott* kategória 2006 első negyedéveinek, *Gyes stb.* kategória 2006–2010 első negyedéveinek, *Újra munkába állt* kategória minden egyes mérési pontján.

Az elvándorlás 2010 után érezhető felgyorsulását számos tényező, így a gazdasági válság elhúzódó hatása és a 2010-ben történt kormányváltást követő intézkedések sora befolyásolta, fokozatosan alakítva a fiatalok külföldi munkavállalásának a valószínűségét. Az életkor hatása nem változott az időben, s a változó 24 éves kor alatt növeli az elvándorlás hatását, e felett nincs különbség a korcsoportok között, s az időszak egészében szignifikáns. A fiatalok esetében a nem hatása közömbös. Összességében az elvándorlás felgyorsulá-

sával csökkent az egyes szociodemográfiai tényezők jelentősége, azaz egyre szélesebb és színesebb az elvándorlók köre, ugyanakkor a MUNKAPIACI AKTIVITÁS hatása felerősödött.

Az elvándorlás felgyorsulását megelőzően a LAKÓHELY RÉGIÓJÁNAK a hatása viszonylag jelentős volt, a közép-magyarországihoz képest a nyugat- és dél-dunántúli lakóhely szignifikánsan és jelentősen növelte a külföldi munkavállalás valószínűségét, kismértékben viszont a községekhez képest a megyei jogú városi és budapesti lakhely csökkentette azt (2006–2012 között), míg a többi városban lévő lakóhely hatása nem volt szignifikáns. A CSALÁDI HELYZET hatása sem volt elhanyagolható, a párkapcsolatban élőkhez képest a szülőkkel élők kismértékben, de szignifikánsan nagyobb valószínűséggel vállaltak külföldön munkát, ami talán a fiatalok természetes tapasztalatszerzésének tudható be, míg az egyedül élők 2006–2008 között még szignifikánsan kisebb valószínűséggel, és családban élő hat év alatti gyermek is szignifikánsan csökkentette a külföldi munkavállalás valószínűségét (2012-ig), utóbbiak a biztosabb otthoni háttérre utalhatnak. A munkapiaci hatások az ISKOLAI VÉGZETTSÉGEN és a MUNKAPIACI AKTIVITÁSON keresztül befolyásolják a külföldi munka valószínűségét. Az alapfokúhoz képest az egyetemi végzettség hatása ebben az időszakban szignifikáns és jelentős, a főiskolai és középfokú végzettségé kisebb mértékű, de szignifikáns. A szakmunkás végzettségnek viszont 2010 előtt nem volt szignifikáns hatása. A folyamatosan dolgozókhöz képest azok mentek nagyobb eséllyel külföldre dolgozni, akik frissen elvesztették vagy elhagyták a munkahelyüket,⁵ náluk valamivel kisebb valószínűséggel a pályakezdőként nem dolgozó fiatalok: itt jórészt a fiatalok természetes tapasztalatszerzése, keresgélése magyarázhatta a külföldi munkakeresést. Hasonló mértékű a folyamatosan munkanélküliek külföldi munkakeresésének a valószínűsége, esetükben a munkaerőpiaci alternatíva keresésére gondolhatunk. A tanulás hatása szignifikánsan negatív, a gyermekgondozásnak, valamint annak, ha a fiatalok már munkába álltak, nincs szignifikáns hatása.

Az elvándorlás felgyorsulásával a LAKÓHELY RÉGIÓJÁNAK szerepe keveset változott, 2010 után Közép-Magyarországhoz képest a Közép-Dunántúl régióval együtt már a nyugat-magyarországi lakóhely általában szignifikánsan növelte a külföldi munkavállalás valószínűségét, és a migráció intenzitásának a felgyorsulása időszakában, 2010–2012 között a legrosszabb helyzetű észak-magyarországié is, a többi régióé azonban nem, és a TELEPÜLÉSTÍPUSNAK sincs már szignifikáns hatása. A CSALÁDI HELYZET hatása is lényegesen megváltozott: a párkapcsolatban élőkhez képest a szülőkkel élők szignifikáns és fokozatosan növekvő valószínűséggel vállalnak külföldön munkát, amit talán a tapasztalatszerzésen túl már munkapiaci kényszer is magyarázhat, míg az egyedül élők esetében a növekedés jelentős (2016 óta),⁶ és a családban élő hat év alatti gyermek sem fogja már szignifikánsan vissza a külföldi munkavállalást, mindezt feltételezhetően inkább munkapiaci okok és a kedvezőtlen kilátások, valamint társadal-

5 A külföldi munkába állást megelőző negyedévben itthon nem dolgoztak, egy évvel korábban viszont igen.

6 Az egyedül élőkre vonatkozó eredményt óvatosan kell kezelnünk, mivel az adatfelvétel során ennek a csoportnak az elérése az adatfelvétel sajátosságai miatt nagyon bizonytalan.

mi-politikai elégedetlenség magyaráznak. A munkapiaci szerepet befolyásoló ISKOLAI VÉGZETTSÉG hatása is nagyon átalakult: az alapfokú végzettséghez képest a felsőfokú (2012 után) és a középfokú végzettség (2014 után) hatása már nem szignifikáns, 2010 óta ugyanakkor a szakmunkás végzettségé szignifikánsan és gyorsan növeli a külföldi munkavállalás valószínűségét. Az időszak végére a hatás csak a szakmunkások esetében szignifikáns, ami arra utal, hogy az ISKOLAI VÉGZETTSÉG a vállalt külföldi munkát kevésbé befolyásolja.

Összességében azonban a legerősebb az elvándorlást megelőző MUNKAPIACI AKTIVITÁS alakulásának a hatása: egyre inkább azok mennek el, akik itthon nem dolgoztak, s gyorsuló ütemben azok, akik pályakezdők. A folyamatosan dolgozókhöz képest a legerősebb szignifikáns hatás az egy éve még dolgozó, majd munkanélkülivé vagy inaktívvá válók esetében látszik, s ettől elmaradó mértékben a folyamatosan nem dolgozókéban. 2012 után viszont gyorsan növekedett azoknak a pályakezdőknek a külföldi munkavállalási valószínűsége, akik nem akartak vagy nem tudtak elhelyezkedni, s az időszak végére már megközelítették a frissen munkából kilépők elvándorlásának a hatását. Azt gyaníthatjuk, hogy a fiatalok motivációja megváltozott: a romló hazai munkapiaci kilátások, várakozások hatása felerősödött. A gyermekgondozás 2012 óta szignifikánsan csökkenti a külföldi munka valószínűségét, de a tanulás már nem, és változatlanul az sem, ha a fiatalok már itthon munkába álltak.

Hivatkozások

- BECKER, G. (1975): *Human Capital*. The University of Chicago Press. Chicago.
- HÁRS ÁGNES (2018): [Növekvő elvándorlás – lehetőségek, remények, munkaerőpiaci hatások](#). Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György* (szerk.): Társadalmi riport, 2018. Társadalmi, Budapest, 81–105. o.
- HÁRS ÁGNES–SIMON DÁVID (2017): [A külföldi munkavállalás és a munkaerőhiány](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Köllő János* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2016. MTA KRTK KTI, Budapest, 94–108. o.
- HORVÁTH ÁGNES (2016): [Visszatérő kivándorlók](#). Megjelent: *Blaskó Zsuzsa–Fazekas Károly* (szerk.) Munkaerőpiaci tükrök, 2015. MTA KRTK KTI, Budapest, 109–115. o.
- OSTERMAN, P. (1979): *The Structure of the Labor Market for Young Men*. Megjelent: *Piore, M. J.* (szerk.): *Institutional and Structural Views of Unemployment and Inflation*. Sharpe, New York, 186–196. o.
- PIORE, M. J. (1979): *Birds of passage. Migrant labour and industrial society*. Cambridge University Press, Cambridge.
- SIK ENDRE–SZEITL BLANKA (2016): [A migrációs szándékok a mai Magyarországon](#). Megjelent: *Blaskó Zsuzsa–Fazekas Károly* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2015. MTA KRTK KTI, Budapest, 54–58. o.